

Г. И. ГОНЧАРУК,
А. Е. НАГАЙЦЕВ

НАЦИСТСКИЕ ДОКУМЕНТЫ ОБ УПА

Разночтение

Одесса
«Астропринт»
2003

ББК 63.3(4Укр)624
Г 657
УДК 94(477)“19”

Впервые немецкие документы об УПА были опубликованы в Канаде в 1983 и 1991 годах в трех книгах. Каждая из них содержит три части: немецкую, документальную часть; украинскую – в виде резюме к каждому документу и английскую – в форме перевода этих резюме.

В историографическом обзоре предпринята попытка представить без правок и изменений содержание каждого резюме, перевести и критически рассмотреть наиболее принципиальные источники относительно достоверности и непредвзятого истолкования, показать значение опубликованных документов, связанных с историей УПА, многие участники которой, все сочувствовавшие и помогавшие ей, реабилитированы законами Украины в 1991 и 1993 годах.

Рассчитана на историков, преподавателей, студентов, участников общественных движений и организаций, всех, кто интересуется героическим прошлым Украины.

Рецензенты:

Г. К. Париенко, д-р ист. наук, проф. кафедры истории Украины ОНУ им. И. И. Мечникова;

С. А. Цвилюк, д-р ист. наук, проф. кафедры истории Украины ОНУ им. И. И. Мечникова

Г $\frac{0503020902-118}{549-2003}$ Без объявл.

ISBN 966—549—976—9

© Г. И. Гончарук,
А. Е. Нагайцев, 2003

СОДЕРЖАНИЕ

ВВЕДЕНИЕ	4
1. КНИГА ПЕРВАЯ (1942 ГОД – ИЮНЬ 1944 ГОДА): РЕЗЮМЕ И КОММЕНТАРИИ	10
Выводы по первой книге	46
2. КНИГА ВТОРАЯ (ИЮНЬ 1944 – АПРЕЛЬ 1945): РЕЗЮМЕ И КОММЕНТАРИИ	48
Выводы по второй книге	85
3. КНИГА ТРЕТЬЯ (ИЮНЬ 1941 – МАЙ 1943): РЕЗЮМЕ И КОММЕНТАРИИ	90
Выводы по третьей книге	179
ЗАКЛЮЧЕНИЕ	185
Перечень нацистских документов	206
Источники и литература	213

ВВЕДЕНИЕ

Сначала эти документы в виде отдельных фрагментов стали появляться в печати во время Отечественной войны 1941–1945 годов и использовались советскими властями для обвинения украинских националистов в пособничестве фашистским оккупантам. Уже в 1944 году в обращении Президиума Верховного Совета УССР «К участникам так называемых УПА и УНРА» приводились разоблачительные аргументы из этих материалов с предложением сложить оружие.

Затем отдельные документы об этом вместе с другими были представлены международному трибуналу, судившему нацистских преступников в Нюрнберге, как одно из свидетельств геноцида фашистов. Именно здесь в материалах Нюрнбергского судебного процесса был обнаружен позже нацистский приказ 1941 года по карательным структурам о необходимости физического уничтожения оуновских функционеров, собравшихся бороться за самостоятельную Украину.

Потом отдельные немецкие документы об УПА, уже как трофейные, приводились в советских послевоенных мемуарах, документальных повестях, памфлетах и даже в романах, как доказательство сотрудничества националистов с оккупантами.

Закрытая тоталитарная страна с монополией государственных структур на документальную истину так и не решилась на выпуск сборника немецких документов об УПА. Такие издания начали выходить за границей.

Впервые германские источники об Украинской Повстанческой Армии были опубликованы в многотомной Летописи УПА, первые тома которой начали выходить в 70-е годы в Торонто (Канада), где проживает многочисленная, хорошо организованная и самая динамичная украинская диаспора, насчитывающая около 750 тысяч человек¹. Книги Летописи выходили почти ежегодно, а всего на конец 90-х годов вышло более 20 томов. Примечательно, что издательский комитет Летописи этот выпуск осуществил за счет пожертвований украинцев, проживающих в США, Канаде и ФРГ. Пожертвования вносились как организациями, так и отдельными лицами. Так, в дополнительном бюллетене к восьмому тому Летописи названы организации и фамилии людей с указанием размера пожертвований от двух долларов США и более.

¹ См.: Субтельний О. Україна: Історія. – К.: Либідь, 1994. – С. 698.

Действия УПА в освещении немецких документов излагались сначала в двух томах – шестом и седьмом, изданных в 1983 году, где источники имели такие хронологические рамки: в книге первой – 1942 год – июнь 1944 года; в книге второй – июнь 1944 года – апрель 1945 года². В 1991 году вышел двадцать первый том Летописи, в котором опубликованы немецкие документы об УПА за период с июня 1941 года по май 1943³.

В опубликованных немецких документах содержится оценка действий повстанцев от начала и почти до конца войны Советского Союза с фашистской Германией и ее союзниками. Откуда же взяты эти документы и какова их достоверность?

Двухтомный сборник «УПА в світлі німецьких документів» издания 1983 года. Издатели отмечают, что документы для этого двухтомника собрал и упорядочил исследователь Тарас Гунчак, который несколько раз посетил соответствующие архивы в Германии и Вашингтоне, а некоторые получил из Архива закордонного Представництва Української Головної Визвольної Ради (ЗП УГВР), который находится в Нью-Йорке.

В сборнике представлены документы различных высших органов и учреждений Германии, которые были связаны с Украиной, штабов действующих армий, корпусов и т. д., которые в целом характеризуют политику немцев в отношении Украины и в частности – УПА. Включены также документы, взятые из архивов местной германской администрации в Украине, а также тех полицейских и воинских частей, которые участвовали в операциях против УПА. В архивах этих органов содержится большая часть данных о действиях УПА на конкретных территориях.

В предисловии также подчеркивается, что напечатанные документы являются различными по происхождению и отражают заинтересованность германских членов правительства украинским подпольным движением.

Оригиналы документов находятся или в Федеральном Архиве Западной Германии, или в Войсковом Архиве этой страны. Некоторые документы заимствованы из микрофильмовой коллекции германских войсковых документов, которые находятся в Американском Государственном Архиве в Вашингтоне. Кроме того,

² См.: УПА в світлі німецьких документів. Кн. 1: 1942 – червень 1944. – Торонто, 1983. – 270 с. – (Літопис УПА; Т. 6); УПА в світлі німецьких документів. Кн. 2: червень 1944 – квітень 1945. – Торонто, 1983. – 270 с. – (Літопис УПА; Т. 7).

³ См.: УПА в світлі німецьких документів. Кн. 3: червень 1941 – травень 1943. – Торонто, 1991. – 271 с. – (Літопис УПА; Т. 21).

в двухтомник включены четыре документа, оригиналы которых находятся в Архиве ЗП УГВР.

Составитель и издатель двухтомника ссылаются на солидные государственные архивы с богатыми фондами двух стран и этим придают выпуску черты академичности и фундаментальности. Обобщая значение и ценность публикуемых материалов, они указывают, что данное издание могут использовать все исследователи, изучающие то, что делалось в лагере противников УПА, как они относились к украинскому национально-освободительному движению за независимость, какие меры они принимали для борьбы с УПА и насколько они были успешными, считая эти документы единственными об этих делах и событиях, поскольку они отражают украинское антигерманское движение, начиная от политического сопротивления и кончая военными столкновениями.

В предисловии ко второй книге двухтомника отмечается, что документы, публикуемые в томе 7 Летописи, охватывают время от июня 1944 года по апрель 1945, то есть завершающий период второй мировой войны, в котором Германия оказалась пред лицом тотальной политической и военной катастрофы. На восточном фронте немецкая армия постоянно отступала и покинула украинские земли. В этих условиях германские военные круги начали предпринимать запоздалые попытки искать связи с УПА, ОУН и украинским освободительным подпольем, как силами, которые продолжали вести борьбу против большевистской оккупации. Контакты, о которых свидетельствуют различные военные факторы, не имели политического характера, ибо для этого они не имели полномочий, а к тому же не нашли отклика со стороны украинского подполья, отмечается в предисловии. Кроме того, в предисловии подчеркивается, что эти документы собрал и упорядочил Тарас Гунчак, а резюме к ним подготовили Юрий Лопатинский и Петро Потичный.

Таким образом, в подготовку и издание немецких документов были вовлечены дополнительные исследовательские силы, что, видимо, и обеспечило одновременный выход двухтомника в 1983 году. Однако в обеих книгах есть существенный пробел: в первой книге не представлены документы за период с июня 1941 года, начала нападения Германии на СССР до мая 1942 года; а во второй – отсутствуют источники за апрель и май 1945 года, хотя Украина в это время была уже освобождена от фашистских захватчиков. Видимо, поэтому издательский комитет Летописи и взялся восполнить этот пробел, начав многолетнюю работу по сбору дополнительных материалов. С этой целью к исследовательскому процессу подключилась еще одна группа историков. Документы третьей книги собрал и упорядочил Омелян Антонович.

Его работу дополнили материалы из своих личных архивов Дмитро Зленко и Мырослав Лабунько. Кроме того, Володимир Макар, Василь Безхлебник и Михайло Кулик помогли в идентификации многих лиц, упомянутых в документах. Антон Ивахнюк выправил тексты, Данило Гусар-Струк дополнил иллюстративным материалом, а Степан Шпак и Джералд Берлинг подготовили указатель.

К 1991 году труд исследователей завершился выходом третьей книги с нацистскими документами об УПА, охватывающей период с июня 1941 года по май 1943 года.

Книга третья «УПА в світлі німецьких документів» 1991 года издания. Редактор этого издания Петро Потичный в своем предисловии отмечает, что большинство документов этого тома взяты из Государственного архива США в Вашингтоне. Материалы были собраны и переписаны доктором Омеляном Антоновичем, который закупил микрофильмы этих документов и передал их Архиву Летописи УПА.

Первая группа документов за период со 2 июля 1941 года по 24 апреля 1942 года начинается числом 10, а кончается числом 195. Это преимущественно отчеты специальных оперативных групп, задачей которых было уничтожение противонемецких попыток и евреев на оккупированных территориях. Документы от 29 мая 1942 года по 14 мая 1943 (ч. 5–54) – это отчеты, которые имеют новое название. К ним принадлежит инструкция от 25 ноября 1941 года о ликвидации функционеров ОУН(Б), взятая из книги т. XXXIX, док. ч. 7, с. 269–270.

Далее в предисловии говорится, что вторая группа документов, которая полностью извлечена из архива и по времени охватывает вторую половину июня 1941 года и начало июля, была передана доктором Дмитром Зленко. Здесь есть отчет о мерах украинских политиков по созданию Всеукраинской Рады, индивидуальная характеристика людей и групп, информация о намерениях и целях немцев. Из других документов представлены: меморандум Володимира Стахова, головы политического отдела ОУН(Б) к фон Риббентропу, министру иностранных дел Германии, немецкая оценка различных украинских политических группировок и письмо полковника Т.Омельченко, руководителя Украинского Национального объединения в Германии главному Вермахта. В конце помещены протокол допроса членов Украинского Национального комитета (УНК) и Степана Бандеры 3 июля 1941 года в Кракове, «Інформаційний листок» ч. 1, опубликованный УНК в Кракове. Эти два документа получены от профессора Мирослава Лабунько, который обнаружил их в архиве Института Гувера Стенфордского университета в Калифорнии. Хотя хронологически этот том охва-

тывают материалы за период перед 1942 годом, то есть накануне создания УПА, но они включены сюда потому, что не вошли в ранее опубликованные тома 6 и 7, отмечается в предисловии⁴.

Таким образом, третья книга с германскими документами восполняет имевшийся пробел, дополняя ранее вышедший двухтомник новыми материалами об УПА.

Резюме составителей о содержании германских документов об УПА и необходимость комментариев. Каждая из трех книг структурно содержит в себе, кроме предисловий, три части: немецкую документальную часть, украинскую в виде резюме к каждому документу и английскую часть в форме перевода этих резюме. В немецкой части документы излагаются вместе с их названиями, подписями, адресатами, с регистрационными признаками и прочими канцелярскими реквизитами. Резюме, которые написаны на украинском языке, имеют порядковый номер первоисточника, название, адрес, дату и краткое содержание документа, по мнению составителей или автора сборника.

Такая композиция издания позволяет исследователю глубже изучить немецкую документальную базу об УПА, убедиться в достоверности публикуемых материалов и невозможности их фальсификации и определить уровень аргументации в суждениях, ибо объективность каждого отдельно взятого резюме можно определить, сверяя интересующий фрагмент с подлинным источником. Так, по содержанию резюме можно судить, какие эпизоды документов выделяются авторами, какие материалы особенно интересуют составителей. Французское слово «resumé» означает краткое изложение сути; заключительный итог источника; краткий вывод из сказанного или прочитанного. Резюмировать означает подводить итог, говорится в словаре⁵.

Учитывая большой интерес людей различных национальностей к данной теме, авторы поставили перед собой такие нелегкие задачи:

- переписать и перевести на русский язык украинскую часть каждого сборника, то есть все резюме, все предисловия к каждому сборнику;
- ввиду большого количества источников, некоторой повторяемости информации в них, ее разбросанности по многим документам, возникла потребность дать для каждого переведенного резюме свой комментарий;

⁴ См.: УПА в світлі німецьких документів. Кн. 3: червень 1941 – травень 1943. – Торонто, 1991. – С. 7. – (Літопис УПА; Т. 21).

⁵ См.: Краткий словарь иностранных слов / Сост. С. М. Локшина. – М., 1997. – С. 238.

- на основе анализа изучаемых источников сформулировать выводы по каждому рассмотренному сборнику;
- в заключение показать значение опубликованных материалов;
- а для более рациональной работы над источниками представить сводный перечень документов.

Сквозной идеей и ключевым моментом представляемой работы авторы считают не столько простой перевод материалов с украинского, сколько критическое рассмотрение самих нацистских источников с позиций их подлинности и непредвзятого аргументированного их толкования в резюме.

При рассмотрении германских источников об УПА особое внимание обращалось на те из них, которые отражали численность повстанческих формирований, их боевые действия против кого и в союзе с кем, проблемы единства, тактику борьбы и другие принципиальные характеристики. Эти документы в процессе сравнительного анализа сначала изучались в переводе с немецкого оригинала, затем сопоставлялись с содержанием резюме и только после этого составлялись наши комментарии с актуальной информацией или даже приводились отдельные документы (Состав правительства Я. Стецько, Протокол допроса С. Бандеры, Распоряжение СД от 25 октября 1941 года о физическом уничтожении сторонников Бандеры и другие).

Украинская часть резюме представлена в транскрипции составителей, без стилистических правок и изменений.

Цель книги является не столько исследовательская, сколько пропагандистская. Это издание – своеобразное продолжение нашей книги «Украинская повстанческая армия в литературе и документах» (О.: Астропринт, 2001).

В рецензии на нее Натальи Веселаги под названием «Такої книжки в Одесі давно чекали», в частности говорится: «В Одесі, як і в інших східних та південних областях, проблема ставлення до збройної боротьби УПА дуже актуальна... пропонована книга, без сумніву, є подією для Одеси, яка все ще перебуває в пострадянському ідеологічному полоні» (Чорноморські новини, 11 квітня 2002 р.).

Авторы надеются, что предложенная книга «Нацистские документы об УПА. Разночтение» будет правильно воспринята учеными, патриотами и друзьями Украины.

1. КНИГА ПЕРВАЯ (1942 ГОД – ИЮНЬ 1944 ГОДА): РЕЗЮМЕ И КОММЕНТАРИИ

*Документы собрал и упорядочил исследователь Тарас Гунчак.
Резюме к ним упорядочили Юрий Лопатинский и Петр Потичный.*

Резюме к документу 1

«Меморандум про мету українського націоналістичного руху від Проводу українських націоналістів» від 14 квітня 1941 року – це меморіал Проводу ОУН до німецького уряду в справі утворення української держави. Вступний розділ визначає як мету українських націоналістів побудову української держави на просторі між Карпатами і Каспійським морем, яка буде завершенням політичного та культурного розвитку українського народу, відсуне небезпеку російського імперіалізму й відіграє важливу роль в політичному, економічному й культурному житті Європи.

Другий розділ детальніше обговорює кордони цієї держави і обґрунтовує стратегічними та економічними аргументами, чому до цієї держави повинні входити також мішані чи етнічно неукраїнські території в районі Кавказу й Каспійського моря.

Третій розділ мотивує причини відділення України від СРСР, вказуючи на расові та національні розбіжності, відмінну культурну спадщину, інші історичні традиції й економічні інтереси. Меморандум вказує, що українці прагнуть культурної та економічної співпраці зі Заходом і є противниками російської автаркії⁶.

Наш коментарий. Формально, документ не вписується в хронологические рамки этого сборника (1942–1944) и включен сюда, видимо, потому, что в нем изложена программная цель националистов: на основе сотрудничества с нацистской Германией, другими странами Запада и после выхода Украины из состава СССР создать самостоятельное украинское государство в границах от Карпат до Каспия.

В своем резюме авторы выделяют структуру документа и кратко содержание каждого раздела. Основными аргументами обоснования этой цели названы:

⁶ УПА в світлі німецьких документів. Кн. 1. – Торонто, 1983. – С. 187.

- опасность российского империализма;
- необходимость завершить политическое и культурное развитие украинского народа, его расовые и национальные отличия, его желание сотрудничать с Западом в области экономики и культуры.

Однако в резюме не указано от какой фракции ОУН было направлено это обращение. К тому времени в рядах украинских националистов произошел раскол на бандеровцев и мельниковцев.

Резюме к документу 2

Документ ч. 2 «Постанови Другого конгресу ОУН» з кінця травня 1941 року містить переклад офіційних текстів Постанов Другого великого збору ОУН у Кракові. Цей з'їзд не визнав Проводу ОУН на чолі з полковником Андрієм Мельником і Постанов Другого великого збору ОУН в Римі. На цьому зборі ОУН вибрано новий Провід ОУН на чолі зі Степаном Бандерою й ухвалено програміві, політичні й військові постанови, що стали напрямами діяльності цієї організації.

Постанови радикальніше підкреслюють революційні форми боротьби, мають ширшу соціально-політичну програму й детальніше обговорюють військову тактику на час революції. Цей збір завершив розкол ОУН на дві організації: ОУН під керівництвом Мельника (ОУН-М) і ОУН під керівництвом Бандери, відома також під назвою ОУН Самостійників Державників (ОУН-СД).

Наш коментарий. Этот документ подтверждает наличие раскола в Организации украинских националистов, когда обе группировки, не сумев достигнуть компромисса, считали себя единственными законными руководителями ОУН.

Авторы резюме подчеркивают радикализм программных, политических и военных решений Второго конгресса ОУН, проходившего в Кракове, революционные формы борьбы и более широкую социально-политическую программу. Однако не отмечают, в чем она заключается.

Этот источник также находится за пределами временных рамок книги и включен в сборник, наверное потому, что вся последующая борьба проходила под руководством этих радикалов. Было бы логично видеть эти первые два документа в третьей книге, охватывающей 1941–1943 годы, которая вышла в 1991 году. По всей видимости составители торопились препроводить двухтомник 1983 года издания этими важными источниками, не дожидаясь, когда соберется материал для третьей книги.

Резюме к документам 3–14

Частини та розділи «Повідомлень з окупованих східних районів» шефа Головної команди поліції безпеки та Служби безпеки (СД) в Берліні, які обговорюють дії українського визвольного руху. Звіти мають заголовки «Рух спротиву на Україні», або «Український рух спротиву» й були написані між 12 травня і 20 вересня 1942, а останній – 19 березня 1943 року. Вони інформують як про спротив населення, так і про діяльність підпільних політичних організацій та збройних груп. Загалом у звітах відмічається щораз більше занепокоєння ростом невдоволення населення, протинімецьким наставленням політичних угруповань і зростанням радикалізму. Останній з них вже обговорює збройну боротьбу УПА на Волині й перехід на бік УПА збройних відділів при німецькій адміністрації, які було сформовано з українців.

Найбільше місця всі звіти присвячують діяльності ОУН-СД, яку характеризують як найчисленнішу гостро протинімецьку політичну силу – масову в західних областях України й діяльну на всіх просторах України. Доволі часто звіти подають інформації чи оцінки діяльності ОУН М. У двох звітах є інформації про «Поліську Січ» та її керівника Тараса Боровця («Бульбу»). Одноразово згадані локальні підпільні групи – київська, «Революційна Українська Націоналістична Організація» (РУНО, керівник О. Погорілий), крем'янецька «Фронт Української Революції» (ФУР) і львівська «Борці за незалежність України».

Наш коментарий. В источнике даны фрагменты сразу из двух отчетов спецслужб: один 1942 года, другой – 1943. Документы имеют части и разделы, которые озаглавлены и подчеркнуты. Такие названия, как «Движение сопротивления на Украине» (1942) и «Украинское движение сопротивления» (1943), очевидно, появились по опыту оккупации Германией многих стран Европы, где такое движение родилось.

Составители дают свое название происходившему, как украинское освободительное движение. Думается, что такая формулировка полнее выражает сущность борьбы: нацисты, составлявшие документ, оценивали движение как сопротивление их оккупации, а составители – как освобождение и от оккупантов, и от зависимости в рамках СССР.

В источнике просматривается обеспокоенность ростом недовольства населения оккупационным режимом, появлением неле-

гальных политических организаций и вооруженных групп; отмечается факт перехода на сторону УПА вооруженных формирований из украинцев при немецкой администрации на Волыни. Заслуживает внимания тот факт, что в отчете за 19 марта 1943 года впервые упоминается УПА как формирование. Назван и один из первых предводителей повстанцев – Тарас Боровец (Бульба) и его отряд под запорожским названием «Поліська Січ». Здесь важно отметить, что исследователь О. Субтельный дает такую характеристику этого формирования. Оно было нерегулярной частью, ее возглавил местный украинский деятель Т. Боровец, ее главной задачей была ликвидация остатков Красной армии в районе Полесья. Часть поддерживала связь с петлюровским эмигрантским правительством УНР в Варшаве⁷. Об ОУН-СД в отчете говорится как о наиболее многочисленной, остро противонемецкой силе, массовой в Западной Украине и действующей по всей территории Украины, в частности – это киевская подпольная группа, РУНО и ее руководитель, львовские борцы за независимость Украины.

Поскольку одно резюме дается сразу для одиннадцати источников, то представляется правомерным подчеркнуть дополнительно, что в документе 3 от 22 мая 1942 года движение сопротивления в Украине рассматривается как состоящее из трех частей: движения сторонников Бандеры, движения сторонников Мельника и Поліська Січ. В источнике отмечается, что движение Бандеры финансировалось из Галиции. Главный штаб находился в районе Костополя (Ровенщина). Движение мельниковцев было сосредоточено в основном в Киеве, а в Харькове они создали организацию «Просвіта». В документе 4 от 19 июня 1942 года, то есть почти месяц спустя, о движении сопротивления докладывается как о двухфракционном движении мельниковцев и бандеровцев (с. 48–49), причем подчеркивается различие в их методах борьбы: если в Харькове мельниковцы решают украинские вопросы через «Просвіту», то бандеровцы на Ровенщине издают сотни листовок и распространяют их по селам и городам.

В четырех июньских донесениях 1942 года (документы 5,6,7,8) движение сопротивления названо украинским, а его характеристика дается в двухфракционном ключе (с. 49–51), причем более подробно докладывается о группе Бандеры. Полиция и служба безопасности докладывали в свои вышестоящие органы почти каждую неделю. Так, в документе 8 от 31 июля срав-

⁷ См.: Субтельный О. Україна: Історія. – К., 1994. – С. 592.

нивається тактика бандеровців 1941 року і їх відношення до окупаційного режиму в 1942 році. С такою ж регулярністю щонеділя докладавалось в Берлін і в серпні 1942 року (документи 9,10,11,12). В джерелах не відзначаються відмінності між фракціями, а дається перелік подій, пов'язаних з рухом опору взагалі. Так, докладається, що в Вінниці і Харкові націоналісти створили міліцейські формування і поширюють націоналістичні видання. В доповідях від 20 листопада 1942 року і 19 березня 1943 року український рух опору характеризується як військовий рух сторонників Бандери, Мельника і республіканців (с. 65–70).

Резюме к документам 15 и 16

Ці документи містять у собі обмін листами між шефом СД Волині та Поділля, д-ром Пюцом і отаманом Т. Боровцем. У листі від 24 квітня 1943 року Пюц обвинувачує українських повстанців у «безпорядках у Поліссі і пропонує Боровцеві вийти з його вояками з підпілля, гарантуючи їм життя і свободу». У листі від 19 травня 1943 року Боровець відповів, що причиною збройного спротиву є безоглядний терор німецької поліції супроти українського населення. Припинення цього терору він подав як передумову розмов про співпрацю.

Наш коментарий. Переписку отамана Т. Боровця з шефом СД Пюцом автори об'єднали в один блок. Обрачає на себе увагу сам факт обміну листами між ними. В листі нациста було пред'явлено обвинувачення повстанцям за їх діяльність і запропоновано вийти з підпілля, а повстанцям гарантовано життя і свободу. Таке запропоноване можна було вважати як запрошення на переговори про співпрацю. Але з іншої сторони, оскільки повстанці вже проявили себе як противники окупаційного порядку, це запропоноване можна було вважати і як загрозу. Тому в відповіді нацистів звинувачили в жорстокому терорі над місцевим населенням, припиняючи який вони не збирались. Наступні події підтвердили це.

Резюме к документу 17

«Загальний звіт про дії банд в околиці Городця» від 19 травня 1943 року подає дані про УПА біля Городця на Поліссі. Відділи УПА перебувають у лісі «Трешава» біля Городця і лісі біля Кричільська в Костопільському повіті. Керівниками УПА названі Андрій Волес, колишній командир «щуцманів» у Володимирці, що командує відділом УПА від 1942 року, і Борис Бабенко, що був перекладачем у Сарнах. Звіт підготувала сарненська оперативна група СД Волині й Поділля.

- Наш коментарий.** В источнике примечательны такие сведения:
- действия партизан против оккупантов рассматриваются немцами как бандитские, хотя неизвестно какие это партизаны, советские или оуновские. Рейды советских партизан в этих краях были в июне 1943 года, а отчет за май. Значит это были оуновские повстанцы, названные бандами⁸.
 - в резюме названы два района дислокации подразделений УПА – Костополь и Городец и их руководители.

Резюме к документу 18

Цей звіт Абверу від 19 травня 1943 року подає біографію Т. Боровця і історію розвитку його повстанського відділу. Сили відділів Боровця, що діють на північ від лінії Рівне–Зв'ягель (Новоград-Волинський) звіт оцінює на 20 000 вояків.

Друга частина звіту («Бандера») обговорює дії повстанців під впливом ОУН-СД в районі Крем'янця. Обидві групи гостро протинімецькі, боряться за незалежну українську державу.

Наш коментарий. В резюме отмечены две повстанческие группы: повстанцы Т. Боровца с указанием численности в двадцать тысяч человек, района действий (на севере от линии Ровно–Новоград-Волинский) и биографии руководителя, а также Бандеры, действовавшая в районе Кременца. Подчеркивается конечная цель их борьбы – создание независимого украинского государства. Однако в резюме нет описания реальных действий повстанцев против оккупантов. Если в документе 17 были названы районы дислокации повстанцев (окрестные леса Костополя и Городца), то здесь хоть и названы районы действий, но без пояснения конкретных боевых действий.

⁸ См.: Народная война в тылу фашистских оккупантов в Украине 1941-1944 гг. – К., 1985. – С. 248.

Резюме к документу 19

Звіт шефа поліції безпеки та СД в Берліні «Виникнення та розбудова української банди Боровця, кличка «Тарас Бульба» від 21 травня 1943 року подає біографію Т. Боровця й дані про його діяльність. Звіт відмічає, що Поліська Січ співпрацювала з Вермахтом у боротьбі з більшовицькими партизанами. Боровець відійшов у підпілля через жорстокості німецької адміністрації в Україні. Проте він бажає співпраці з німцями, передусім з Вермахтом, для спільної боротьби з СРСР, під умовою пом'якшення німецького наставлення супроти українців. Звіт подає оцінку військової сили відділів Боровця й характеристики його діяльності⁹.

Наш коментарий. В полицейском источнике докладається о возникновении украинской банды Боровца, о ее сотрудничестве с армейскими частями Германии в борьбе с советскими партизанами и уходе Полесской Сечи в подполье ввиду жестокости немецкой администрации. Отчет содержит оценку военной силы и характеристику деятельности. О повстанцах в немецких источниках говорится, что формирования Боровца появились в сентябре 1942 года. Тогда Полесская Сечь насчитывала 2–3 тысячи человек (с. 76). Планами на октябрь намечались действия в районах Ровно частями в 200–300 человек. Это уже не первый документ о Боровце и его повстанцах (см. документы 3, 15, 16). Его численность не изменилась и составляла в мае 1943 года 2–3 тысячи бойцов. Формирование имело свой штаб управления в районе Костополя, вело активную националистическую пропаганду против СССР и немецкой администрации.

Резюме к документам 20 и 21

Звіт відділу Абверу «Схід» під назвою «Зустріч між працівниками Валлі й Тарасом Бульбою» від 3 червня 1943 року – подає, що Бульба готовий військово співпрацювати з Вермахтом для боротьби з радянськими партизанами, проте, він не хоче мати зв'язків з німецькою поліцією. Звіт подає теж інформації про чисельність та озброєння відділів Боровця. Ще обширніше обго-

⁹ См.: УПА в світлі німецьких документів. Кн. 1. – Торонто, 1983. – С. 189.

ворює питання співпраці з Боровцем дальший звіт Абверу, ч. 21 «До питання руху Тараса Бульби» від 11 червня 1943 року. Звіт також розглядає плюси і мінуси такої співпраці¹⁰.

Наш коментарій. В резюме отмечается встреча представителей немецкой армии с Тарасом Боровцом от формирования Поліська Січ. Еще раз подчеркивается готовность предводителя повстанцев сотрудничать с немецкими армейскими частями в их борьбе с советскими партизанами, но против связей с немецкой полицией. Рассматриваются плюсы и минусы такого сотрудничества.

При изучении немецкого источника за № 20 видно, что численность отряда Т. Боровца составляла к лету 1943 года 40 тысяч человек (с. 80). Повстанцы действовали в районах Ровно, Сарны. Они хорошо вооружены, размещены в 15 лагерях и нуждаются в медикаментах. Возможности и слабые стороны Т. Боровца в документе 21 даются под номерами. Так, о возможности говорится, что он может быть полезен, но под контролем Вермахта. Силы Т. Боровца можно использовать в борьбе с советскими бандами. Сам он может возглавить это движение на востоке. Слабыми моментами отряда Боровца названы такие: нуждается в строгом контроле; это сотрудничество в совместной борьбе должно гарантироваться службой безопасности; переход Т. Бульбы к активным действиям против немецких войск осложняет борьбу с бандами; возрастающая концентрация украинских сил сопротивления происходит в направлении Бульбы; его объединение с экстремистскими элементами бандеровского движения изменит соотношение сил не в пользу немцев; заметно уменьшение активности Бульбы в борьбе с советскими бандами (с. 81).

Резюме к документу 22

Цей документ – це частина листа райхскомісара України Еріха Коха «До пана райхсміністра Альфреда Розенберга» від 25 червня 1943 року – що стосується дій партизанки на Україні. Кох інформує про опановані як національними, так і більшовицькими партизанами райони, характеризує їхні впливи, силу та боекдатність і неспроможність німців опанувати ситуацію. В листі подано загальні дані про втрати в людях (в Луцькій окрузі за тиждень у червні 1943 року)¹¹.

¹⁰ Там же.

¹¹ Там же.

Наш коментарий. Приводиться фрагмент письма Э. Коха нацистському министру А. Розенбергу, в котрому інформуються про райони діяльності українських і радянських партизан, про їх вплив на ситуацію і заходи боротьби з ними, а також про свої втрати за тиждень в Луцькому районі в червні 1943 року, які становили 25 солдатів і п'ять родичів керівників (с. 83).

Наявність німецького джерела в цій же книжці дозволяє згадати деякі додаткові подробиці. В даному випадку названі німецькі втрати. В 1986 році дослідник Володимир Косик, вивчаючи цей документ з Летопису УПА, переклав і опублікував його повністю. В ньому вказано не тільки німецькі втрати від радянських партизан і повстанців, але й дається така характеристика «українських національних банд»: вони мають суворе і вміле керівництво, досить добре озброєні, методично збирають зброю і боєприпаси, часто нападають на державні господарства, промислові підприємства і склади¹².

Резюме к документу 23

Документ відділу Абверу «Схід» під назвою «Банди та рухи спротиву в північно-західній Україні» від 13 липня 1943 року – це стислі дані про різні збройні формування. Звіт має розділи: а) радянські партизани; б) рух Бульби; в) рух Бандери і г) інші рухи спротиву. В останньому розділі є дані про дії загону під командування Петра Онищенка в районі Фастова на південний захід від Києва. В команді загону названі ще Андрій Кравець, Аркадій Устимів, Володимир Поліщук і Петро Білоус. Під кожною групою подано райони концентрації, характеристика персонального складу, кількість, озброєння, боєздатність, огляд дій і інші дані.

Наш коментарий. Документ складено такою спецслужбою нацистів, як абвер. В джерелі здійснено спроба класифікувати учасників руху спротиву в північно-західних районах України.

Однак з резюме не видно огляду бойових дій, районів концентрації формувань, але в той же час виділено дані про невідомі дії відряду в складі п'яти осіб в районі Фастова, що знаходиться зовсім в іншому районі

¹² См.: Косик В. Україна і Німеччина у другій світовій війні. – Париж; Нью-Йорк; Л., 1993. – С. 615.

Правобереж्या. Получается, что составители резюме важную информацию о каждой группе не развертывают (например, оценка численности, вооружение), а менее существенную – выделяют, вплоть до каждого участника отряда, возглавляемого Петром Онищенко. И по классификации этот отряд отнесен к другим движениям. Такая методика составления резюме непонятна и дезориентирует исследователя.

Резюме к документу 24

Цей документ включає обширний звіт у двох розділах «Національні українські банди» та «Український національний повстанський рух» від 17 червня та 30 червня 1943 року. В першому розділі мова про поширення руху в просторі. У вересні 1943 року почав діяти у районі Сарн відділ Тараса Боровця, якого автор зачисляє до прихильників ОУН-СД. Від початку 1943 року повстанський рух поширюється на ширші простори. Далі звіт подає щомісячні інформації про поширення повстанського руху в різних районах, про ліквідацію в них німецької адміністрації й станиць жандармерії, про сутички та бої з німцями, про напади на польські поселення тощо. Окремий розділ обговорює повстанську пропаганду, що дуже посилилась у весняний період. Пропаганда викриває варварські дії німецької цивільної адміністрації і намагається нейтралізувати вояків Вермахту. Розділ «Керівництво» подає список командирів повстанських загонів на західній Волині, Житомирщині та Київщині. Командиром повстанських відділів звіт називає Т. Боровця, а політичним керівництвом – ОУН-СД. Розділи про організацію детально обговорюють організацію запілля та самооборонних відділів і завдання різних команд. Боротьба спрямована передусім проти німецької цивільної адміністрації та поліції, а не проти Вермахту. З полоненими повстанці обходяться добре, пораненим надають першу допомогу, інших роззброюють і опісля звільняють. Звіт відмічає випадки зближення повстанців з червоними партизанами. Документ включає карту¹³.

Наш коментарий. В этом обширном резюме наиболее существенны такие сведения, относящиеся к УПА, как:

– назван конкретный район действия отряда Т. Боровца (Сарны – сентябрь 1942 года);

¹³ См.: УПА в світлі німецьких документів. Кн. 1. – Торонто, 1983. – С. 189-190.

- отмечается расширение повстанческого движения летом 1943 года;
- отмечается ликвидация повстанцами немецкой администрации в некоторых районах, а также нападение на польское поселение;
- однако не сказано где, когда конкретно были стычки и бои с фашистами в течение отчетного месяца;
- немцы имели списки повстанческих командиров западной Волыни, Житомирщины и Киевщины, а главным командиром считали Боровца, находящегося под влиянием ОУН-СД;
- главными задачами формирования самообороны и подполья является борьба с немецкой гражданской администрацией и полицией;
- отмечается усиление повстанческого движения в весенний период 1943 года.

Резюме к документу 25

Цей документ є перекладом перехопленого наказу головного командира УПА Кліма Савура (Дмитра Клячківського) від 31 серпня 1943 року, виданого з приводу 24-ї річниці здобуття з'єднання українськими арміями Києва в 1919 році. Наказ звернений до вояків і старшин УПА. Він коротко аналізує міжнародну ситуацію й подає військові та політичні завдання УПА, підкреслюючи потребу спільного фронту визвольної боротьби всіх поневолених народів. Наказ закликає повстанців здобувати військові знання і мужньо боротися за побудову вільної української держави.

Наш коментарий. При чтении резюме о документе 25 складывается несколько очень важных выводов. Прежде всего, важно, что уже существует Украинская Повстанческая Армия, есть главноком УПА Клим Савур. В рядах УПА почитается дата взятия Киева украинскими армиями в 1919 году.

Что касается политических и военных задач, то здесь составители выделили такие из них, как необходимость общего фронта освободительной борьбы угнетенных народов, учиться бойцам и командирам УПА военному делу, мужественно бороться за создание украинского государства. Однако нет самого анализа международной обстановки. Задачи, поставленные главнокомом, вполне аргументированы. Лозунг широкого фронта освободительной борьбы рассчитан на сотрудничество всех сил

движения сопротивления. Вооруженная борьба может быть успешной только в том случае, если повстанцы научатся военному делу и будут мужественно сражаться за создание свободного украинского государства.

Резюме к документу 26

Звіт відділу Абверу «Україна» під назвою «Український націоналістичний рух» від 15 вересня 1943 року інформує про Третій надзвичайний великий збір ОУН-СД, що відбувся 21–25 серпня 1943 року (в звіті помилково подано: Третя конференція ОУН). Між учасниками були також представники ОУН М і прихильники УНР. Учасники значно демократизували програму ОУН-СД, усунувши «впливи фашизму». Звіт присвячує найбільше місце військовим справам. Звіт інформує, що центральним керівником УПА є Головне Командування УПА і що УПА розбудовується на всеукраїнській понадпартійній військовій базі; передусім до її старшинського складу належать люди різних політичних угруповань. У звіті містяться інформації про реорганізацію та старшинські школи УПА, про інтернаціональні відділи при УПА й про бойові дії УПА. Звіт також інформує, що радянські пропагандистські органи ведуть проти УПА безкомпромісову пропаганду.

Наш коментарий. Содержание резюме об этом документе довольно распространено, как и сам отчет военной разведки, с которой давно сотрудничало украинское националистическое движение. Ибо в документе сказаны такие подробности Третьего чрезвычайного съезда самостийников-державников, как дата проведения, состав участников, изменения в программе, органы руководства и управления, вопросы реорганизации и структуры УПА.

Авторы резюме выделяют такие важные решения съезда ОУН, как:

- освобождение программы от фашистского влияния и ее значительная демократизация;
- централизация руководства УПА в руках Главного командования;
- провозглашение УПА всеукраинской, надпартийной военной силой, где командирами являются люди различных политических группировок;

- допустимость интернациональных формирований при УПА и реорганизация командирских школ;
- необходимость пропаганды непосредственных боевых действий повстанцев.

Таким образом, под освободительное движение подводится важное программное обоснование с целью расширения социальной базы вооруженной борьбы. Подчеркивается антисоветский, антифашистский курс этого движения.

Резюме к документу 27

Звіт відділу Абверу «Схід» під назвою «Національний український повстанський рух» від 11 листопада 1943 року – подає короткі інформації про організацію і сили УПА. Звіт подає, що головнокомандувачем УПА є Клим Савур (Дмитро Клячківський), а начальником штабу – «Гончаренко» (Леонід Ступницький). Силу УПА звіт оцінює на 20 000 вояків, а разом з іншими формаціями – 35–40 000 чоловік. Чисельність загону Т. Боровця оцінено на 5–6 000 чоловік¹⁴.

Наш коментарий. Если по организации УПА в резюме ничего не говорится, то по ее численности приводятся конкретные цифры, названо и высшее командование УПА. Впервые названная численность УПА в 20 тысяч человек на осень 1943 года говорит о том, что на третий год оккупации желающих служить в ней и бороться было не особенно много. Видимо, предпочтительней была такая форма выживания, как служба в полиции.

Кроме УПА, существовали и другие формирования примерно такой же общей численности, в том числе отряд Т. Боровца, имевший пять–шесть тысяч человек. В документе за май 1943 года численность его отряда оценивалась немцами в двадцать тысяч человек.

Таким образом, документ подтверждает необходимость принятия решений относительно централизации и объединения всего повстанческого движения в единое целое, независимо от национальности, социального статуса и политической ориентации. Просматривается зарождение тенденции роста численности участников движения сопротивления, хотя немецкая оценка численности отряда Боровца изменилась с 20 000 (см. документ 18) до пяти–шести тысяч человек.

¹⁴ Там же. – С. 191.

Резюме к документу 28

Звіт відділу Абверу під назвою «Керівник українських партизанів Тарас Бульба» від 22 листопада 1943 року інформує про переговори з Т. Боровцем, які пізніше закінчились його ув'язненням. У зв'язку з відступом німців при відділі Абверу «Схід» було утворено спеціальний штаб «Р», для зав'язання контактів з повстанцями для спільної боротьби з більшовиками. Цей штаб був незалежний від німецької цивільної адміністрації. З цим штабом Боровець почав переговори в Рівному 19 листопада 1943 року, звідки 22 листопада, в день, коли складався звіт, його перевезено до Варшави для дальших узгіднень. Документ включає карту.

Наш коментарий. Источник посвящен одному из руководителей повстанцев – Тарасу Боровцу. Известно, что сначала оккупационные власти вели с ним переписку (см. документы 15 и 16), затем отслеживали районы действий возглавляемого им отряда (см. документ 24), выявляли списки руководителей. И вот, наконец, вновь возобновили с ним переговоры под влиянием поражений на фронте. Переговоры велись в Ровно, а закончились арестом Боровца в Варшаве. Получилось так, что отряд оказался обезглавленным. Приложенная к источнику немецкая карта показывает динамику действий формирования Боровца.

Резюме к документу 29

«Звіт Абверу про національну українську армію» від 23 грудня 1943 року – це звіт відділу Абверу «Схід» про організацію УПА, про обсаду Головного Командування і командувань груп (військовий округ), які названо дивізіями, з оцінками сили й озброєння окремих дивізій. В загальному цей звіт подає багато правильних інформацій, хоч має перекручені назви й різні неточності. Ці недоліки виправила редакція в примітках.

До цього звіту додано обширне з'ясування «Звіт про сучасний розвиток збройного спротиву та політичний настрої у Західній Україні». Спочатку звіт подає історію розвитку повстанських загонів під командуванням Т. Боровця і загонів, організованих через ОУН-СД, керівниками якої названі Микола Лебедь і Роман Шухевич. Загони організовані через ОУН-СД швидко розрослися і захопили великі території. Звіт подає

інформації про їхню організацію, методи боротьби, політичну настанову тощо.

Заключна частина звіту інформує про біженців і про загальну ситуацію, яка створилася в зв'язку з відступом німецького війська. Документ включає карту.

Наш коментарий. В этом источнике впервые вместо слов «банды», «формирования» и другие, немцы называют подразделения повстанцев «национальной украинской армией». Они собирают информацию о командирах от дивизии и выше. Кроме Боровца, руководителями отрядов ОУН-СД названы Николай Лебедь и Роман Шухевич. Отмечен рост численности этих отрядов, расширение районов действий. К сожалению, авторы резюме не приводят данных об их организации, методах борьбы, политической направленности. Приложенная к документу карта усиливает достоверность оценок и достоверность событий, хотя самих оценок ситуации авторы не дают.

Таким образом, к концу 1943 года начался быстрый рост повстанческого движения, численности его состава, расширились районы действий, увеличился список командиров. А в связи с отступлением немецко-фашистских войск на фронте, начался поток беженцев, изменилась и общая ситуация и политическое настроение в Западной Украине, а также условия, в которых развивалась освободительная борьба. Любопытно увидеть, как в последующих документах эти события отразятся на действиях УПА в новых условиях.

Резюме к документу 30

Документ ч. 30 – це «Постанови Третього надзвичайного збору ОУН від 3 серпня 1943 року» в перекладі на німецьку мову (справжня дата збору: 21–25 серпня 1943 року). Переклад виготовлений відділом Абверу при командуванні Вермахту «Україна».

Наш коментарий. Краткая характеристика решений Третьего чрезвычайного съезда ОУН уже давались в документе 26 от 15 сентября 1943 года и нами уже рассматривалась. Но там отмечалось, что съезд работал 21–25 августа 1943 года, а здесь постановления съезда датированы 3 августом того же года. Чем обусловлены эти неточности неизвестно, хотя документ готовился одним и тем же отделом абвера. А это, как известно, было серьезное ведомство военной разведки нацистов.

Резюме к документу 31

Повідомлення розвідки XIII армійського корпусу «Дії банд у районі корпусу» від 21 січня 1944 року інформує про бої УПА з радянськими і польськими партизанами на північ від Рівного, а також – про ставлення до німців. УПА уникає конфліктів з Вермахтом, проте протидіє німецькій окупаційній адміністрації. Звіт також оцінює чисельність та ставлення польських груп до українців, німців і радянських партизанів¹⁵.

Наш коментарий. Если в документах абвера уже отказались от слова «банды», то в сводках частей и соединений оно еще оставалось. Действия этих банд в районе тринадцатого корпуса проявились в виде боев УПА с советскими и польскими партизанами, но никак не с оккупантами. В тактике действий УПА источник отмечает противодействие оккупационной администрации и уклонение от конфликтов с армейскими частями вермахта. Оценок численности польских групп и другие характеристики составители не отметили. А интересно было узнать немецкие оценки взаимоотношений между «бандами».

Резюме к документу 32

Цей звіт відділу Абверу «Схід» від 25 січня 1944 року дає короткі інформації та оцінює діяльність УПА на Волині від Бугу до Коростеня під Києвом.

Наш коментарий. В резюме только упоминается существование этого документа, однако его содержание не раскрывается: нет ни оценок деятельности УПА, ни примеров о сражениях. Зато отмечены масштабы от Буга до Коростеня. По сути, в резюме к этому источнику просматривается какой-то штамп, который повторяется во многих резюме.

Резюме к документу 33

Інструкція XIII корпусу «Ставлення до УПА» від 29 січня 1944 року інформує, що з боку УПА є тенденції співпрацювати з Вермахтом у боротьбі з більшовиками, хоч УПА бореться за самостійну Україну й тому німці й більшовики є ворогами УПА. Інструкція подає вказівки, як вступати в контакти

¹⁵ Там же. – С. 192.

з відділами УПА і нав'язувати співпрацю в боротьбі з Радянською армією та її партизанкою.

Наш коментарий. Этот документ важен тем, что выражает отношение немецкого командования и их частей непосредственно к УПА. Отмечается, что со стороны УПА проявляется тенденция к сотрудничеству с частями вермахта и дается указание как вступать в контакты с повстанцами для совместной борьбы с Советской армией и советскими партизанами. Тезис о том, что УПА борется за самостоятельную Украину и потому ее врагами являются и большевики и немцы – характеризует ненадежность этого сотрудничества.

Резюме к документу 34

Цей звіт Абверу при Головному Командуванні армії від 9 лютого 1944 року («Про рух спротиву в колишній Польщі») коротко інформує про дії УПА в Галичині.

Наш коментарий. Слабую информационную нагрузку несет в себе и это резюме. Только указан район действий – Галичина. А какие действия здесь проходили – неизвестно. Зная педантичность немцев, вообще, а при обработке документов, в частности, да еще в разведывательном ведомстве, можно усомниться, чтобы они не дали в этом источнике оценки действий УПА в Галичине. Видимо, составителей интересовала только обширность районов действий УПА, а не оценка этих действий немцами. В приложении к своей книге В. Косик приводит фрагмент из этого источника, в котором дается название боевой организации движения сопротивления – УПА. Ее общая численность в Галичине и Украине составляет 80 тысяч человек. А ее главный враг – немецкая администрация и поляки. В случае отступления немцев, УПА готова полностью отстранить поляков и взять власть в свои руки¹⁶.

Резюме к документу 35

Звіт XIII армійського корпусу «Бойова група Прюцмана» від 12 лютого 1944 року інформує про бої між УПА і радянськими партизанами на Волині. В звіті подані також характеристики й оцінки деяких радянських партизанських з'єднань.

¹⁶ См.: Косик В. Україна і Німеччина у другій світовій війні. – Париж; Нью-Йорк; Л., 1993. – С. 620.

Наш коментарий. В этом резюме внимание исследователей концентрируется на одном таком факте, как бои между УПА и советскими партизанами на Волыни с характеристикой и оценкой партизанских соединений. Но в резюме нет ни одного примера, ни одной немецкой оценки УПА, ее боев и партизан. Ясно, что при таком описании источника возникает сомнение в достоверности события или вольном истолковании фактов в пользу УПА.

Резюме к документам 36, 38, 40

Звіт командування XIII армійського корпусу. Документ ч. 36 під назвою «Про ставлення до загонів УПА» від 15 лютого 1944 року інформує, що в районі Крем'яця наладжано місцеву співпрацю з УПА. Проте відділи УПА далі перехоплювали транспорти постачання Вермахту.

Другий звіт, документ ч. 38 «Національні українські банди» від 28 лютого 1944 року, інформує, що відділи УПА не мали сутичок з німцями, лише з більшовиками. В звіті подані описи деяких сутичок.

Подібний до цього зміст документу ч. 40 «Дії УПА в районі корпусу» від 8 березня 1944 року. В ньому вміщено також описи боїв УПА з військами НКВД за лінією фронту¹⁷.

Наш коментарий. Это уже второй источник с таким названием, того же корпуса (см. документ 33). Если в прежнем документе отмечалось желание УПА сотрудничать с частями вермахта, то в этом резюме приводится пример уже налаженных связей на местном уровне в районе Кременца. Но и в условиях сотрудничества подразделения УПА нападали на транспорт немецкой армии.

В источнике под номером 38 подразделения УПА вновь называются в этом корпусе национальными украинскими бандами. Очень важный момент подчеркнут в отчете, что в течение месяца с подразделениями УПА стычек не было. Были стычки только с советским партизанами. Получается, что советские партизаны нападали на отступающие войска оккупантов, а подразделения УПА сотрудничали с ними.

Таким образом, по всему видно, что части и подразделения этого корпуса тесно сотрудничали с повстанцами, ибо корпус получал регулярную информацию о действиях УПА даже за линией фронта.

¹⁷ См.: УПА в світлі німецьких документів. Кн. 1. – Торонто, 1983. – С. 193.

Резюме к документу 37

Звіт Абверу «Ставлення угорців до УПА» від 16 лютого 1944 року припускає перемир'я між УПА й Угорською армією. В селі Жолобки біля Крем'янця угорці квартирували разом з сотнею УПА, й УПА має угорську зброю. Існує теж радянський наказ не вступати без потреби в бої з Угорською армією.

Наш коментарий. Немцев интересовало также, как относятся к УПА их союзник Венгрия. Из резюме видно, что и венгерская армия допускала возможность сотрудничества с повстанцами. Приводится даже пример, когда в селе около Кременца венгерские солдаты и повстанческая сотня вместе квартировали и имели венгерское оружие.

Резюме к документу 39

Звіт Абверу «Українська Повстанська Армія (УПА)» від 3 вересня 1944 року містить характеристику УПА, подану капітаном Андреасом Герцем, що попав у полон УПА біля села Колodne. Герц описує загін УПА силою 60–70 вояків і розмову зі старшиною УПА, який не виявив ворожнечі до Вермахту, але був дуже стурбований насильництвом німецької адміністрації над населенням України.

Наш коментарий. Здесь в отчет абвера об УПА вошла характеристика повстанцев капитаном Герцем, попавшим к ним в плен.

В резюме отражены такие моменты его показаний:

- отряд повстанцев насчитывал 60–70 бойцов;
- командир отряда выражал лояльность к немецким войскам;
- командир повстанцев был обеспокоен насильем немецкой администрации над местным населением.

Резюме к документам 41 и 42

Повідомлення розвідки XIII корпусу, документ ч. 41 «Звіт відділу Абверу 104» від 22 березня 1944 року описує ситуацію та бої УПА з радянськими партизанами та регулярними військовими частинами в районі Крем'янець–Броди. Звіт містить дані про дії в цьому районі біля 2000 повстанців і великі загони радянських партизанів, що продерлися там за лінію фронту.

Повідомлення документу ч. 42 «Національні українські банди» від 18 березня 1944 року подає додаткові дані про ситуацію в цю-

му районі. В звіті міститься також інформація про звернення до УПА Президії Верховної Ради УРСР за підписом М. Гречухи.

Наш коментарій. В резюме по обоим документам тільки упоминаються бої УПА с советскими партизанами и войсками в районе Кременец–Броды и участие в них двух тысяч повстанцев без всякого описания сражений, без характеристики ситуации в этом районе.

Знала разведка этого корпуса и об обращении к УПА Президиума Верховного Совета СССР с предложением сложить оружие.

Резюме к документу 43

Цей звіт розвідки Четвертої танкової армії «Дії УПА в тилу Червоної Армії» від 1 квітня 1944 року твердить, що наступило відпруження між УПА та німецькими військами, натомість активізувалися дії УПА в тилах ЧА. Радянська влада бачить у діях УПА велику загрозу, про що свідчить звернення Президії Верховної Ради УРСР в справі УПА.

Наш коментарій. В этом резюме составители подчеркнули такие важные стороны об УПА:

- Действия УПА в тылу советских войск активизировались. Дается оценка обращения Президиума Верховного Совета СССР к УПА как документа, в котором советское правительство выразило свою боязнь перед лицом УПА.
- В танковой армии также велось наблюдение за действиями УПА, так как возникло напряжение во взаимоотношениях с повстанцами.
- Обращает на себя внимание полное название рассматриваемого 43-го источника «Действия УПА в тылу Красной армии». К апрелю 1944 года линия фронта, как известно, проходила уже западнее Кременец–Ровно–Луцк.

Резюме к документу 44

Цей документ, адресований командуванню Армійської групи «Північна Україна» від 18 квітня 1944 року, містить переклад командира «Охріма» невизначеної групи УПА «До Головного Командування німецького війська у Галичині» від 2 квітня 1944 року. Спочатку лист інформує, що в руки УПА попали два німецькі агенти, які, думаючи, що вони в руках НКВД, відразу дали всі інформації про німців¹⁸. Дальший зміст листа стосуєть-

¹⁸ Там же. – С. 194.

ся співпраці УПА з Вермахтом. Співпраця буде можлива тоді, коли німці припинять терор супроти українського населення і звільнять політичних в'язнів. Лист досить детально подає в яких ділянках можлива співпраця і якої допомоги зброєю та матеріалами потребує УПА. Автор листа «Охрім» і його шеф штабу «Тарас» невідомі.

Наш коментарий. Первая половина резюме описывает факт захвата неизвестной группой УПА двух немецких агентов, которые выдали всю информацию о себе. Вторая часть – выделяет из письма такие условия возможного сотрудничества УПА с немецкими армейскими частями, как прекращение террора, освобождение политзаключенных, помощь оружием и материалами. Причем эту информацию немцы получили от неизвестных командиров УПА.

Резюме к документу 45

Це повідомлення Абверу про «Контакти між УПА і сербськими націоналістичними партизанами» від 21 квітня 1944 року інформує, що в березні почалася співпраця обох рухів з німцями й більшовиками. Дискутувалися мета обох рухів і спільні дії у випадку краху Німеччини й СРСР. УПА зобов'язалася не йти на руку Тітові у встановленні контактів з більшовиками на своїй території.

Наш коментарий. Из этого источника военной разведки авторы резюме подчеркнули такие положения:

- само название «О контрактах между УПА и сербскими националистическими партизанами».
- сотрудничество между обоими движениями с немцами и большевиками началось еще в марте 1944 года.
- рассматривалась возможность совместных действий УПА и сербов в случае краха Германии и СССР, но не в союзе с Тито.

Просматривается наивно-противоречивая оценка нацистами происходивших событий: возможность раскола в рядах антигитлеровской коалиции и возможность компромисса с Тито.

Резюме к документу 46

Звіт Абверу «До питання національного руху в Галичині» від 22 квітня 1944 року обширно інформує про ситуацію й наростання збройного опору в Галичині. Частина української інтелігенції, хоч невдоволена німецькою політикою в Україні, висту-

пає за співпрацю з німцями, за українські військові формуції при німецькій армії. Загал населення і 90% молоді підтримують УПА. Звіт аналізує причини й дає огляд розвитку української збройної боротьби спочатку на Волині, а згодом у Галичині, і звернений проти всіх ворогів самостійності України – проти німців, більшовиків і польських партизанів. Головним і найважливішим противником УПА вважає СРСР. Звіт дає оцінку сил УПА, подає дані про її організацію й прогнозу на майбутнє. Серйозним недоліком УПА є брак вишколених і досвідчених старшин. Військовим керівником УПА звіт називає Р. Шухевича, а політичним – М. Лебеда.

Наш коментарий. Документ принадлежит военной разведке нацистов и датирован третьей декадой апреля 1944 года. В источнике выражено отношение немцев к национальному движению в Западной Украине, откуда немцы были изгнаны в октябре 1944 года. В документе отмечается нарастание вооруженного сопротивления в регионе, поддержка УПА со стороны населения и особенно молодежи, стремление части украинской интеллигенции к сотрудничеству с немцами, вплоть до формирования украинских частей при немецкой армии.

Однако некоторые фрагменты резюме слишком пространные, например, «дается оценка сил УПА», «содержатся данные о ее организации». Но не приводятся факты. Зато подчеркивается, что главным противником УПА является СССР, а также все враги самостоятельной Украины. Не развернут авторами резюме и немецкий прогноз освободительной борьбы. Если вполне понятным можно считать указание источника на то, что военным руководителем УПА является Р. Шухевич, а политическим – М. Лебедь, то как понимать такой штрих отчета, что серьезным недостатком УПА является дефицит обученных и опытных командиров. Могли ли повстанцы иметь таких командиров в условиях оккупации, если даже хорошо обученный комсостав нацистской Германии проиграл войну. Субъективность оценки здесь очевидна.

Резюме к документу 47

Документ ч. 47 – це переклад листівки українських повстанців «До вояків і старшин Червоної армії» від квітня 1944 року. Листівка порівнює Сталіна з Гітлером як однаково жорстоких тиранів, що винищують усі народи СРСР. Власне Сталін увів у СРСР безоглядну поліційну систему, нещадно експлуатував усе населення і здавна готував імперіалістичну війну. Під

час війни обидві імперії ще тільки безоглядно винищували український народ і пюндрували його майно. Листівка виступає також проти радянських партизанів-парашутистів і подає довгий список спалених та пограбованих ними українських сіл і вбитих селян у 1943 і 1944 роках.

Наш коментарій. Попала в архив и переведенная листовка повстанцев, адресованная советским воинам. Составители резюме выделили из содержания листовки сравнение Сталина с Гитлером, как одинаково жестоких тиранов, истреблявших украинский народ, давая более подробную характеристику первому из них. Фрагменты обвинения Сталина созвучны с той критикой сталинизма, которая звучит ныне в средствах массовой информации: создание Сталиным империи, введение им в СССР неограниченной полицейской системы, которая эксплуатировала все население. На основании этого листовка выступает против советских партизан-парашютистов, которые жгли, грабили длинный список сел, убили длинный список крестьян в 1943 и 1944 годах. Эмоциональный характер листовки настолько очевиден, что не нуждается в комментариях. И все же, было бы убедительней, если бы были названы хоть несколько таких населенных пунктов, несколько фамилий из многонационального крестьянского населения Украины.

Заслуживает внимания такой тезис листовки, что Сталин готовил империалистическую войну, а во время войны обе империи жестоко уничтожали все народы СССР. Эти обвинения более чем полувековой давности все чаще получают документальное подтверждение.

Резюме к документу 48

У цьому документі Абвер подає переклад звернення Верховної Ради УРСР «До учасників так званої УПА й УНРА» зі своїм коментарем. Коментар підкреслює, що поява звернення за підписами президента М. Гречухи і голови уряду М. Хрущова свідчить про те, що в діях повстанців уряд бачить велику загрозу для держави. Саме звернення накидається на повстанців, що вони підривають дружбу українського й російського народів, розпалюють братовбивчу війну та підривають господарство України. Звернення закидає, що повстанці співпрацюють з німцями. Як показ, подано співпрацю курінного Антонюка у Володимирщині на Волині. Звернення закликає рядових по-

встанців убивати своїх командирів і переходити на радянську сторону, за що їм будуть прощені їхні провини.

Наш коментарий. Этот документ Президиума Верховного Совета УССР «К участникам так называемой УПА и УНРА» немцами был оценен как свидетельство того, что в действиях повстанцев была угроза для советского государства. Составители резюме выделили из источника такие важные для них положения:

- Повстанцев обвиняют в сотрудничестве с немцами.
- Своими действиями повстанцы подрывают дружбу украинского и русского народов, разжигают братоубийственную войну, подрывают хозяйство Украины.
- Обращение призывает рядовых повстанцев убивать своих командиров и переходить на советскую сторону, за что они будут прощены.

Резюме к документу 49

Документ ч. 49 містить переклад захопленого наказу 258 стрілецького полку ЧА від 14 січня 1944 року про заходи безпеки на території дій українських повстанців. У ньому наказується не ходити одним та без зброї, підсилити охорону, виселити населення з приміщень штабів, слідкувати за рухами українців-воїв ЧА тощо.

Наш коментарий. Источники и резюме к нему в особом комментарии не нуждаются. В ходе январско-февральских боев 1944 года в Украине советскими войсками были освобождены Житомир, Кировоград, Ровно, Луцк; в марте–апреле – Винница, Чернигов и тысячи других населенных пунктов, в том числе и в районах действий украинских повстанцев.

Резюме к документу 50

Цей звіт СС і поліції Генеральної Губернії – «УПА в Галичині» від 17 травня 1944 року дає доволі детальний огляд дій УПА в Галичині. В квітні збільшилась активність партизанів, число збройних сутичок і залізничних диверсій. Основні пункти концентрації відділів УПА знаходяться в Карпатах, біля Рогатина й Сокаля. Автор дає оцінку чисельності, військової сили та персонального складу, звітує про організацію, рекрутування та постачання, подає назви збірних пунктів. У звіті також інфор-

мації про боротьбу УПА з радянськими та польськими партизанами й деякі інформації про цих партизанів.

Наш коментарий. Из этого источника о детальном обзоре действий УПА в Галичине авторы резюме подчеркнули такие важные моменты, как:

- Основные пункты концентрации повстанцев в Карпатах (Рогатино, Сокаль).
- Усиление активности партизан, правда без указания числа столкновений и диверсий. Нет также и оценки численности, состава, организации формирований повстанцев.
- Борьба УПА с советскими и польскими партизанами только упоминается без конкретной характеристики.

Таким образом, из резюме не видно, что это детальный обзор действий УПА в таком обширном районе, да еще усилившихся с наступлением весны.

Резюме к документу 51

Цей звіт уповноваженого Військової групи «Північна Україна» від 23 травня 1944 року обговорює загальну ситуацію в квітні 1944 року. Населення підтримує програму ОУН і її боротьбу за вільну Україну. Військовою силою ОУН є УПА, яка займає вичікувальну позицію щодо німців, залежно від їхньої позиції до ідеї створення вільної України. Звіт оцінює сили УПА в районі Рогатина між 3 й 5 тисячами яких живе замасковано в селах. Звіт теж говорить про ворожнечу супроти польського населення й постачання повстанців харчами. Частина звіту присвячена радянським партизанам, обговорює їхні рухи, сутички, диверсійні й розвідувальні завдання, радіозв'язок з Москвою тощо. Кінець звіту характеризує радянську пропаганду (листівки) і німецьку пропаганду серед населення¹⁹.

Наш коментарий. Из доклада уполномоченного войсковой группы в резюме включены конкретные данные о численности повстанцев в районе Рогатино – до пяти тысяч человек. Все другие характеристики источника, если судить по содержанию резюме, слишком общие и неопределенные. Причем, на первый план выдвигаются такие положения, как поддержка населением программы ОУН и ее борьбы за свободную Украину, что УПА занимает выжидательную позицию относительно немцев, которые еще не определились как относиться к идее свободной Украины.

¹⁹ Там же. – С. 196.

Из резюме можно также узнать, что часть рогатинской группировки УПА живет в селах, что польское население враждебно относится к повстанцам, что немцам известны направления движения советских партизан, что советская пропаганда ведется путем распространения листовок.

Таким образом, в резюме представлены разрозненные, отрывочные сведения, которые не имели большого значения для группы немецких войск «Северная Украина». Трудно верится, что немцы интересовались жгучими проблемами ОУН-УПА в условиях краха нацистского похода на Восток.

Резюме к документу 52

Цей уривок місячного звіту Головної польової комендатури 365 від 19 травня 1944 року подає деякі дані про дії УПА в районах Ходорів, Бібрка і Станіславів у Галичині (с. 196).

Наш коментарий. В представленном резюме только называются неопределенные данные о действиях УПА в названных районах Галичины. При рассмотрении самого нацистского источника выявляется, что речь идет о действиях подразделений УПА, называемых в документе бандами, против польского террора в указанных районах²⁰. Документ 38 из книги В. Сергийчука подтверждает, что весной 1944 года польские боевики действительно нападали не украинские села Издебки, Березови, Глудни, где проводили принудительную мобилизацию людей и лошадей, грабили имущество крестьян, издевались²¹. Поэтому могли быть и ответные действия подразделений УПА в Галиции.

Резюме к документу 53

Цей уривок з повідомлення розвідки Четвертої танкової армії за травень 1944 року дає загальну характеристику дій УПА і радянської та польської партизанки на українській території. Звіт називає УПА масовим рухом і твердить, що УПА роззброює й звільняє полонених вояків Вермахту.

Наш коментарий. В резюме о документе с общей характеристикой действий УПА не видно ни одного реального факта этих

²⁰ Там же. – С. 142-143.

²¹ См.: Сергийчук В. ОУН-УПА в роки війни. – К., 1996. – С. 390-391.

действий, но зато подчеркивается, что УПА является массовым движением в отличие от советских и польских партизан, действовавших на территории Украины. А сообщение разведки о том, что УПА разоружает и освобождает пленных солдат вермахта, свидетельствует о гуманизме повстанцев.

Резюме к документам 54 и 55

Звіт східного відділу Абверу «Національна українська партизанка» від 1 червня 1944 року подає характеристику й огляд історії українського збройного резистану. Розділ «Мета» подає, що українці змагають за соборну державу, в яку ввійдуть усі заселені українцями землі й перерахують всі ці території (УРСР, Галиція, Бессарабія, Буковина, Крим). Розділ «Розчленування» дає характеристику «Руху Тараса Бульби («Боровця»), «Української національної групи (руху Мельника)», «ОУН (руху Степана Бандери)» і підпільної діяльності українців у Німеччині. ОУН ініціювала масову боротьбу УПА. Дальший розділ інформує про дії УПА в умовах більшовицького режиму, в лісистих околицях Правобережжя на північ від лінії Чернівці–Вінниця–Київ. Проти цих відділів УПА кинуті цілі дивізії військ НКВД. Дальші два розділи подають інформації про організацію підпільної адміністрації і відділів УПА, при чому названі деякі керівники, подано чисельність й озброєння відділів УПА в деяких районах тощо.

До цього звіту додані два узагальнення – «Основи переговорів», у яких мова про переговори між Вермахтом і представниками УПА й ОУН. Переговори не будуть стосуватися політичної чи військової співпраці. Проте обидві сторони ведуть боротьбу проти СРСР і можуть домовитися про злагіднення відносин, взаємну толерантність і допомогу. Вермахт не буде виступати проти відділів УПА, вплине на цивільну адміністрацію, щоб припинила терор супроти населення та звільнила політв'язнів, може пропустити відділи УПА за лінію фронту, подати технічну допомогу УПА. УПА не буде нищити фронтових частин, ліній комунікації, зв'язку та постачання й може подавати розвідувальні інформації.

Документ, ч. 55 – це обширний звіт про зустріч представника Абверу д-ра Штарка з неназваним представником Команди УПА у Львові 3 червня 1944 року. Німці були зацікавлені інформаціями про рух радянських військ за лінією фронту,

представник УПА – припиненням німецького терору супроти населення й звільненням політв'язнів. Німці пропонували теж постачання зброї, амуніції й медикаментів.

Наш коментарій. Очень большое по объему резюме о документах 54 и 55, объединенных вместе. Вот основные фрагменты его содержания.

1. Дается характеристика и обзор истории украинского вооруженного сопротивления, но без единого конкретного тезиса.

2. Подробно описаны цели движения – создание соборного государства на территории УССР, Галиции, Бессарабии, Буковины и Крыма.

3. В структуре движения сопротивления выделены сторонники Боровца, Мельника, Бандеры и подпольщики в Германии. Инициировала борьбу ОУН, создав массовую УПА.

4. Действия УПА в условиях большевистского режима представлены без указания конкретных примеров. Указаны только лесные районы Правобережья на север от линии Черновцы–Винница–Киев, где против повстанцев брошены целые дивизии НКВД.

5. Информация об организации подпольной администрации и формирований УПА дана без указания руководителей, численности и вооружения.

6. Подробная и развернутая информация представлена о переговорах между представителями вермахта и ОУН-УПА. Из резюме видно, что переговоры не будут касаться политического и военного сотрудничества, но что обе стороны ведут борьбу против СССР и должны помогать друг другу: части вермахта не будут выступать против УПА и пропустят ее формирования через линию фронта и будут воздействовать на гражданскую администрацию, чтобы та прекратила террор, освободила политзаключенных, а УПА не будет нападать на фронтовые части, коммуникации, мешать снабжению и может поставлять разведывательную информацию. Переговоры состоялись во Львове 3 июня 1944 года. А известно, что уже к концу месяца в районе Львова, Станислава и Перемышля оккупанты были полностью разгромлены советскими войсками.

Таким образом из анализа данного резюме видно, что в нем отражены те сведения, которые указывают на цели и структуру движения, поиски путей сближения с немцами и условия сотрудничества с ними, когда рушились все надежды на победу в войне.

Резюме к документу 56

Цей документ XXIV танкового корпусу від 5 червня 1944 року містить переклад «Звіту про працю пропаганди» за квітень того ж року окружного референта пропаганди підпілля південної частини Тернопільської області. Звіт багатий на інформації не тільки про персональні справи і діяльність відділу окружної пропаганди, але й про загальну ситуацію й події на цій прифронтовій території. В ньому наведені обширні характеристики поведінки населення, фронткових німецьких та радянських частин і адміністрації тощо²².

Наш коментарий. В отчете речь идет о работе окружного референта пропаганды в условиях подполья в южной части Тернопольщины за апрель 1944 года. Источник был переведен на немецкий язык в двадцать четвертом танковом корпусе Германии. Однако сама деятельность отдела пропаганды в условиях прифронтовой ситуации в данном резюме не раскрывается, что снижает его убедительность.

Резюме к документу 57

Цей документ включає перехоплений Абвером наказ капітана – начальника СМЕРШу 226-ї дивізії ЧА від 8 січня 1944 року до командира 985-го полку про заходи проти проникнення впливів УПА в полку. Капітан наказує встановити агентурний нагляд над вояками з районів Малин, Потіївка й Чоловичі Житомирської області, в яких діє УПА, щоб встановити, чи вони не є членами або утримують контактів з ОУН, або УПА (с. 197).

Наш комментарий. В данном резюме рассматривается содержание приказа начальника смерша советской дивизии одному из ее полков о мерах противодействия влиянию националистов в части. В частности, приказывается установить агентурный надзор за бойцами, призванными из населенных пунктов Малин, Потиевка и Чоловичи Житомирской области с целью установить их отношение к ОУН и УПА и возможные связи с ними. Эти меры мотивировались тем, что в окрестностях названных населенных пунктов действовали подразделения УПА. Рассматривая указанный источник, можно убедиться, что Абвер действительно располагал таким документом, называя автора капитаном Гравилывым, а адресата – Раскатовым.

²² См.: УПА в світлі німецьких документів. Кн. 1. – Торонто, 1983. – С. 197.

Резюме к документу 58

Документ містить уривок про дії УПА з місячного звіту Головної польової комендатури ч. 365 за час від 16 травня до 15 червня 1944 року. Звіт подає райони концентрації більших з'єднань УПА, їхню силу і діяльність, операції проти УПА тощо. Звіт кінчається статистичними даними протинімецьких виступів УПА і втрат з обох боків²³.

Наш коментарий. При исследовании резюме возникает вопрос: почему в нем нет реальных фактов деятельности УПА, ее выступлений против немцев (где, когда, результаты). Ведь если речь идет о соединениях УПА, об их силе, то почему умалчиваются конкретные данные, которые есть в отрывке за месячный период, но которых нет в резюме. Это обстоятельство снижает убедительность резюме, дает основание для двусмысленного толкования источника. Ведь если бы в резюме были приведены данные, допустим о потерях сторон, то было бы видно насколько были ожесточенными бои.

Резюме к документу 59

Надрукований уривок з піврічного звіту Третього танкового корпусу, в якому обговорюється ставлення українського населення та УПА до німців. Населення є під впливом УПА, але ставиться мирно до німецьких вояків. Автор висловлює сумніви щодо реальності спільних дій УПА й Вермахту проти більшовиків.

Наш коментарий. Из резюме видно, что танковый корпус нацистских войск включил в свой полугодовой отчет информацию об отношении к ним местного населения и повстанцев УПА. Причем в источнике подчеркивается мирное отношение к немецким солдатам и огромное влияние УПА на население. Однако высказывается сомнение авторов источника в реальности совместных действий УПА и вермахта против советских войск.

Резюме к документу 60

Це «Меморандум про поведінку щодо УПА», звернений до командування групи військ «Північна Україна», в якому подається роз'яснення щодо мети та характеру УПА, щодо настанови до СРСР і Німеччини. Меморандум інформує про деяку

²³ Там же.

співпрацю з УПА й рекомендує шукати контактів для спільної боротьби з більшовиками.

Наш коментарий. Это «Меморандум о поведении относительно УПА», направленный командованию группы войск «Северная Украина», в котором содержится разъяснение о целях и характере деятельности УПА в отношении СССР и Германии. Источник информирует о некоторых фактах сотрудничества с УПА и рекомендует искать контакты для совместной борьбы с советскими войсками.

Резюме к документу 61

Звіт команди Четвертої танкової армії до командування Групи військ «Північна Україна» від 2 липня 1944 року інформує, що з прифронтової зони на схід від Бугу (Волинь) відійшли більші польські й радянські відділи. Натомість УПА сконцентрувала усилля на закріпленні території й поширенні дій у тилах Червоної армії. Польський партизанський відділ «Ожел бяли» ще в стадії формування, інші менші польські групи знаходяться звичайно під впливами Москви²⁴.

Наш коментарий. В представленном резюме отражены перемещения советских и польских подразделений из прифронтовой зоны на восток от Буга и концентрация сил УПА в тылах Красной армии. При этом подчеркивается, что еще не все польские партизанские отряды завершили свое формирование, но все находится под влиянием Москвы.

При более подробном переводе немецкого источника об УПА (документ 61, с. 171) можно к данному резюме приплюсовать еще такие подробности. Перемещение подразделений УПА, которое еще не закончилось, было обусловлено передвижением «советских банд» и частичным прекращением борьбы против польского меньшинства. Подразделения УПА постоянно проникают в районы, занимаемые частями Красной армии и во взаимодействии с главными силами повстанцев, стоящими в районе Сарны–Коростень, наносят удары по тылам и коммуникациям Красной армии. Частые нападения на германских солдат с целью захвата оружия обостряют отношения с УПА.

Как видно из дополнительных подробностей, данное резюме по рассматриваемому источнику лишь частично отразило его содержание. Кроме того, в книге Володимира Косика есть доку-

²⁴ Там же. – С. 198.

мент под названиєм «Уривок із німецького донесення про напад УПА на загін СД» от 11 июля 1944 года, который подтверждает, что около 100–200 украинских национальных бойцов УПА, названные в источнике бандитами, напали вблизи села Грубешова на поисковую команду полиции безопасности и СД²⁵.

Новые документы и материалы об ОУН-УПА, изданные в 1996 году Сергийчуком Володимиром, побуждают по-иному взглянуть на такой показатель освободительной борьбы УПА против советских войск в 1944 году, как ее масштабы и жесточенность. Автор, ссылаясь на фонд Центрального государственного архива общественных организаций Украины (Ф. 1. – Оп. 23. – Д. 2967. – Л. 25), приводит совершенно секретный документ, подписанный Министром внутренних дел УССР Т. Строкачем и зам. нач. УББ МВД УССР Л. Постельняком, в котором отмечается, что только за период с февраля по декабрь 1944 года на территории западных областей Украины было убито 57 тысяч четыреста пять и задержано 98 641 бандитов и прочих²⁶.

Резюме к документу 62

Цей звіт 111 відділу «Схід» від 5 липня 1944 року інформує, що не відбулася запропонована зустріч з представниками місцевої команди УПА в районі Калуша через заборону командування УПА проводити переговори з німцями.

Наш коментарий. Из резюме видно, что не состоялась одна из намеченных встреч представителей УПА и немецких войск для переговоров о сотрудничестве. Виновниками срыва переговоров в районе Калуша немцы считают повстанческую сторону.

Резюме к документам 63 и 64

Ці документи містять перекладену Абвером хроніку подій на Україні, взяту з волинських газет УПА «Вільна Україна» з вересня 1943 року і «Срілецькі вісті» з 14 липня 1944 року.

Огляд «Вільної України» інформує про німецький терор, арешти, розстріли, вивози робітників на працю до Німеччини

²⁵ Косик В. Україна і Німеччина у другій світовій війні. – Париж; Нью-Йорк; Л., 1993. – С. 621.

²⁶ См.: «Довідка НКВС УРСР про боротьбу з українськими націоналістами» від 28 травня 1946 року // Сергийчук В. ОУН-УПА в роки війни. – К., 1996. – С. 171.

в Київщині, Кіровоградщині, Дніпропетровщині, Кам'янець-Подільщині та Криму.

«Стрілецькі вісті» звітують про численні бої з військами НКВД, а деколи також проти кинутих проти УПА частин Червоної армії.

Наш коментарій. Из резюме видно, что немецкая военная разведка располагала хроникой событий на Украине, которая составлялась из публикаций волинских газет, принадлежавших УПА. Из газеты «Вільна Україна» авторами резюме взят материал за сентябрь 1943 года, а из газеты «Стрілецькі вісті» за 14 июля 1944 года. В первом случае материал касался террора немцев на оккупированной части Украины и боях УПА с немцами на Волыни, а во втором – о боях УПА с советскими частями. Однако и здесь авторы резюме не привели никаких аргументов для подтверждения этих боев.

Таким образом, на основе этих источников подчеркивается тактика борьбы повстанцев одновременно и с нацистскими и с советскими войсками.

Резюме к документу 65

Надрукований уривок цього звіту начальника поліції та СС дистрикту Люблін д-ра Пюца від 15 липня 1944 року інформує про дії УПА, передусім у Грубешівському окрузі. Хоч УПА zaangażована там боротьбою з польськими партизанами, були численні випадки нападів на німецьку адміністрацію.

Наш коментарій. Из отчета начальника полиции и СС населенного пункта Люблина в резюме включены действия УПА в одном из местных округов. Хотя сами действия в резюме, как обычно, не показаны. Отмечено только, что борьба велась, главным образом, с польскими партизанами, хотя были случаи нападения и на немецкую администрацию.

Таким образом, в резюме не раскрывается содержание конкретных действий войск УПА, а только констатируется направленность этих действий. Сами же действия только подразумеваются, что они есть или были. Этот фактор в исследовательской методике снижает уровень аргументации.

Резюме к документу 66

Звіт розвідки командування Вермахту «Оцінка ворожих сил» від 18 липня 1944 року інформує про бойові акції УПА на радянські гарнізони й адміністрацію в різних місцях України. Ра-

дяньська преса та радіо замовчують дії УПА. Обмежені теж поїздки на Україну, щоб населення не знало про дії повстанців. Проте панує переконання, що український повстанський рух надто локальний й роздріблений, щоб бути загрозою для СРСР.

Наш коментарий. Из обширного отчета военной разведки вермахта под названием «Оценка вражеских сил» от 18 июля 1944 года в резюме взяты и выделены такие фрагменты:

- Боевые акции подразделений УПА на гарнизоны и администрации в различных городах Украины, но без указания реальных фактов и конкретных данных об этих акциях;
- Критика советской пропаганды, в частности, прессы и радио, за то, что замалчивали действия УПА, что не сообщали об ограничениях, существующих в Украине, искажали украинское повстанческое движение.

Таким образом, в этом источнике действия УПА выглядят только как подразумевающиеся, возможные, без должных оценок этих действий и сил, в них участвовавших.

Резюме к документу 67

Цей звіт відділу для роз'яснення становища на фронті при командуванні Групи військ «Північна Україна» від 21 липня 1944 року інформує, що у зв'язку з радянським наступом у Галичині ГК УПА, командування УПА-Захід і керівництво ОУН залишилися за лінією фронту. Існує план УПА закріпитися в карпатських лісах, щоб звідти підтримувати зв'язок з Угорщиною, Словаччиною і Вермахтом. УПА зверталася за деякою допомогою зброєю й медикаментами. Існує теж штаб УПА для дальшого контакту з Вермахтом, представники якого бажають зустрітися з С. Бандерою й іншими ув'язненими діячами.

Наш коментарий. В этом резюме рассматривается доклад стратегического командования Германии «Северная Украина» от 21 июля 1944 года, в частности, оценка положения на фронте. В резюме эта оценка представлена словами «в связи с советским наступлением в Галичине». Действительно, летнее наступление советских войск уже к октябрю 1944 года завершится полным освобождением всех украинских земель. Все остальное в немецком документе касается дальнейших планов УПА. А именно, руководство ОУН и УПА остается за линией фронта; закрепляется в карпатских лесах, чтобы оттуда поддерживать контакты с Венгрией, Словакией и вермахтом через

штаб; просить помощь вооружением и медикаментами; представители вермахта за встречу с Бандерой и другими заключенными деятелями движения.

Таким образом, из документа видно, что повстанческое и политическое руководство движения остается в Украине, закрепляется в карпатских лесах и сохраняет свои планы на дальнейшую борьбу.

Резюме к документу 68

Цей звіт Абверу про УПА від 22 липня 1944 року інформує про два згрупування волинських відділів УПА з німецького боку фронту – в районі Володимир–Грубешів і біля Володави силою по 1000–1200 вояків. Ці групи утримують контакт зі з'єднаннями УПА за фронтом і постачають їм деякі матеріали. Відділи УПА з району Грабовець–Грубешів мають сутички з польськими та радянськими партизанами з району Замостя. Звіт пропонує неофіційну співпрацю з УПА: передано зведень розвідки УПА про рух Червоної армії в обмін на зброю, виряд, радіо й медикаменти.

Наш коментарий. Документ военной разведки интересен тем, что информирует о существовании двух формирований УПА в немецкой стороне фронта. Указаны районы сосредоточения, примерная численность одного из них, бои с польскими и советскими партизанами в районе Замостья. Эти формирования поддерживали связь с соединениями УПА за линией фронта. Им поставляются различные материалы. Они сотрудничают с немцами, передают им сведения о частях советских войск в обмен на вооружение, медикаменты и средства связи.

Резюме к документу 69

Цей документ містить виготовлену штабом команди Східного фронту приблизну оцінку сил протинімецької партизанки за станом від 25 липня 1944 року, подану у формі таблиці. Таблиця дає докладнішу схему організації радянської партизанки по обидва боки фронту й оцінку чисельності радянських та польських партизанів і УПА, що мала б мати біля 40 000 вояків.

Наш коментарий. Из этого источника штаба восточного фронта автором резюме взят фрагмент о приблизительной чис-

ленности УПА на конец июля 1944 года – более сорока тысяч человек. Это уже вторая общая оценка численности УПА. До этого документа давалась оценка численности отдельных отрядов, группировок и подразделений (см. документы 27, 39, 41, 42, 51 и 68).

Первая немецкая оценка сил УПА давалась в документе 27 от 11 ноября 1943 года. После этого в источниках за номерами 39, 41, 42, 51, 68 отмечалась численность отдельных подразделений, отрядов и формирований. И вот вторично отмечается общая численность УПА в сорок тысяч бойцов.

Таким образом, несмотря на возможные потери, число повстанцев не уменьшилось. А это свидетельствует о поддержке освободительной борьбы.

Резюме к документу 70

Цей звіт штабу сухопутних військ від 31 липня 1944 року містить «Витяг з місячного звіту Групи військ «Північна Україна» про настрої населення. Населення схвильоване підготовкою наступу Червоної армії. Далі продовжуються сутички між польськими й українськими підпільними арміями. Сили УПА численні і їх варто використати в боротьбі з більшовиками²⁷.

Наш коментарий. Это последний документ первой книги. Он высвечивает такие сведения относительно УПА:

- оценку настроения у населения в связи с подготовкой советских войск к наступлению;
- факты продолжающихся стычек украинской повстанческой армии с польскими формированиями;
- отмечается значительная сила УПА и намерение немцев использовать эти силы в борьбе с советскими войсками.

²⁷ См.: УПА в світлі німецьких документів. Кн. 1. – Торонто, 1983. – С. 199.

Выводы по первой книге

Таким образом, исследователь Тарас Гунчак собрал и упорядочил важные документы нацистской Германии, которые отражают события, связанные с историей УПА. В резюме, которые подготовили Юрий Лопатинский и Петро Потичный, исследуя эти источники, дается аннотированный, краткий анализ содержания этих материалов.

В связи с тем, что документы, представленные в первой книге, излагаются на немецком языке, а резюме к ним написаны на английском и украинском, предпринята попытка перевести их на русский язык и сопроводить резюме своими комментариями.

Из семидесяти рассмотренных документов за период с апреля 1941 года по июнь 1944 года, а это более чем за двухлетний период, источники можно расчленить на такие виды:

- Три документа программного характера (1, 2, 30).
- Два источника представляют собой инструкции (33, 60).
- Девять документов сборника представлены в виде переводов листовок, приказов, статей (25, 27, 28, 47, 48, 49, 57, 63, 64).
- Четыре источника посвящены переписке и переговорам (16, 20, 21, 22).

Наиболее многочисленной группой являются отчеты и доклады полиции безопасности различного уровня в вышестоящие инстанции, среди которых преобладает информация военной разведки частей, соединений и групп войск. Отчеты по характеру как общие за месяц, декаду, неделю, так и текущие.

В первой книге рассмотрены материалы, которые по времени относятся к различным годам. Так, всего два документа за 1941 год, одиннадцать – за 1942, 17 – за 1943 и больше всего источников за 1944 год – сорок документов, с 31 по 70.

Сгруппируем источники по их содержанию, чтобы оценить их тематическую направленность. Общая сила повстанцев приводится в четырех документах. По 20 тысяч бойцов в источниках 18 и 27. По 40 тысяч – в документах 27 и 69. Численность отдельных формирований УПА представлена в источниках 27 (5000–6000), 41 (2000), 51 (3000–5000), 68 (1000–2000). Кроме численных характеристик есть и такие оценки повстанцев, как хорошо вооруженные, остропротиво немецкие, радикальные, активные, массовые и другие.

Во многих документах фигурируют имена повстанческих командиров: Клима Савура (25), Леонида Ступницкого (27), Сте-

пана Бандеры (23), О. Погорелова (3) и других. Однако больше всего источников посвящено повстанческому предводителю Тарасу Боровцу. Его имя отражено в двенадцати документах этого сборника (15, 16, 18, 19, 20, 21, 24, 27, 28, 29, 54, 55).

Общий, обзор боевых действий УПА дается в документах 50, 54 и 55, однако без конкретных сражений или боев. Во многих источниках содержится упоминание о боевых действиях без указания даты, места и результатов сражения. Это источники 15–18, 23, 34, 35, 40, 53, 52, 58. О боевых действиях против немецких войск и нацистской администрации говорится в источниках 17, 18, 24, 58, 65, но без конкретики. О боях с советскими войсками можно найти документальные подтверждения в источниках 31, 35, 38, 41, 50, 63, 64, 66, 68 и других. А против польских партизан – в документах 31, 50, 68, 70.

Во многих источниках отражена идея сотрудничества немцев с УПА. Так, в документе 28 говорится о создании для этого специального штаба. В источнике 23 – о методах и направлениях сотрудничества. Об опыте сотрудничества рассказывается в документах 39, 44, 54, 55, 60, 62, 67, 68. Здесь показано, как повстанцы сотрудничали с немцами на местном уровне. Единичные факты сотрудничества отмечены у повстанцев с советскими партизанами (документ 24), с венгерской армией (документ 37) и с сербскими партизанами (документ 45).

В двух источниках дается оценка тактики действий УПА (8, 61). Простое упоминание о потерях излагается в документе 58, где просто зафиксированы слова, а не цифры о потерях за месяц с 26 мая по 15 июня 1944 года. В трех источниках сборника комментируется Обращение Верховного Совета УССР и Совнаркома Украины от 12 февраля 1944 года «К участникам так называемых УПА и УНРА» и высказывается отношение повстанцев к этому документу (42, 43, 48).

Большое внимание уделили составители сборника документам о пропаганде. Из источника 24 об этом представлен отдельный раздел отчета. В источниках 63 и 64 содержится хроника событий, взятая из газет, а в документе 66 дается критика советов как власти.

Чаще всего в немецких источниках назывались такие города и населенные пункты, как Ровно (3, 4, 18, 24, 28, 31), Киев (3, 9, 54, 55), Кременец (18, 35, 37, 41), Сарны (17, 24, 61), Черновцы (9, 54, 55), Харьков (3, 4, 9), Винница (9, 54, 55), Новоград–Волынский (18, 24), а также по одному разу упоминаются Костополь, Фастов, Броды, Рогатино, Станислав, Ходоров, Ковель, Шепетовка, Сокаль, Калущ, Володимир, Коростень, Грабовец, Замостье и другие.

2. КНИГА ВТОРАЯ (ИЮНЬ 1944 – АПРЕЛЬ 1945): РЕЗЮМЕ И КОММЕНТАРИИ

Документи собрал и упорядочил Тарас Гунчак.

Резюме к ним подготовили Юрий Лопатинский и Петр Потичный.

Резюме к документу 1

Уривок з місячного звіту Польової служби від 18 серпня 1944 року, в якому вказується на стосунок УПА до Вермахту, що його автор називає вичікуючим та здержливим. Останьо множаться напади на поодиноких вояків та малі відділи німців. УПА відзначається доброю дисципліною та розпоряджає значним людським матеріалом. Розвідка проти УПА направляє на дуже великі труднощі.

Наш коментарий. Из месячного отчета неизвестной нацистской структуры, но известной даты, в резюме включены такие положения, как:

- Положительная оценка УПА в целом – по людским ресурсам, дисциплине и внутренней организации.
- Отмечен рост нападений на немецких солдат и мелкие подразделения.
- Выжидательное и сдержанное отношение УПА к вермахту.

Резюме к документу 2

Інструкція «Про поведінку щодо УПА» командування Армійської групи «Північна Україна» від 18 серпня 1944 року, яка вказує на проблему конкретного трактування населення, забороняє вживати назву *Banden* («банди») на означення відділів УПА та пропонує далі втримувати складені до того часу умови співпраці, якщо співпраця місцевого характеру. Інструкція також забороняє підписувати чи вирішувати які-небудь політичні питання чи допомагати УПА зброєю та вишкільниками. Всі контакти з УПА мусять бути негайно зголошені, а тільки доповідні старшини розвідки можуть вести переговори²⁸.

²⁸ См.: УПА в світлі німецьких документів. Кн. 2. – Торонто, 1983. – С. 208.

Наш комментарий. Очень важно что такая инструкция существовала. Из этого источника составители резюме выделили и подчеркнули такую информацию:

- Инструкция рекомендует частям и соединениям группы войск сотрудничать с УПА на местном уровне, не называть их бандитами, корректно относиться к населению.
- Одновременно инструкция запрещает решать политические вопросы или помогать УПА оружием и обучением.
- Предписано устанавливать контакты только через командиров из разведки.

Таким образом, только к лету 1944 года сотрудничество немецких войск с УПА было санкционировано сверху.

Резюме к документу 3

Документ командования Армейской группы «Північна Україна» про «Переговори з УПА» від 18 серпня 1944 року подає те, що на відтинку Турка складено з підпоручником УПА тимчасову угоду про ненапад і контакт 1 серпня. Знову ж 14 серпня відбулися центральні переговори зі «зв'язковим» УПА, а перед тим 12 серпня передано зброю. Документ не подає осіб, які вели переговори, підкреслює заборону обговорення політичних питань та остерігає, що для дальшої співпраці треба мати на увазі, крім умов, які існують, також і те, що «УПА як досі, так і тепер діє тільки для своїх, а не для німецьких інтересів».

Наш комментарий. Это уже третий документ, датированный одним числом, что свидетельствует о детальной проработке тактики сотрудничества между немецким командованием в Украине и представителями УПА, начиная с выработки решения об этом, определения условий, составления инструкции и конкретными августовскими переговорами и заключением соглашения о ненападении.

Однако немецкая сторона предостерегает, что представители УПА на этих центральных переговорах будут отстаивать свои интересы, а политические вопросы вообще запрещается обсуждать. Если учесть то обстоятельство, что через два месяца завершится изгнание немецких войск из Закарпатской части Украины, то эти меры по расширению сотрудничества выглядят запоздалыми, а само сотрудничество бесплодным в условиях тотального краха нацизма.

Резюме к документу 4

Документ «Озброєння УПА» від 29 серпня 1944 року Головного Командування армії, адресований командуванню Армійської групи «Північна Україна», містить перелік зброї радянського виробу в німецьких руках, яку можна б передати для УПА. Документ не говорить про те, чи цю зброю передано.

Наш коментарий. Резюме подчеркивает, что такой документ есть и что он касается вооружения УПА. Это свидетельство того, что германская сторона имела возможность и намерение передать в руки повстанцев трофейное советское оружие, хотя ранее рассмотренная инструкция (см. документ 2) запрещала это делать.

Таким образом, налицо элементы колебаний германской стороны. Главной причиной этих нерешительных мер по сотрудничеству является их бессмысленность в обстановке краха на фронте.

Резюме к документу 5

«Звіт агента «Оленя» про розвиток українського питання», фронтово-розвідувального відділу ч. 324 від 1 вересня 1944 року, на підставі різних джерел, переважно розмов з військово-полоненими росіянами, українцями та добровольцями до дивізії СС «Галичина», автор доходить висновку, що український національний рух на теренах, зайнятих радянським військом, надзвичайно широкий і в теперішній політично-військовій ситуації є дуже поважною протибільшовицькою силою.

Наш коментарий. Документ составлен немецким агентом на основе разведывательных данных и других источников. В нем содержится очень важный вывод автора о широком национальном движении на территории Украины, занятой советскими войсками.

Резюме к документу 6

Звіт III відділу «Схід» від 9 вересня 1944 року інформує, що на терені просмику Тороня діє відділ УПА під назвою «Різун», який наставлений гостро протирадянськи й готовий проводити акції спільно з німецькими військами проти ЧА та радянських партизанів, а також з угорцями.

Наш коментарий. Документ подтверждает существование в районах Тороня формирования УПА, названного именем его командира. Однако не раскрывается его боевая деятельность.

Отмечается только его антисоветское настроение и готовность сотрудничать с немцами и венграми.

Резюме к документу 7

«Звіт Абверу про дії банд у серпні 1944 року» шефа СС і поліції Генеральної Губернії від 10 вересня 1944 року говорить про те, що південно-західна частина Галичини сильно зайнята відділами УПА, які активно виступають проти частин НКВД²⁹.

Наш коментарий. В резюме підкривається, що подразделения УПА особливо сильно контролюють юго-западные районы Галичины и активно действуют здесь против частей НКВД. Других сведений из этого отчета составители не отметили. Формирования повстанцев немцы называют бандами.

Резюме к документу 8

Звіт III відділу «Схід» від 12 вересня 1944 року «Спроби політичного об'єднання національних рухів малих народів» інформує про Першу конференцію поневолених народів Східної Європи й Азії, яка відбулася 21–22 листопада 1943 року в Україні з ініціативи інтелігенції, «різних емігрантів національних меншин СРСР».

Автор звіту доходить висновку, що вістря резолюцій конференції звернено проти «нацистської Німеччини та комуністичної Росії» і боліє з того приводу, що ні США, ні Англія, ані їхні плани не згадані в цьому документі ані одним словом.

Наш коментарий. На наш взгляд, в резюме подчеркнуты такие важные факты истории УПА:

- Первая конференция работала в ноябре 1943 года, а немцам стало известно о ней почти годом позже.
- Решения конференции своим острием направлены против нацистской Германии и коммунистической России.
- Немецкая оценка конференции дается в самом названии источника: «Попытка объединения национальных движений малых народов».

Подробно о работе конференции можно узнать из тома 1 Летописи УПА³⁰.

²⁹ Там же. – С. 209.

³⁰ См.: Летопись УПА. Т. 1. Волинь і Полісся. – Торонто, 1978. – С. 190-206.

Резюме к документу 9

Інструкція Міністерства для окупованих східних теренів від 18 вересня 1944 року вказує на те, що «Українські національні банди» завжди воювали проти Радянського Союзу і ставилися досить нейтрально до Вермахту, хоч були вороже наставлені до німецького політичного керівництва, та що з виходом з України німецької цивільної адміністрації, нічого нібито не стоїть на перешкоді нав'язання контактів з українськими повстанцями. Райхсфюрер СС дозволив на зв'язок з українськими повстанцями.

Наш коментарий. Інструкція германского министерства оккупации восточных территорий от 18 сентября 1944 года указывает, что «украинские национальные банды» всегда воевали против Советского Союза, нейтрально относились к немецким войскам и враждебно были настроены к нацистскому политическому руководству.

Документ рекомендует налаживать контакты с украинскими повстанцами, поскольку этому ничто не мешает, а сверху уже есть разрешение на такие связи.

Резюме к документу 10

Меморандум від 19 вересня 1944 року «Дії українського національного руху спротиву (УПА)» обговорює діяльність УПА на теренах ще під німецьким контролем та на теренах, зайнятих ЧА. Документ містить приблизно оцінку сил УПА та, на підставі різних звітів, її дії проти з'єднань ЧА, радянських партизанів і НКВД. Меморандум пропонує створити центральну командну групу, завданням якої було б слідкувати за діями УПА, давати допомогу в її пропагандивній діяльності, очевидно тільки при зміні німецької політики. Зміцнення УПА в заплілі ЧА меморандум оцінює дуже позитивно, бо УПА зв'язала б більші сили для її поборювання та могла б послабити радянські фронтові дії.

Наш коментарий. Документ назван меморандумом. По латыни это слово означает то, что нужно запомнить – это одна из форм дипломатической переписки. Меморандум, обычно, прилагается к ноте, обосновывая ее содержание, либо вручается в качестве самостоятельного документа. В резюме не указаны ни адресат, ни автор. Не названы в резюме и реальные действия УПА. Отмечается только, что действия УПА проходили на тер-

ритории Украины, которая была занята немецкими войсками и осовобождалась советскими войсками.

На середину сентября 1944 года почти со всех земель Украины фашисты уже были изгнаны. Нет в резюме и такой «мелочи» как приблизительная оценка немцами сил УПА. Нет ни одной характеристики действий повстанцев против советских войск, хотя подчеркивается укрепление УПА, ее способность своими действиями в тылу советских войск отвлекать большие силы с фронта. Документ предлагает создать специальную группу наблюдения за действиями УПА и помощи ей в пропаганде.

Таким образом, немецкий меморандум свидетельствует о внимании нацистов к УПА, желании продолжать сотрудничество с повстанцами с целью ослабить советское наступление на фронте.

Резюме к документу 11

Звіт фронтово-розвідувального відділу ч. 202 при командуванні армійської групи «Північна Україна» від 20 вересня 1944 року подає на підставі різних джерел стан та дії відділів УПА в запллі ЧА протягом десяти днів. Звіт підкреслює те, що українців із західних областей, яких покликають до ЧА, після дуже короткого вишколу кидають на фронт у рядах штрафних батальйонів. Цей факт, як теж і пропаганда УПА, спричиняють перехід людей в підпілля. У звіті багато даних про дії УПА в різних районах України³¹.

Наш коментарий. Начнем комментировать резюме по отчету разведотдела с его конца. «Много данных, о действиях УПА в различных районах Украины», – говорится в источнике. Но почему не приводятся эти данные, хотя бы в сжатом виде? Почему этот тезис повторяется во многих резюме? Зато каждый раз подчеркивается, что повстанцы действуют в тылу советских войск, что само собой понятно, ибо в это время нацисты уже были изгнаны с Украины. Нет в резюме и характеристики положения в формированиях УПА. Конечно важны и такие факты, как штрафные батальоны из слабо обученных украинцев, влияние оуновской пропаганды на призывную молодежь и другие моменты. Но не менее важны и вышеперечисленные факты, которых нет в резюме.

³¹ См.: УПА в світлі німецьких документів. Кн. 2. – Торонто, 1983. – С. 210.

Резюме к документу 12

Звіт фронтово-розвідувального відділу ч. 305 при Армійській групі «Північна Україна» від 21 вересня 1944 року говорить про те, що «добре поінформований» розвідувач звітує, що «в квітні 1944 року УПА через свого провідника Максима Рубана (справжнє прізвище Микола Лебедь) шукала контактів і нав'язала їх з Англією». Звіт також рекомендує встановлення контактів з УПА, але застерігає, що це можливо лише тоді, коли прийде зміна в німецькій політиці супроти України.

Наш коментарий. В представленном резюме подчеркнута одна главная идея источника от 21 сентября 1944 года – поиски представителем УПА контактов с Англией, начатые еще в апреле месяце того же года. Видимо, поэтому разведотдел рекомендует войскам группы «Северная Украина» устанавливать свои местные связи с формированиями повстанцев, но предупреждает, что это возможно только тогда, когда произойдут изменения в немецкой политике относительно Украины.

Резюме к документу 13

Німецький переклад видання ОУН «Вісті з України», ч. 2, в якому в коротких розділах мова про акції НКВД, польсько-український конфлікт, самооборонні дії населення й антибільшовицьку пропаганду УПА на східних і західних землях та на Буковині.

Наш коментарий. В сборник нацистских источников об УПА включен немецкий перевод издания УПА «Вісті з України», ч. 2. В его содержании авторы резюме отмечают такие события, как акции НКВД, польско-украинский конфликт, действия населения и его отрядов самообороны, антибольшевистскую пропаганду на западных и восточных землях Украины, а также на Буковине.

При рассмотрении самого источника можно убедиться, что издание имеет такие же разделы: «Акции НКВД», «Поляки в роли помощников большевиков», «Самозащита населения», «Антибольшевистская пропаганда», «О буднях» в названных районах Украины³².

³² Там же. – С. 43.

Резюме к документу 14

Звіт габштурмфюрера СС Байдера від 5 жовтня 1944 року, який охоплює переклад двох документів УГВР. Платформу УГВР названо «Основними принципами УГВР» та «Універсал УГВР». Останній з датою червень 1944 року³³.

Наш коментарий. В резюме говориться о двух программных документах Украинской Головной Вызвольной Рады – платформе и Универсале УГВР. С содержанием этих документов можно ознакомиться в томе 8 Летописи УПА на с. 33, 38. Интерес эсэсовцев к этим материалам был вызван, по-видимому, тем, что в них излагались цели и задачи нового координационного органа освободительного движения, который немцы хотели использовать в своих целях. В основных идейно-программных принципах содержался также призыв к украинскому народу объединиться всем революционным силам под одним политическим руководством и активно включиться в решающую стадию своей борьбы за Украинскую Соборную Самостоятельную Державу.

Резюме к документу 15

Повідомлення райхсфюрера СС від 11 жовтня 1944 року, покликаючись на «дуже добре джерело», звітує, що Головне Командування УПА доручає українцям зголошуватися в ряди ЧА з метою набути добрий вишкіл на випадок відкритого конфлікту. Далі сказано, що вістка про те, що англійці старалися здобути вплив на УПА, була підтверджена.

Наш коментарий. Авторы резюме выделяют из приведенного источника два главных тезиса. Прежде всего, мысль о поручении командования УПА вступать украинцам в ряды Красной армии с целью получить в ней хорошую военную выучку на случай открытого конфликта. Второй тезис о том, что подтверждаются попытки англичан повлиять на УПА.

Резюме к документу 16

Документ «Переслухання військовополонених» від 12 жовтня 1944 року подає зізнання П.А.Буренка, перебіжчика з ЧА, в якому він оповідає про дії «бандерівців» на теренах Житомира, Києва та Кам'янка-Подільського³⁴.

³³ Там же. – С. 210.

³⁴ Там же. – С. 211.

Наш коментарий. Источник называется «Допросы военнопленных» от 12 октября 1944 года. Из показаний выделено признание дезертира Красной армии П. А. Буренко о действиях бандеровцев в районах Житомира, Киева и Каменец-Подольска.

Поскольку о самих действиях в резюме ничего не сказано, то обратимся непосредственно к немецкому источнику. Здесь, в частности, отмечены действия бандеровской «банды» в районе деревни Горенка Тернопольской области в марте 1944 года и в начале мая 1944 года – в лесах Киевской области. Кроме того, в июле 1944 года в районе Каменец-Подольска было совершено нападение на военный транспорт³⁵.

Резюме к документу 17

«УПА – Українська Повстанська Армія», звіт від 16 жовтня 1944 року, виготовлений VI відділом Уряду безпеки, подає характеристику й огляд повстання ОУН та УПА. Звіт обговорює організаційну структуру УПА, вишкіл, дисципліну, озброєння, терени дій, розвідку, політичну програму та стосунок до українського населення. Звіт оцінює сили УПА на 40 000 вояків і підкреслює те, що вона має широку підтримку українських мас, але найбільше в Західній Україні.

Наш коментарий. Эти же недостатки и в этом резюме по такому важному нацистскому источнику, как конкретно об УПА. Единственно ценное извлечение из документа – это повторяющаяся уже в третий раз численность УПА в сорок тысяч человек, которые поддерживаются массами особенно в Западной Украине. Впервые эта цифра появилась в нацистских документах в ноябре 1943 года³⁶, в документе 27 из первой книги. И вот уже второй год она фигурирует в источниках, повторяясь в документах различных немецких ведомств.

Резюме к документу 18

Звіт Абверу «ЧА і НКВД в боротьбі проти УПА» від 21 жовтня 1944 року називає з'єднання ЧА та НКВД, яких кинуто на боротьбу проти УПА.

³⁵ Там же. – С. 50-51.

³⁶ См.: УПА в світлі німецьких документів. Кн. 1. – Торонто, 1983. – С. 191.

Наш коментарий. Список частей и соединений Советской армии и войск НКВД, использованных против УПА в немецком источнике опубликован на двух страницах (с. 55–56). В резюме можно было бы дать их общую численность.

Резюме к документу 19

Звіт III відділу «Схід» фронтової розвідки від 24 жовтня 1944 року подає приклади радянського терору проти українського населення як відплату за напади повстанців.

Наш коментарий. Источник приводит примеры советского террора против населения и рассматривает его как месть за поддержку повстанцев.

Резюме к документу 20

Звіт неназваного командування танкової армії за листопад 1944 року подає на підставі переслухань перебіжчиків про великі жертви ЧА в боях з УПА та про можливе відтягнення деяких радянських фронтових частин для протиповстанської боротьби.

Наш коментарий. Документ подтверждает не только факты использования фронтовых частей для борьбы с УПА, но и большие потери, которые несли эти войска в боях с повстанцами.

Резюме к документу 22

Звіт незідентифікованої групи за листопад 1944 року подає на підставі зізнань колишніх червоноармійців, що в районі Луцького кинуту проти УПА 30 000 червоноармійців енкаведистів та що УПА далі активно діє в інших теренах³⁷.

Наш коментарий. Источник от ноября 1944 года основан на показаниях бывших красноармейцев. Что в районе Луцка против УПА действует группировка советских войск численностью в 30 тысяч человек. Отмечены также активные действия УПА в других районах.

³⁷ См.: УПА в світлі німецьких документів. Кн. 2. – Торонто, 1983. – С. 212.

Резюме к документам 23 и 24

Звіт відділу Абверу – «Український національний рух спротиву – УПА» від 1 листопада 1944 року, та «ОУН-УПА» від 3 листопада 1944 року обговорюють повстання ОУН і УПА, їхню мету, дії, та ставлення до українського народу. Сила регулярних частин УПА оцінюється від 80 000 до 100 000 бійців, хоч і зазначено, що деякі українські джерела дають цифру від 400 000 до 2 мільйонів бійців.

Документ ч. 23 теж вказує на те, що фронтово-розвідувальний відділ ч. 202 дістав доручення налагодити зв'язок з УПА, що для УПА було передано малу кількість зброї, вишколено радистів та зроблено обмін розвідувальними матеріалами. Звіт признає, що УПА змогла зв'язати своїми діями біля 2–3 дивізій ЧА та 15–20 полків НКВД. Звідовець завважує одначе, що не можна очікувати «рішучого послаблення ЧА діями УПА».

Обидва документи неправильно називають Степана Шухевича головним командиром УПА.

Найсенсаційніша «вістка» в цьому звіті є плітка про те, що вже 1943 року Сталін мав на думці покликати Степана Бандеру на члена українського радянського уряду і таким чином здобути вплив на ОУН і УПА³⁸.

Наш коментарій. Большая ценность этих документов в том, что здесь авторы резюме приводят конкретную численность УПА в оценке германской военной разведки на ноябрь 1944 года – от восьмидесяти тысяч до ста тысяч бойцов. По сравнению с предшествовавшей оценкой в сорок тысяч человек (документ 69 от 22 июля того же года из первой книги) налицо более чем двукратный рост численности за 4 месяца. Разумеется, что немецкая разведка не была заинтересована в преувеличении этого факта, а отличие от некоторых украинских источников, которые называют в резюме цифру о десяти – двадцатикратном росте.

Вторым важным моментом резюме является факт конкретного поручения немецким войскам налаживать связи с УПА, лучше вооружать повстанцев, обучать их радиodelу, обмениваться с ними разведывательными материалами. Однако такое поручение оказалось уже запоздалым, ибо самих немецких войск на землях Украины уже не было, так как в конце октября 1944 года советские войска освободили от оккупантов и Закарпатскую Украину, завершив тем самым полное освобождение Укра-

³⁸ Там же.

ины. Это обстоятельство явилось потом поводом для руководителей ОУН-УПА, чтобы обвинить ницистских лидеров в том, что они упустили реальные возможности использовать это освободительное движение в борьбе с СССР.

Наконец, третьим важным положением этого резюме является конкретное число советских войск, действовавших против УПА: 2–3 дивизии Красной армии и 15–20 полков войск НКВД. Причем отмечается, что нельзя ожидать ослабления советских войск от действий УПА. Этот штрих в документе можно считать ключевым в германской оценке сил УПА.

Что касается сенсации о намерении Сталина ввести С. Бандеру в состав украинского советского правительства, чтобы влиять на ОУН-УПА, то за минувшие годы документально подтверждено другое намерение «вождя всех народов» – выселить всех украинцев из Украины, если бы было куда.

Резюме к документу 25

Документ 25 – часть обширного обзора про дія банд у радянському запллі від 5 до 31 жовтня 1944 року, зазначає, що в Галичині та північно-західній Україні їх дія значно скріпилися. Ації, які досі велись у східних Карпатах, Підкарпатті, Львівщині й теренах Тернопільщини, Рівенщини і Холмщини, поширилися на Вінниччину, Житомирщину та округи Новограда-Волинського.

Наш коментарій. Из обширного обзора действий УПА в советском подполье в резюме показаны:

- Усиление действий повстанцев в Галичине и северо-западной части Украины, в частности, на территории нынешних пяти областей: Карпаты, Львовщина, Тернопольщина, Ровенщина, Холмщина.
- Подчеркивается тенденция расширения районов действий повстанцев. Теперь акции распространились на Винниччину и Житомирщину. Это свидетельствовало о поддержке повстанческого движения народными массами.

Однако документ не приводит конкретных фактов о боевой деятельности УПА.

Резюме к документу 26

Документ «Партизанський рух в Україні» це переклад зізнань полоненого лейтенанта ЧА Шевелева. Він розрізняє два роди партизанів – тих, які воюють «за ідею», і тих, які скрива-

ються з різних причин. Тих, других НКВД дуже легко виловлює і ними поповнює штрафні батальйони. Прихильники Бандери, Андрія Мельника й Тараса «Бульби» воюють «за ідею» і їх вважають дуже небезпечною силою для радянської влади. Тому влада пустила до них спеціальну відозву, яка одначе не принесла бажаних наслідків і не привела до ліквідації повстанців. Наставлення українських повстанців дуже протиросійське, з бажанням відділитися назавжди від Росії. Це теж є причиною, чому російські солдати, хоч самі протибільшовицько наставлені, воюють проти українців з великим завзяттям і ворожістю. Знову ж українські націоналісти пов'язують боротьбу проти більшовизму з боротьбою проти росіян і поляків. На думку Шевелева, щоб поставити боротьбу проти більшовизму на правильні рейки, треба відсунути боротьбу за національні права на задній план. Також треба зорганізувати координаційний, політичний й військовий центр, який міг би керувати повстанським рухом³⁹.

Наш коментарий. Источник под названием «Партизанское движение в Украине» составлен на основе показаний военнопленного Красной армии лейтенанта Шевелева, который считает, что сейчас в Украине действуют партизаны двух видов: те, которые воюют за идею и те, кто скрывается по разным причинам. Последних НКВД легко отлавливает и пополняет ими штрафные батальоны. А сторонники Степана Бандеры, Андрея Мельника и Тараса «Бульбы» воюют за идею и поэтому они опасны для советской власти. Эта власть обратилась к ним со специальным воззванием, но это не ликвидировало повстанческое движение. Желание украинских повстанцев – навсегда отделиться от России. Поэтому, считает пленный офицер, российские солдаты воюют с повстанцами с большой жестокостью и враждебностью, хотя сами настроены против большевиков. Украинские националисты связывают свою борьбу с большевизмом с борьбой против русских и поляков. По мнению Шевелева, для усиления борьбы с большевизмом нужно отодвинуть на задний план борьбу за национальные права и создать координационный, политический и военный центр, который руководил бы повстанческим движением.

Тенденциозность суждений пленного лейтенанта настолько очевидна, что не нуждается в комментарии: им вообще не упоминаются советские партизаны, также воевавшие за идею освобождения от фашистских захватчиков.

³⁹ Там же. – С. 213.

Резюме к документу 27

Звіт III фронтово-розвідувального відділу «Схід» від 9 листопада 1944 року про розвиток протирадянського руху спротиву в Україні, складений на підставі еляборату фронтово-розвідувальної групи ч. 324. Тут подані інформації про створення всеукраїнського політичного координаційного тіла «Спілка визволення України» – СВУ з метою об'єднати ОУН-СД, ОУН-М, УПА, УНРА, поодиноких гетьманців та інші менші партії. Політична мета цього центру приготувати революцію та загальне повстання проти більшовиків під гаслом «Воля народам». Цей центр вже тепер диспонує великими силами так званих «Зелених» (озброєні відділи УПА-УНРА), яких обчислюють на 500 000 бійців, та величезною сіткою таємних організацій по всій Україні, число яких невідоме. Цілий звіт вражає величезною неінформованістю й перекрученнями.

Наш коментарий. Ключевым моментом в содержании этого источника является информация о создании всеукраинского координационного органа с целью объединения всех сил для подготовки революции и общего восстания против большевиков за свободу народов. Здесь появляется новая оценка немецкой разведкой сил УПА в пятьсот тысяч вооруженных бойцов с сетью тайных организаций по всей Украине.

Таким образом документально подтверждается появление в советском тылу полумиллионной Украинской Повстанческой Армии, поддерживаемой сетью подпольных организаций.

Возникает вопрос, почему третий разведотдел «Восток» через 9 дней после отчета военной разведки (см. документ 23) дает такую колоссальную цифру численности УПА? Возникает недоверие к резюме так же, как сами составители были поражены исказениями и неинформированностью авторов отчета.

Резюме к документу 28

Звіт Головного Командування армії від 9 листопада 1944 року дає приблизне число частин ЧА та НКВД, які вступили в боротьбу проти УПА від квітня 9/13 до жовтня 20/16 1944 року (ЧА/НКВД).

Наш коментарий. В апреле месяце девять частей Советской армии и тринадцать частей НКВД использовались против УПА.

В октябрі місяці того ж року кількість частин Советської армії возросло до двадцяти, а число частин військ НКВД – до 16. Сравниваючи ці цифри з німецького джерела (с.90) і з резюме (с. 214) можна помітити тенденцію зростання привертаних частин по армії – більше ніж в два рази, по військам НКВД – зростання на три частини.

Таким чином, з цього випливає, що в боротьбу з повстанцями вовлекалось все більше військових частин не тільки спеціальних військ НКВД, але і регулярних військ Советської армії.

Резюме к документу 29

Витяг зі звіту відділу II «Схід» фронтової розвідки від 11 листопада 1944 року дає «Ставлення поляків до українців», який підкреслює протиукраїнську політику радянського керівництва та якій активно допомагають польські кола. Звіт стверджує, що з огляду на це, порозуміння між поляками й українцями неможливе навіть у майбутньому. Далі говориться про те, що деякі члени Армії Крайової (АК), як теж і росіяни, твердять, що перемир'я свого роду між УПА й АК могло бути досягнуте без його публічного проголошення, або що обидві сторони тихо співпрацюють одна з одною з огляду на опозицію до Радянського Союзу. Між УПА й армією Берлінга далі вороже наставлення (с. 214).

Наш коментарий. Рассматривается содержание разведывательного источника об отношении поляков к украинцам. Подчеркивается антиукраинская политика советского руководства, чему активно помогают польские власти. Поэтому не может быть взаимного понимания между поляками и украинцами. Как сейчас, так и в будущем. В источнике выражено мнение некоторых сторонников Армии Крайовой о возможности перемирия, но без публичного провозглашения. Однако сейчас между ними сохраняются враждебные отношения.

Резюме к документу 30

Звіт д-ра Арльта з Міністерства для окупованих східних територій від 17 листопада 1944 року подає інформацію про створення Української Головної Визвольної Ради і підпорядкування їй ОУН та УПА; останню оцінює на 60 000 бійців. В додатках, у перекладі німецькою мовою, вміщені звернення Закордонного

представництва УГВР «До всіх українців, що перебувають за кордонами батьківщини» від вересня 1944 року, «Універсал УГВР» від червня 1944 року, «Платформу УГВР» та «Тимчасовий устрій УГВР».

Наш коментарий. Тридцятий документ удостоверяєт факт создания УГВР, который с таким названием войдет в отечественную историю, подчинив себе для координации ОУН-УПА численностью в шестьдесят тысяч человек. Как видим, чиновник из министерства по-своему критически оценил силы сторонников движения, которое возглавила теперь УГВР.

Резюме к документу 31

Звіт оберштурмбаннфюрера СС Вітіски, керівника СД групи «Г» у Братіславі від 21 листопада 1944 року до райхскомісара поліції генерал-лейтенанта Г. Мюллера про вістку з дуже достовірного джерела з доступом до ОУН і УПА про те, що АК старється нав'язати контакти з УПА для спільної боротьби проти більшовиків. Цю нову тенденцію польського підпілля автор пояснює прозрінням, яке прийшло з крахом Варшавського повстання.

Наш коментарий. Документ и резюме о нем показывают, как налаживалось сотрудничество антисоветских сил после поражения восстания в Варшаве.

Резюме к документу 32

Звіт капітана Кірна, командира фронтово-розвідувальної групи ч. 202 при Армійській групі А від 27 листопада 1944 року про розвідувальну стежу в радянському запіллі. Група складена з 70-х людей, відбула рейд, пройшовши 180 км. Група ввійшла в зв'язок з відділом УПА 16 жовтня й майже два тижні проводила розвідку в терені. Члени УПА відбули вишкіл, метод для витримання зв'язків. Кірн вважає цей рейд успішним. Незважаючи на малі жертви, він гадає, що те, що група перебувала якийсь час у запіллі та що брала участь разом з відділом УПА в боях – важливе, тим більше, що і місцеве командування УПА і населення ставилося до неї прихильно. Кірн також згадує, що УПА заопікувалася німецькими вояками – їх кілька сот – що відбулися від своїх, та вважає, що їх можна забезпечити потрібним чи навіть вивезти летунським шляхом.

УПА зацікавлена в поповненні своїх рядів і вживає всіх засобів, щоб посилити працю між рекрутами до ЧА з місцевого населення, яких радянське командування, після невивантажного кількадечного вишколу, кидає на фронт⁴⁰. УПА діє передусім проти НКВД і цивільної адміністрації, а не проти з'єднань ЧА, хіба що змушена це робити ради оборони. В політичній частині звіту Кірін підтверджує створення УГВР як всеукраїнського координаційного центру визвольної боротьби, який діє проти всіх окупантів, чи це російські більшовики, російські власовці чи німці. Кірін стверджує, підпорядкування УПА Німеччині неможливе. Військова співпраця можлива, якщо «прочистити політичну атмосферу». У висновку Кірін рекомендує вести далі подібні акції і на майбутнє. Документ включає карту.

Наш коментарий. В резюме представлено описание опыта сотрудничества немецкой разведгруппы с подразделениями УПА в тылу советских войск. В этом сотрудничестве подчеркнуты такие существенные стороны:

- совместное участие в боях, хотя не указано где и с кем конкретно;
- командиры подразделений УПА и местное население дружелюбно относились к немецкой разведгруппе;
- повстанцы принимают сотни отбившихся немецких солдат и пополняют свои ряды за счет дезертиров из советских войск;
- как и при немецкой оккупации, подразделения УПА действуют против НКВД и местных властей, избегая стычек с армейскими частями;
- разведгруппа подтверждает создание УГВР как всеукраинского центра освободительной борьбы и возможность подчинения УПА Германии.

Резюме к документу 33

Звіт капітана Кірина від 22 листопада 1944 року про організацію, дисципліну, тактику, озброєння, виряд, умундирування та харчування УПА. У звіті він говорить про сильні і слабкі сторони УПА.

Наш коментарий. В резюме отсутствует описание сильных и слабых сторон подразделений УПА, с которыми сотрудничала немецкая разведывательная группа, а только названы разделы этого описания. Таким образом, отчет немецкого офицера о двух-

⁴⁰ Там же. – С. 216.

недельном рейде по советским тылам содержит довольно существенную информацию о сотрудничестве на местном уровне.

Резюме к документу 34

Повідомлення від 1 грудня 1944 року інформує про те, що на фронтівому відтинку Стопниця підслухано телефонну розмову, за якою в районі Житомир, Жмеринка й Кам'янець-Подільський УПА розбила ворожі сили і 127-й полк НКВД, та що повстанці зайняли Раву Руську та довколишні місцевості⁴¹.

Наш коментарий. Данное сообщение от 1 декабря 1944 года основано на подслушанном телефонном разговоре. Его суть – в районе Житомира, Жмеринки и Каменец-Подольска УПА разгромила вражеские силы, в том числе 127-й полк НКВД и повстанцы захватили город Рава Русская. В других источниках эти факты не нашли своего подтверждения.

Резюме к документу 35

Звіт Головного Командування армії від 5 грудня 1944 року про «Рухи спротиву в російському запіллі», з якого вміщено тут тільки частину, присвячену УПА. Звіт подає, що відділи УПА вийшли з Карпат і діють на Львівщині, Станіславщині й Перемищині переважно проти НКВД та радянської адміністрації, що для охорони транспортних ліній схід-захід радянська влада відрядила скріплені відділи НКВД. До документу залучено карту.

Наш коментарий. Наиболее существенными моментами данного резюме, на наш взгляд, являются:

- Само название нацистского источника «О движении сопротивления в российском подполье».
- Указаны районы действия подразделений УПА: Львовщина, Станіславщина и Перемищина.
- Подразделения УПА действуют против войск НКВД и местных советских властей, особенно на транспортных коммуникациях восток-запад.

⁴¹ Там же. – С. 215.

Резюме к документу 36

Звіт оберштурмбаннфюрера Вітиски до ген.-лейт. Мюллера в Берліні від 17 грудня 1944 року з коментарями до перекладів з різних летючок і брошюр УПА та УГВР. Між іншим, на підставі матеріалів автор стверджує, що навіть після окупації більшовиками «послідовна ворожість українського руху спротиву до Німеччини не зазнала жодних змін».

Крім того, в «Вістях з України», ч. 1, виразно говориться, за звітом, що в травні, червні й липні 1944 року УПА воювала і проти більшовиків, і проти німців і в цей самий час обдурювала останніх у ніби лояльності до Німеччини. Як доказ протинімецького наставлення УПА звітодавець вказує на те, що підпілля обвинувачує німецьку окупаційну адміністрацію у виготовлюванні списків для радянських чинників тих українців, яких насильно виведено до складу німецької армії та дивізії «Галичина». В кінці автор твердить, що вперше довідався про створення УГВР⁴².

Наш коментарій. Прежде всего, в резюме выделены те слова отчета, которые характеризуют последовательную враждебность УПА и УГВР к Германии. Они сейчас обвиняют оккупационную администрацию в подготовке списков тех, кого насильно призвали в немецкую армию и в дивизию «Галичина».

Резюме к документу 37

Звіт «УПА і відділи Власова», написаний оберштурмбаннфюрером Вітискою 12 грудня 1944 року й адресований ген.-лейт. Мюллерові, передає розмову одного з довірених людей референтури «Н» з двома членами УПА. Його завданням було довідатися про ставлення УПА до ген. А. Власова та його формацій. З повідомлення виходить, що не тільки УПА, але й ширші кола українського населення Галичини та Волині мають великі застереження й сумніви щодо майбутніх планів Німеччини стосовно Сходу і українського «питання». Представники УПА висловили здивування, що німці й досі нічому не навчилися з 1941–1944 років, та що й далі відмовляються від помочі для УПА.

Щодо Власова, члени УПА ствердили, що це повторення помилки Англії з 1918–1920 років, коли ця остання піддержувала Колчака, Денікіна та Юденіча. Вона сподівалась, що вони вою-

⁴² Там же. – С. 216.

ватимуть проти більшовиків, але вони повернули свою зброю проти української армії, що стояла тоді в затяжній боротьбі проти більшовиків. В жодному випадкові 500-тисячна УПА не думає підпорядкуватися ген. Власову. УПА воює за самостійну Україну й творить чисто українську армію й тому ні політично, ні військово не піде під накази ген. Власова. Вітіска зазначає, що «довірений чоловік», хоч сам українець, передав ці розмови без жодних коментарів.

Наш коментарій. Важними елементами отчета «УПА и формирования Власова» являются:

- Намерение немцев узнать отношение УПА к РОА.
- Выражено сомнение представителей УПА относительно будущих планов Германии в украинском вопросе.
- Украинской стороной во время беседы высказано удивление, что германская сторона отказывается от помощи для УПА.
- Пятисоттысячная УПА не собирается подчиняться генералу Власову, ибо она воюет за самостоятельную Украину и не хочет повторения ошибок 1918–1920 годов, когда белогвардейские генералы, поддерживаемые Англией, повернули свое оружие против украинской армии.

Таким образом, из резюме видно, что германское командование, уже потеряв Украину, интересовалось отношением УПА к РОА. Полумиллионную численность УПА, упомянутую украинской стороной мимоходом, трудно считать достоверной цифрой. Отрицательное отношение УПА к РОА основано на аргументах из недалекого прошлого. Отказ немцев от помощи для УПА мог мотивироваться тотальным отступлением германских войск на восточном фронте.

Резюме к документу 38

Витяги з переслухань військовополонених про «банди» в радянському запллі та їхню боротьбу проти НКВД і цивільної адміністрації. В травні кинуті проти «людей Бандери» цілу стрілецьку дивізію, але без успіхів.

В Західній Україні, крім «бандерівців», є теж і «власовці» й обидві групи часто співпрацюють одна з одною. Між бандерівцями є теж німецькі та італійські вояки, які не змогли пробитися до своїх частин через фронтову лінію.

Звіт інформує, що бандерівці обороняють села від нападів НКВД і дуже часто звільняють арештованих, як це сталося, на-

приклад, у вересні 1944 року в Рівному, де звільнили 800 осіб. Селянам вони заборонили допомагати більшовикам збирати зерно – під загрозою спалення сіл. Селяни повтікали в ліси, а коли НКВД сам почав збирати урожай, на них робили напади, знищували або відганяли з місцевостей⁴³.

Наш коментарий. На основе допросов военнопленных составлен и этот документ, неизвестно кем и когда составленный и кому адресованный. Но здесь речь идет о борьбе националистических банд в советском тылу против войск НКВД и советской гражданской администрации. Приводятся такие факты. В мае 1944 года против повстанцев была брошена целая стрелковая дивизия. Однако безрезультатно.

Кроме формирований бандеровцев на территории Западной Украины действуют сторонники Власова, подчеркивается в источнике. Отмечается, что они между собой часто сотрудничают. В составе бандеровцев есть и немецкие и итальянские солдаты, не успевшие уйти за линию фронта.

Далее из допросов пленных следует, что бандеровцы защищают села от войск НКВД, освобождают арестованных, грозят крестьянам сжечь хаты, если те будут помогать большевикам собирать зерно. А когда урожай собирали солдаты, то на них бандеровцы нападали или уничтожали.

Таким образом, из показаний военнопленных вырисовывается довольно активная борьба повстанцев против органов и войск советской власти.

Резюме к документу 39

«Короткі звіти про УПА 1944–1945 роки», це витяги з різних звітів, повідомлень, переслухань військовополонених тощо від 17 серпня 1944 до 20 березня 1945 року, які наświetлюють дії УПА в багатьох місцевостях з наголосом на бойову діяльність. Більшість з них говорить про УПА, але згадуються також формації «Бульби», Власова та групу «Вільна Україна», яка нібито створилася на Житомирщині для боротьби з більшовиками, але яка неприхильно ставиться до Власова.

Наш коментарий. Хотя сам документ назван конкретно, однако вывод о нем сделан невыразительно. Такие слова, как «действия УПА во многих местностях в боевой обстановке», мало

⁴³ Там же. – С. 217.

о чем говорят. В резюме нет никаких сравнительных выводов. Более информативен факт появления на Житомирщине группы, враждебно относящейся и к советским властям, и к Власову. Украинский источник 1998 года приводит такие факты о Власове, которые делают его во многом похожим на повстанцев. Оказывается, что власовцы также были настроены против тоталитарного режима Сталина и сотрудничество с ними УПА было возможно. Вот фрагмент рассказа «Киевских ведомостей» о судьбе Власова.

Еще осенью 1941 года, когда немцы осаждали Киев и долго не могли взять город, одним из военачальников, возглавлявших оборону, был командующий 37-й армией генерал-лейтенант Андрей Власов. А затем, после кадровой чехарды, защищать Киев приехал Жуков. К чему это привело, теперь знают все – возник так называемый «киевский котел». Тогда здесь в плен попало 600 000 военных. Командующий Юго-Западным фронтом Михаил Кирпосос – «застрелился». Два пулями в затылок. Власов был единственным из генералов, кто смог вывести свою армию из «киевского котла» практически без потерь. А когда зимой 1941 года Красная Армия беспорядочно откатывалась к Москве и город готовился к сдаче, произошло невероятное: во всеобщем хаосе Власов остановил отступающую «чужую» дивизию, которая ценой своей жизни на самой окраине Москвы остановила 9-ю армию вермахта. В тот день Сталин вызвал генерала к себе, выделил ему 15 танков из своего личного резерва и приказал остановить немцев. Поэтому, по мнению журналиста Александра Штолько⁴⁴, именно тогда Георгий Жуков понял, кто из генералитета Красной Армии дышит ему в затылок и имеет все шансы через короткое время сравняться с ним по званию и военному опыту, ибо перед самой войной Власов год служил советником у Чан Кай-ши. А когда по вине Ставки и Генштаба во время блокирования Ленинграда была безнадежно окружена и Вторая ударная армия, по совету именно Жукова, Сталин послал своего любимца Власова спасать эту армию, судьба которой была предрешена и без Власова. Прибыв на место, генерал мгновенно понял, в какую ловушку он попал: армию из «котла» уже не вывести. Он запросил у Ставки разрешения армию распустить, чтобы выходить из окружения мелкими группами. Иосиф Сталин ответа не дал, но прислал свой личный самолет для эвакуации генерала. Тогда Власов наотрез отказался от эвакуации и с горсткой бойцов решил прорываться к своим.

⁴⁴ См.: Штолько А. Последняя тайна «генерала-предателя» Андрея Власова // Киев. ведомости. – 1998. – 20 нояб.

Ссылаясь на архивные материалы и военно-исторические исследования, А. Штолько поведал и о таких любопытных фактах. После двух недель боев группа Власова медленно двигалась к нашим позициям. 12 июля 1942 года в церковь села Туховичи, где нашли пристанище окруженцы, ворвались неизвестные вооруженные люди и обезоружили их. Инициатором выдачи генерала немцам был священник деревни. Когда Власов оказался у немцев, НКВД по поручению Сталина провел тщательное расследование ситуации со Второй ударной армией. И пришел к выводу, что обвинения Власова в гибели армии несостоятельны. Об этом советская пропаганда сообщила в 1993 году. Будучи в плену, боевой генерал не успокоился. Целый год он убеждал немцев о своей лояльности и желании бороться с большевиками. В марте и апреле 1943 года ему разрешили две пропагандистские поездки по Смоленской и Псковской областям, где он выступал с критикой немецкой политики и предлагал создать Русскую освободительную армию (РОА). И убедился, что его речи находят отклик в народе. Генерал рвался в бой, но перепуганные нацисты отправили генерала под домашний арест. А затем сделали такой идеологический ход – позволили создать центр подготовки пропагандистов и пообещали создать новое военное формирование под названием РОА. Оуновцы же поверили пропаганде Гебельса о создавшейся армии Власова.

Резюме к документу 40

Звіт Головного командування армії від 6 січня 1945 року про «Український національний рух спротиву – УПА» подає, що в порівнянні з листопадом рух спротиву не змалів у грудні, а навпаки – набрав навіть більшого політичного значення. Крім того, визначаються різні терени дій УПА між Бугом і Дністром⁴⁵.

Наш коментарий. Этим документом начинаются нацистские источники за 1945 год. Источник готовило главное командование армии Германии. А это вермахт. Отчет имеет конкретное название «Об украинском национальном движении сопротивления – УПА». Источник датирован 6 января 1945 года. Германское командование сравнивает уровень освободительного дви-

⁴⁵ См.: УПА в світлі німецьких документів. Кн. 2. – Торонто, 1983. – С. 217.

жения в Украине за ноябрь 1944 и январь 1945 годов и подчеркивает, что оно не только не уменьшилось, а наоборот приобрело даже большее политическое значение, ибо между Бугом и Днестром появились «различные районы действий УПА».

Таким образом, получается, что зимой 1944–1945 годов уровень движения не только не уменьшился, а наоборот, в степном районе между Бугом и Днестром возникли новые очаги борьбы. Эту оценку дает германское командование армии. Думается, что резюме можно было бы выполнить более квалифицированно, чтобы усилить доверие к источнику.

Резюме к документу 41

Звіт оберштурмбаннфюрера Вітіски від 17 січня 1945 року, адресований штандартенфюрерові СС І. Еглевому при Уряді безпеки про «Бої УПА з ЧА», подає, що в околицях Самбора, Стрия, Лавочного й Ужока відбуваються запеклі бої між УПА та ЧА. Далі йде мова про те, що «Лебідь, керівник УПА-Захід, відомий бандерівський діяч, знову повернувся в Галичину. Він перебував останньо на Східній Словаччині».

В кінці звіт подає, що поет П.Тичина, «який живе в Києві», звернувся до всіх біженців із закликом повернутися в Україну без страху за життя. Він теж твердить, що більшовики змінили своє протиукраїнське наставлення, та що тільки від них можна очікувати створення «вільної і самостійної України».

Наш коментарий. Документ являється источником нацистской карательной структуры – СС. Он имеет свое самостоятельное название «О боях УПА с Красной Армией». Районами этих ожесточенных боев названы окраины конкретных населенных пунктов – Самбор, Стрий, Лавочное и Ужока. Остальная часть резюме касается двух важных лиц – Лебеда, который снова вернулся в Галичину из Словакии и который является руководителем УПА-Запад, и украинского советского поэта Тычины, который призывал своих соотечественников вернуться в Украину без страха за жизнь, ибо только от коммунистов можно ожидать создания свободной и самостоятельной Украины.

Таким образом, в целом это резюме в лучшую сторону отличается от предыдущих своей конкретностью, хотя фраза об отсутствии страха за свою жизнь оказалась лукавой. К миллионам репрессированных в довоенные годы прибавились новые сотни тысяч жертв после войны.

Резюме к документу 42

Звіт фронтово-розвідувального відділу III «Схід» про «Становище та настрої на фронтовому відтинку біля Коломиї» від 19 січня 1945 року, зроблений на підставі переслухань військовополоненого Бориса Глибіна. У звіті мова про те, що в Карпатах діють сильні групи добре озброєних повстанців, які завдають великих втрат відділам ЧА. Прислані на фронт білоруси не бажають воювати й часто приходять до перестрілок між ними та іншими частинами ЧА. Відчувається, що й червоноармійці вже зморені війною й поширюють клич «Чого нам більше воювати, коли вітчизна вже вільна», проти чого дуже гостро виступають політичні комісари⁴⁶.

Наш коментарій. И этот источник своей информацией обязан допросу военнопленного Бориса Глыбина. В резюме отмечаются такие события: В Карпатах действуют сильные группы хорошо вооруженных повстанцев, которые наносят подразделениям Красной Армии большие потери. А посланные на фронт белоруссы здесь не желают воевать и часто вступают в перестрелки с частями Красной Армии. Чувствуется, что и красноармейцы уже утомлены войной и отказываются больше воевать, так как Белоруссия уже освобождена.

Рассматривая более подробно немецкий источник, можно убедиться, что немцами подтверждается факт, когда на карпатском фронте, где проводилась операция, тогда белоруссы отказывались воевать за СССР, зная, что их республика уже освобождена. После этих фактов белорусских солдат начали отделять от всех остальных и постоянно за ними наблюдали.

Резюме к документу 43

Огляд про «Український рух» Головного Командування левтунства від 22 січня 1945 року, призначений для інформації, дає коротку історію українського руху, почавши 1918 роком, підкреслює розчарування українців політикою Німеччини та боротьбу проти німців і проти СРСР. Описує повстання УПА й УГВР та положення ОУН.

Український рух стоїть на самостійницькій базі та виразно виступає проти радянсько-російського, власовського й німецького імперіалізмів. На внутрішньополітичному відтинку по-

⁴⁶ Там же. – С. 218, 148.

вністю відкидає принципи, на яких побудований СРСР, хоча приймає позитивні тези соціалізму, такі як удержавлення великої індустрії, транспорту тощо.

Силу УПА-Північ 1944 року автор огляду оцінює на 90 000, а УПА-Захід на 40 000 бійців. Оперативною одиницею УПА-Північ був курінь, а УПА-Захід – сотня. Озброєння переважно радянського типу, а вишкіл назагал добрий.

Коротка мета українського руху – оборона країни й населення від більшовиків. Дальша мета українського руху – незалежна держава. «УПА не нищить німецькі сили своїми акціями. Систематично керована дія УПА на визначенні об'єкти призвела б до значно великого відпруження членам німецького Вермахту». Звіт кінчає обсервацією, що коли західним українцям вдасться притягнути до боротьби східних українців, то дальшу мету можна буде досягнути⁴⁷.

Наш коментарий. Очень содержательный документ составил авиационное командование нацистской Германии под кратким названием «Украинское движение». Обзор охватывает историю украинского движения, начиная с 1918 года и отражает оценку его состояния на начало 1945 года. Составители резюме акцентируют внимание на таких его положениях:

- УПА появилась в результате восстания.
- Украинское движение самостоятельное. Его ближайшая цель – защита населения от большевиков, а дальнейшая – создание независимого государства.
- Численность УПА-Север летом 1944 года составляла девять тысяч человек, а УПА-Запад – сорок тысяч бойцов.
- Оперативной единицей в северной части УПА был курінь, а западной – сотня.
- Вооружение было преимущественно советского образца, обученность бойцов – хорошая.
- Движение выступает против принципов построения СССР, против власовцев и против немцев, хотя движение позитивно оценивает такие тезисы социализма, как огосударствление крупной индустрии, транспорта и другие.

В резюме дословно вошел такой тезис, что УПА не уничтожает немецкие войска потому, что это вызвало бы напряжение в армии. А в заключение звучит такая невероятная мысль немецких авиаторов, что украинцы победят в том случае, если западные объединятся с восточными.

⁴⁷ Там же. – С. 218.

Таким образом, под конец войны нацисты интересуются историей украинского освободительного движения. Численность УПА впервые оценивается не в целом, а по двум его частям. Цифры численности уже встречались в ранее рассмотренных источниках. Авиаторы впервые назвали структуру и вооружение, определили направленность движения и даже перспективу его победы. То есть то, что не сделали спецслужбы безопасности в течение всей войны, сделало германское авиационное командование в январе 1945 года.

Резюме к документу 44

Звіт оберштурмбаннфюрера Вітиски ген.-лейт. Мюллерові від 24 січня 1945 року про УГВР. Тут багато перекручень і помилок. Автор твердить, що головою УГВР – Лебідь (sic.), а бандерівцям і мельниківцям, як теж і членам УПА-Схід – вступ до УГВР заборонений. Як мотив повстання УГВР він подає бажання створити також і політичний провід, який перебрав би на себе завдання проводу ОУН, чільні діячі якого майже поголовно виїхали на Захід.

Інформаторові Вітиски начебто дано пропозицію стати членом УГВР⁴⁸.

Наш коментарий. В резюме підкривається ключеве событие той пори – создание нового координационного органа украинского освободительного движения – Української Головної Визвольної Ради. По оценке немецкого чиновника, этот орган является одновременно и центром политического руководства движением, в частности, вместо ОУН.

Примечательно, что автору источника Витиски будто бы уже предложено стать одним из членов УГВР, в то время как сторонникам Бандеры и Мельника, а также УПА-Восток вступать в УГВР почему-то запрещено. Немцы считали, что многие деятели ОУН уже выехали на Запад вслед за отступающими нацистскими войсками.

Немецкий документ 192 из книги В. Косика дает на конец 1944 и начало 1945 годов более реальную характеристику деятельности УПА. В нем, в частности, отмечено, что деятельность УПА подчинена политической линии ОУН. Главные усилия борьбы сосредоточены против СССР и его Красной армии. Борьба ведется преимущественно в форме ограниченной или

⁴⁸ Там же.

партизанской войны по советскому образцу (нападения, саботаж, агитация, уничтожение советских служащих, пропаганда). Деятельность ОУН, отмечается в документе, вызывает серьезную проблему у советского руководства⁴⁹.

Резюме к документу 45

Короткий зміст летючки УПА. Вісті з краю, приготовані оберштурмбаннфюрером Вітською для ген.-лейт. Мюллера, в якому міститься огляд боротьби УПА проти НКВД та з'єднань ЧА.

Наш коментарий. Документ сорок п'ятий також посвящен обзору борьбы против советских войск. В источнике генералы СС ссылаются на листовку УПА 1945 года выпуска. Но ни в листовке, ни в обзоре нет даже попытки дать обобщающий сравнительный анализ борьбы. Такой вывод по источнику не увеличивает доверия ни к документу, ни к его составителям.

Резюме к документу 46

«Рухи спротиву в радянському заплілі», це витяг зі звіту Головного командування летунства від 25 січня 1945 року, який повторює багато думок інших звітів, наприклад, військовополонених.

Наш коментарий. После прочтения этого вывода по источнику, возникает вопрос, а почему, собственно, источник под номером 46 назван документом? Что там документального кроме названия, даты и авторства авиационного командования? Составители резюме сами оговаривают повторяемость многих мыслей из других источников.

Таким образом, неопределенность информации, недосказанность авторов резюме снижает достоинство этого источника, не прибавляет к уже известному новой информации и вызовет неудовлетворенность у любого беспристрастного исследователя.

Резюме к документу 47

Документ майже дослівне повторення док. ч. 44, але цим разом адресоване штандартенфюрерові СС Егліху й вислане 26 січня 1945 року⁵⁰.

⁴⁹ См.: Косик В. Україна і Німеччина у другій світовій війні. – Париж; Нью-Йорк; Л., 1993. – С. 625.

⁵⁰ См.: УПА в світлі німецьких документів. Кн. 2. – С. 219.

Наш коментарий. Двумя днями позже, а именно 26 января 1945 года эта противоречивая информация эсесовца Витиски была направлена и в другой адрес – генералу СС Эрлиху. Думается, что здесь можно допустить несколько версий. Во-первых, что данная информация правдива. Тогда налицо торг и сговор сторонников УГВР и нацистов. Во-вторых, информация противоречива и тогда чиновникам все равно что сообщать в центр, где уже рушились последние бастионы нацистской империи и вождям не до этого.

Резюме к документу 48

Документ з Архіву ЗП УГВР – «15-денний звіт про частини УПА у ворожому запіллі», в якому зібрані короткі відомості з багатьох джерел про дії УПА в різний час, від серпня 1944 до січня 1945 року. Деякі з вісток мають нахил до сенсаційності, як наприклад, повідомлення, ніби одна з частин УПА, яка виволонила 15 німецьких СС-ів і привела до здоров'я одного раненого полковника СС, має у розпорядженні 18 англійських літаків і правдоподібно одержує зброю й амуніцію повітряним шляхом. Або – що готується українське протирадянське повстання разом з усіма поневоленими народами сходу на початок 1945 року.

Наш коментарий. Источник представляет собой полумесячный отчет, поступивший в архив заграничного представительства УГРВ, в котором содержатся краткие сведения из различных источников о действиях формирований УПА за период с августа 1944 года по январь 1945 года. Автор резюме однако не привел никаких сводных данных об этих событиях, зато включил в резюме ряд сенсационных событий, смахивающих на вымысел, но в пользу УПА. Например, подразделения повстанцев имели в своем распоряжении 18 английских самолетов, которые поставляли им оружие и снаряжение. Или такое сообщение, что на начало 1945 года готовится антисоветское восстание повстанцев во взаимодействии со всеми подневольными народами Востока. Включен и такой эпизод, когда одно подразделение повстанцев освободило 15 немецких эсесовцев и вылечило их раненого полковника.

Резюме к документу 49

Звіт німецького посольства в Братиславі від 2 лютого 1945 року до Міністерства закордонних справ про «Українську Повстанську Армію (УПА)». В ньому коротко говориться, що

УПА виросла в боротьбі з двома імперіалізмами – більшовицьким і німецьким, та що вона диспонує силою біля 100 000 бійців, та що через взаємне послаблення обох ворогів сподівається досягнути свою мету, а саме: незалежну державу.

Наш коментарий. Документ дипломатического характера, тематический, специально посвященный Украинской Повстанческой Армии. Это важный показатель официального источника. Здесь мы видим новый уровень численности УПА – сто тысяч. Этот уровень был достигнут через такие рубежи, как сорок тысяч, восемьдесят, девяносто тысяч. Просматривается тенденция роста численности УПА, подтверждаемая официальными документами. В источнике еще раз подчеркивается, что цель борьбы УПА – создание независимого государства в случае ослабления обеих империй – нацистской и большевистской.

Таким образом, документ повторяет ранее известное положение, то есть подтверждает достоверность дипломатическими каналами, называя новую цифру численности (см. документы 23, 24, 30, 43). В то же время не оговаривается, к какой группировке УПА относится этот показатель, к бандеровской или к мельниковской.

Резюме к документу 50

Звіт фронтово-розвідувального відділу III «Схід» про протирадянський рух спротиву в околицях Львова від 28 лютого 1945 року, спертий на зізнаннях радянських військовополонених. В ньому мова про погане трактування українців радянськими окупаційними органами. Ця політика веде до втечі в ліс (часто з думкою оминуть мобілізацію) та тим самим підсилює повстанські загони. Сила УПА у районі Львова має становити 10 000 вояків.

Наш коментарий. Документ третьего разведотдела «Восток». Это тот орган нацистов, который в ноябре 1944 года называл общую численность УПА в пятьсот тысяч человек (см. документ 27). В этом источнике речь идет о численности львовской группировки УПА, насчитывающей десять тысяч человек (по показаним советских военнопленных, бежавших от мобилизации).

Усиление повстанческих отрядов источник объясняет двумя обстоятельствами. Прежде всего, негативным отношением советских властей к украинцам, которые оказались под немецкой оккупацией с 1941 по 1944 годы. При мобилизации в Красную Армию многие из них уходили в лес к повстанцам.

Таким образом, зимой 1945 года германские разведывательные структуры продолжали изучать антисоветское движение в районе Львова и обо всем информировали свои вышестоящие органы.

Резюме к документу 51

Огляд у великій мірі покривається зі звітом німецького посольства в Братиславі від 2 лютого 1945 року, поданий в документі ч. 49. Нові елементи в ньому це заввага, що в останній час Кремль веде виразно «великоукраїнську політику, як виселення польського населення і прилучення Закарпатської України з метою послабити вплив УПА». Далі він згадує Власова та проблеми навколо створення Українського національного комітету й уважає, що УПА в сучасних умовах має тенденцію переоцінювати свої можливості⁵¹.

Наш коментарий. Автори данного резюме не указали дату рассматриваемого источника и его адресата, считая его обзором. А за содержанием отсылают к документу 49. Этим самым дается понять, что информация за 2 февраля подтвердилась в конце этого же месяца. А это означает достоверность численности УПА в сто тысяч человек, дважды подтверждаемая документально.

Относительно новых элементов рассматриваемого источника. В первом случае критикуется великодержавная политика руководителей СССР по выселению польского населения и присоединению Закарпатской Украины к УССР. Во втором случае немцы критикуют УПА за переоценку своих возможностей. Что допускали и власовцы.

Резюме к документу 52

«До положення в Україні» – звіт фронтово-розвідувального відділу III «Схід» від 15 лютого 1945 року, спертий на переслухання українських дезертирів з ЧА. В ньому говориться про широку мобілізацію всіх чоловіків 18–50 року життя, та про гарнізони НКВД числом від 100 до 1000 людей кожний, яких кидають на села з метою провести мобілізацію й боротьбу проти УПА. В кінці звіт стверджує, що останньо збільшилося число українців, але теж і росіян, перебіжчиків з ЧА.

⁵¹ Там же. – С. 220.

Наш коментарий. Этот документ все той же разведструктуры – 3-й отдел «Восток» с немецкой оценкой положения в Украине на конец зимы 1945 года. В резюме включены такие характеристики: широкая мобилизация в Красную армию и рост дезертирства среди украинцев; гарнизоны НКВД численностью от 100 до тысячи человек каждый используются для борьбы с УПА и уклоняющимися от мобилизации.

Резюме к документу 53

Документ від 16 лютого 1945 року, це переклад, хоч з підписом ЗП УГВР «Німецька так звана політика на Сході й наше ставлення до неї». Головніші думки в летючці такі: мета «нової німецької політики» дати змогу німцям повернутися на Схід та знищити більшовизм. Підстава цієї політики мала й бути невизначена точніше співпраця німців з поневоленими народами Сходу. Зустріч шефа німецької поліції й міністра внутрішніх справ Г. Гімлера з колишнім більшовицьким генералом Власовим це один з маркантних ознак цієї співпраці. Крім того, німці намагаються притягнути до цієї справи українців та інші поневолені народи й поставити їх під керівництво Власова. Заходи рятувати Німеччину кров'ю поневолених народів і за допомогою Власова відновити реакційну Росію відкидають усі українські кола, а не лише ОУН і УПА. Шлях до волі і знищення сталінського більшовизму, це спільна боротьба всіх поневолених народів за свої незалежні держави. Український народ уже 23 роки веде затяжну боротьбу з більшовизмом за свободу народів. Він виступив і проти німецького, і проти більшовицького імперіалізму, і створив УПА, що стала великим, революційним фактором на Сході. Український народ разом з іншими народами Сходу воює проти всіх імперіалізмів і тому відкидає всілякі німецько-власівські плани тепер і всілякі інші імперіалістичні плани в майбутньому⁵².

Наш коментарий. Документом являється листовка Закордонного Представництва УГВР, координаційного органа повстанців с анализом немецкой политики на Востоке. Резюме отмечает такие главные мысли, изложенные в листовке:

- Немцы еще рассчитывают вернуться и уничтожить большевизм, если будут сотрудничать с угнетенными народами Востока.

⁵² Там же.

- Признаком такого сотрудничества является встреча Гимлера с Власовым.
- УГВР отвергает намерение немцев с помощью Власова возродить реакционную Россию и вовлечь в это украинцев.
- Путь к уничтожению большевизма – борьба народов за свои независимые государства.
- Украинский народ уже 23 года ведет затяжную борьбу с большевизмом, против всех форм империализма, для чего создал УПА. Которая стала важным революционным фактором на Востоке.
- Украинский народ отвергает немецко-власовские планы и другие империалистические планы в будущем.

Резюме к документу 54

Документ від 17 лютого 1945 року із супровідним листом, це переклад летючки УПА. Боротьба українського народу проти окупантів. Летючка одобрює дію й мету УПА, її ставлення до радянських партизанських груп та до німецьких окупантів. Летючка містить теж «Присягу вояка УПА», яка зобов'язує боротися не тільки за незалежність України, але і всіх поневолених народів.

Наш коментарий. Это уже третья листовка УПА, переведенная немцами и представленная во второй книге нацистских документов (см. документы 45 и 53). В резюме об этой листовке, выпущенной в 1945 году, отмечены такие главные идеи:

- Листовка призывает украинский народ к борьбе с советскими оккупантами.
- Листовка одобряет цели и действия УПА, в том числе ее отношение к советским партизанским группам, к немецким оккупантам.
- Присяга воина УПА, опубликованная в листовке, обязывает бороться не только за независимость Украины, но и за свободу всех угнетенных народов.

Резюме к документу 55

Звіт штандартенфюрера СС Віткісі від 20 лютого 1945 року ген.-лейт. Мюллерові про «Правдоподібні контакти УГВР з альянтами», в якому йде мова про дві течії серед членів УГВР. Одна з них підтримує співпрацю з Німеччиною, і навіть підпорядкувалась ген. П. Шандрукові, який з доручення німців упов-

новажений створити український уряд. Друга течія не вірить у співпрацю з німцями й шукає контактів з альянтами. З цією метою знаний з діяльності в ОУН Євген Врацьона з дружиною, які після виїзду з Галичини перебували в його брата Володимира Врацьони в Санкт Пельтен, пропали в невідомому напрямі, правдоподібно перейшли до Швейцарії. Вітіска просить про дискрецію в цій справі, бо його інформатор, якого хотіли зробити правним дорадником УГВР, боїться за своє життя, якщо б українська сторона довідалася, що він грає ролю подвійного агента. На думку Вітіски УПА-Захід начислює біля 80 000 воїнів, більшість яких тримають у резерві. УПА воює за незалежність України й буде протиставлятися з'єднанням Власова, якщо б ті знайшлися на теренах Західної України.

Наш коментарий. Документ пройшов по каналах СС і пов'язаний достовірності контактів УГВР з союзниками антигітлеровської коаліції, котрих нацисти називають альянтами. Внутрі УГВР відзначаються дві різних позиції. Одні члени УГВР підтримують співробітництво з Німеччиною, котра вже обіцяє створити українське правління. Генерал П. Шендрук уже отримав повноваження зробити це. Друге течення в УГВР не вірить у співробітництво з німцями і шукає контакти з альянтами через відомого оуновця Е. Врацьона.

Із резюме видно також, що німці мали свого інформатора, близького до УГВР, котрий грав роль подвійного агента. В джерелі німці оцінюють чисельність західної групування УПА в вісімдесят тисяч осіб. В документі 43 главнокомандування авіації від 22 січня 1945 року УПА-Захід налічувала сорок тисяч воїнів. Таким чином, за один зимовий місяць чисельність західної частини УПА зросла вдвічі, хоча більша її частина тримається в резерві. УПА буде протиставлятися військам Власова, якщо те з'явиться в Західній Україні, відзначається в резюме.

Таким чином, підкреслюється більша ступінь достовірності того факта, що УГВР шукає нові зв'язки, але не пориває со старими, а також готовність УПА завадити приході власовців в Західну Україну.

Резюме к документу 56

Звіт з Братислави від 24 лютого 1945 року подає, що в Східній, Західній і Південній Україні діють відділи УПА, які обороняють села від НКВД та їхніх польських помічників. Вони

добре озброєні й ведуть також бої з німецькими та угорськими частинами, що відступають. Їхні гасла «Геть зі Сталіном і Гітлером – свободу народам і людині». Вони вважають своїми ворогами і націонал-соціалізм, і більшовизм. Їхня мета – «Українська Самостійна Соборна Держава».

Наш коментарий. Из резюме видно, что во всех частях Украины, кроме северной части действуют хорошо вооруженные войска повстанцев, защищающие села от НКВД и польских войск. Одновременно они ведут бои с отступающими немецкими и венгерскими частями. Подчеркивается также цель борьбы с национал-социализмом и большевизмом – создание украинского самостоятельного соборного государства.

Очень частое подчеркивание конечных целей УПА и ее врагов – примечательная черта многих нацистских источников.

Резюме к документу 57

Цей «15-денний звіт про відділи УПА у ворожому запіллі» фронтово-розвідувального відділу ч.202 при Армійській групі «Середина» від 1 березня 1945 року подає відомості про дії УПА, зібрані з різних джерел⁵³. Звіт згадує тут командирів УПА «Осипа» й «Байду», які восени 1944 року діяли в районах Турки, Сколе і Станіславова. Розповідається теж про різні провокації НКВД з метою дезорієнтувати українське населення. Часто такі провокації вдаються й тоді за кару вивозять цілі села.

Наш коментарий. Документ носит официальное название «15-дневный отчет о подразделениях УПА во вражеском подполье». Он подготовлен разведотделом. Упоминаются только два командира, которые в 1944 году действовали в районах Турки, Сколе и Станислава. Включен в отчет тезис о провокациях НКВД с целью дезориентировать население, а затем в порядке наказания выселять семьи и даже целые села.

Резюме к документу 58

Огляд штандартенфюрера Вітіски побудований на зізнаннях перебіжчиків з ЧА та німецьких вояків, яким вдалося втекти з радянського полону. Перша частина присвячена діям УПА в Галичині; друга Волині, третя «Пропаганді» УПА.

⁵³ Там же. – С. 221.

Третя частина огляду обговорює структуру відділів УПА та підкреслює, що оперативною одиницею УПА є сотня. Тут теж згадується, що в УПА перебуває велика група німецьких вояків, оберштурмбаннфюрер СС фон Кістен з дивізії «Галичина» та навіть ближче невідомий генерал. Далі говориться про важкі бої УПА в Чорному лісі біля Станиславова та повторюється вже подана вістка, що УПА диспонує 18-ма літаками, обслуговуваними німецькими пілотами. Автор огляду нотує також смерть з рук УПА генерал-майора Руднева, колишнього заступника С. Ковпака. Під кінець Вітиска просить повідомляти його час від часу про те, чи його вістки правильні, бо інакше йому важко контролювати агентів та інформаторів. Відчувається, що він сам не дуже певний у вірогідності джерел.

Наш коментарий. В виводі отмечается, что этот источник обзорного характера. Каждая его часть посвящена конкретной теме. Два первых раздела о действиях УПА в Галичине и Волыни, а третья – пропаганда. Как и в других случаях, в этом документе не названы реальные боевые действия с указанием конкретных формирований, населенных пунктов, результатов. Зато подробно представлена в резюме пропаганда. Здесь отмечена структура УПА, оперативной единицей которой является сотня. Подчеркнуто, что в составе повстанцев находится большая группа немецких солдат, офицер СС и даже генерал. Тяжелые бои в Черном лесу возле Станислава только упоминаются. Зато подчеркивается, что УПА располагает восемнадцатью самолетами, обслуживаемыми немецкими пилотами.

Таким образом, документально подтверждается противоречивая информация, из которой можно сделать такие выводы: военные действия ведутся неизвестно где и неведомо с кем. Особенно тяжелые бои в Черном лесу около Станислава. Повстанцы сотрудничают с немецкими войсками.

Резюме к документу 59

«Діяльність УПА в січні 1945 року», звіт Абверу, датований 7 березня 1945 року, складається з двох частин. В першій іде мова про зміцнення акцій УПА, головно довкруги великих міст і в районі східних Карпат.

Друга частина – від 6 березня – це дослівна копія закінчення документа ч. 51 (с. 10). До першої частини документу залучено карту.

Наш коментарий. Документ підготувала військова розвідка. Істочник посвящен діяльності УПА за лютий 1945 року і складається з двох частин. У першій частині, де йдеться про посилення акцій УПА навколо великих міст, автори резюме нічого не пишуть, а за змістом другої частини відсилають до одного з раніше розглянутих джерел.

Таким чином, наявна невизначеність висновків по темі документів, в яких йдеться про дії УПА.

Резюме к документу 60

У звіті зі Словаччини від 8 березня 1945 року, адресованому ген-лейт. Мюллерові, йде мова про те, що в УГВР існують два крила. Одне крило демократичне, а друге тоталітарне. На зразок німецьких нацистів, «Президент УГВР і керівник УПА Лебідь має захищатися до демократів»⁵⁴.

Наш коментарий. Мало інформації сказано і про документ 60. Про те, що в УГВР склалося два крила вже повідомлялося в одному з попередніх джерел про створення цього координаційного органу руху. Тепер вторично підтверджується відсутність єдиної точки зору, причому зазначено, що Лебідь, один з керівників УПА, по думці німців, є демократом.

Резюме к документу 61

Звіт Головного Командування армії від 18 березня 1945 року говорить про вивіз з Галичини польського населення на захід за річку Сян. Діяльність українських повстанців значно скоротилася з огляду на величезні репресії органами НКВД проти населення.

Наш коментарий. З цього звіту головного армійського командування Німеччини автори резюме підкреслили два важливі факти:

- Виселення радянськими властями польського населення з Галичини на захід за річку Сан.
- Значительное сокращение деятельности повстанцев ввиду репрессий НКВД. Однак, по-прежнему нет конкретики. Видно, йдеться про групування УПА в районі Галичини, звідки примусово виселялося польське населення.

⁵⁴ Там же. – С. 222.

Таким образом, и немецким источником подтверждается массовая депортация советскими властями польских жителей из Галичины.

Резюме к документу 62

«15-денний звіт про діяльність УПА у ворожому заплілі» від 1 квітня 1945 року був підготовлений фронтово-розвідувальним відділом ч. 202 Армійської групи «Середина». В ньому, на базі різних джерел, переважно переслухань військовополонених та перебіжчиків з ЧА, містяться короткі вістки про дії УПА-Захід, УПА-Північ та УПА-Схід.

Наш коментарий. Это один из полумесячных отчетов немецкой разведки. В нем только упоминается, что есть краткие сведения о действиях трех группировок УПА: западной, северной и восточной. Однако в резюме об этом никаких выводов нет. А известно, что с наступлением весны военные действия противоборствующих сторон активизируются. Можно было бы указать в резюме конкретные факты, сравнить их, проанализировать наиболее существенные события или представить статистические сведения о боевых действиях УПА.

Выводы по второй книге

Таким образом, нацистские документы об УПА, помещенные во второй книге, подготовили те же исследователи: материалы собрал и упорядочил Тарас Гунчак, а резюме по каждому источнику написали Юрий Лопатинский и Петр Потичный. Всего в сборник помещено шестьдесят два документа, датированные периодом с 18 августа 1944 года по 1 апреля 1945 года, то есть примерно за семь с половиной месяцев завершающего этапа второй мировой войны.

По своему содержанию источники можно сгруппировать по таким направлениям:

– материалы программно-директивного характера. Это документ 8 – о первой конференции угнетенных народов Восточной Европы и Азии; документ 10 – Меморандум о действиях украинского национального движения сопротивления – УПА; документ 20 – перевод Обращения Президиума, Верховного Совета

УССР «К участникам так называемой УПА и УНРА»; документ 30 – материалы УГВР осени 1944 года;

– инструкции: документы 2 и 9;

– отчеты и доклады нацистских структур: документы под номерами 1, 4–8, 11, 17–19, 21, 22, 23, 24, 26, 27, 28, 29, 30–33, 35–37, 39–42, 44, 46–50, 52, 53, 56, 57, 59–62, из которых некоторые источники носят индивидуальный характер, это 5,14,16, 26, 30–33, 37, 41.

Ряд документов представляют собой обзоры событий, обстановки, действий. Это источники под номерами 25, 43, 45, 51, 53. А документы 38 и 42 составлены на основе материалов допроса военнопленных. И во второй книге сборника документов представлены переводы листовок, приказов и статей (20, 53, 54). Прочие сообщения читатель найдет в документах 3,15, 34.

А как оценивалась немцами численность повстанческих войск за эти семь с половиной месяцев? В документе 1 говорится, что УПА имеет значительные людские ресурсы и хорошо дисциплинирована. В источнике 5 она оценена как важная антибольшевистская сила. Десятый источник информирует, что в тылах Советской армии укрепляется очень позитивная сила. Одиннадцатый документ посвящен анализу немцами положения и действий УПА.

В последующих документах даются количественные характеристики УПА. Так, в источнике 17 за октябрь 1944 г. силы УПА оцениваются в 40 тысяч бойцов. А в документе 24 за ноябрь этого же года – от 80 до 100 тысяч человек, хотя и оговаривается, что некоторые украинские источники называют цифру от 400 000 до 2 000 000. В документе 27 за ноябрь 1944 г. численность УПА-УНРА выражена цифрой в полмиллиона человек. Тридцать седьмой источник за декабрь 1944 г. подтверждает эту цифру такой репликой: «Пятисоттысячная УПА не думает подчиняться Власову». Канадский исследователь О. Субтельный приводит оценку численности УПА на начало 1944 г., которую дают украинские эмигрантские источники – в 30–40 тысяч повстанцев. Тогда как понимать новые данные советских источников, которые приводит В. Сергийчук, что только погибших повстанцев за 1944 года было 29 204 человека?⁵⁵

В рассматриваемых источниках есть и другие нацистские оценки численности УПА. Так, в документе 30 силы УПА и ОУН исчисляются 60 000 человек. Источник 40 отмечает, что

⁵⁵ См.: Сергийчук В. ОУН-УПА в роки війни. – К., 1996. – С. 171.

движение сопротивления не уменьшилось, а приобрело еще большее политическое значение. Так, только группировка УПА-Север насчитывала летом 1944 года 90 тысяч бойцов, говорится в документе 43. Там же отмечается численность УПА-Запад в 40 тысяч бойцов. В источнике 49 приводится численность УПА в 100 тысяч человек. В пятидесятом источнике говорится, что численность УПА в районе Львова была в 10 000 человек. Если в документе 43 численность УПА-Запад была в 40 тысяч человек, то в источнике 55 эта группировка повстанцев насчитывала уже в два раза больше – 80 000.

За семь с лишним месяцев 1944 года действия повстанцев против немцев отражены в одном документе № 1, где отмечаются единичные нападения на немецких солдат и мелкие подразделения. Правда, в источнике 56 говорится, что в начале 1945 года случались бои с отступающими немецкими и венгерскими частями. Но не указано где и каковы результаты.

Действия подразделений УПА против советских войск показаны во второй книге так. В документе 6 – Формирование УПА «Ризун» настроено антисоветски и готово действовать вместе с немцами против советских партизан и войск. Источник 7 отмечает, что в западной части Галичины повстанцы активно действуют против частей НКВД. Источник 16 свидетельствует о нападениях повстанцев на военный транспорт. О больших жертвах советских войск в боях с УПА сообщалось в документе 21. В источниках 23 и 24 подчеркивается, что своими действиями УПА связала 2–3 дивизии Красной армии и 15–20 полков войск НКВД. А в источнике 34 отражен факт разгрома силами УПА 127-го полка НКВД и захвата города Рава Русская в декабре 1944 года. Были случаи, когда проходили совместные бои немцев и повстанцев с советскими войсками (документ 32). Тяжелые бои с советскими частями вели повстанцы в Черном лесу у города Станислава, подтверждает источник 58. Однако весной 1945 года отмечено сокращение деятельности повстанцев в Галичине, о чем информирует документ 61.

Интерес представляют документальные источники, в которых четко просматривается сотрудничество повстанцев с целью поиска союзников в освободительной борьбе. В документах 2 и 3 отражены переговоры о сотрудничестве с немцами и опыт взаимодействия с ними на местном уровне. Девятый источник подчеркивает официальное разрешение войскам СС сотрудничать с УПА. В апреле 1944 года были отмечены контакты УПА

с английскими представителями, о чем говорится в документе 12. А осенью того же года осуществлялось сотрудничество всех антисоветских сил в Польше после поражения варшавского восстания, что также подтверждено документом 31. В декабре 1944 года велись переговоры с немцами об условиях сотрудничества, что также отражено в документе 37. Было и другое сотрудничество, которое направлено против УПА. Это сотрудничество поляков с Россией в ноябре 1944 года в их совместной борьбе с УПА. Об этом есть информация в источнике 29.

Очень важно остановиться на том, где проходили события, отмеченные в немецких документах, чтобы представить себе масштабы действий УПА. Так, в документе 6 упоминается местечко Тороня. В источнике 11 – разные районы Украины. Шестнадцатый документ упоминает Житомир, Киев и Каменец-Подольск. О Галичине и северо-западных районах Украины говорится в документе 25. В этом же источнике упомянуты города Новоград-Волынский, а также Житомирщина, Винничина, Холмщина, Ровенщина, Тернопольщина, Львовщина, Прикарпатье. Сорок первый источник подтверждает тяжелые бои УПА с советскими частями у городов Самбора, Стрия, Лавочного, Ужока. Документ 42 упоминает Коломию, а 34 – Житомир, Жмеринку и Каменец-Подольск.

Заслуживает внимания и такое направление деятельности УПА, как методы и способы борьбы сторонников движения освобождения, засвидетельствованные нацистскими архивными документами. Так, в ходе освободительной борьбы повстанцы применяли такие формы и методы деятельности, как консолидация сил других народов для борьбы с нацистами и коммунистами (документ 8), непосредственные боевые действия и вооруженные схватки, описание этих событий и обобщение опыта (документ 10), нападения на советские военные транспорты (документ 16) и органы местной советской администрации (документ 19), а для повышения военной выучки повстанцев командование УПА разрешало им вступать в ряды Красной армии (источник 15). Когда подразделения УПА оказались в тылу советских войск, они применяли партизанские методы борьбы (документ 26), вооруженные акции против советских воинских частей (источник 25).

С целью объединения всех национальных сил они создавали различные политические и координационные центры (документ 27), организовывали новые повстанческие формирования, где их не было (документ 39). Вместе с немецкими солдатами участво-

вали в групповых рейдах по тылам советских войск (источник 32). А в декабре 1944 года части УПА открыто вышли из карпатских лесов для вооруженных действий на землях Львовщины, Станиславщины и Перемышля (документ 35).

Большое внимание уделялось изданию листовок и брошюр УПА (источник 36, ведению пропаганды (документы 53, 54, 58, 11). Применялась тактика лавирования и компромиссов. Например, велись переговоры с немцами об отношении к власовским формированиям (документ 37), определялись ближайшие и конечные цели борьбы (источник 43), допускалось существование в УГВР двух направлений демократического и тоталитарного (источник 60). Использовались подслушанные телефонные переговоры (документ 34). Для завоевания популярности среди населения освобождались политзаключенные из тюрем (документ 38). Применялись угрозы в отношении тех граждан, которые помогали советским органам или лояльно к ним относились (источник 38).

Потери противоборствующих сторон были опубликованы впервые в 1996 году. Так, на территории только Западной Украины за 1944 год, говорится в Справке Министерства внутренних дел Украинской ССР⁵⁶, советские войска провели 6495 операций и засад, убили «бандитов» и прочих – 57 405 человек, задержали 98 624 «бандитов» и прочих, приняли явившихся с повинной 29 204 «бандитов». Потери советских войск были: убитыми и пропавшими за 1944 год – 1675 человек, учтено бандпроявлений – 3287, советские потери убитыми пропавшими – 5869 человек. Первая цифра об убитых и пропавших характеризует советские потери при операциях, а вторая – всего. При этом изъято 28 346 единиц оружия. В том числе: пушек – 35, минометов – 328, ПТР – 211, станковых пулеметов – 321, ручных пулеметов – 2588, автоматов – 4230, винтовок – 18 591, пистолетов – 2 042. Эти данные ярко свидетельствуют о масштабах борьбы противоборствующих сторон в 1944 году.

Первым начал использовать немецкие материалы об УПА из второй книги Володимир Косик. В 1986 году он издал книгу об Украине и Германии во второй мировой войне в Париже на французском языке. В переводе Романа Осадчука эта книга вышла в 1999 году во Львове⁵⁷.

⁵⁶ Там же. – С. 171-172.

⁵⁷ См.: Косик В. Україна і Німеччина у другій світовій війні. – Париж; Нью-Йорк; Л., 1993. – 660 с.

3. КНИГА ТРЕТЬЯ (ИЮНЬ 1941 – МАЙ 1943): РЕЗЮМЕ И КОММЕНТАРИИ

*Документы собрал и переписал Омелян Антонович.
Редактор Петр Потичный.*

Резюме к документу 1

Скорий лист Мілера, шефа СД у Берліні до МЗС та Третього відділу СІПО з 21 червня 1941 року, в справі заходів українських організацій у Генеральному губернаторстві створити Всеукраїнську раду. В документі підкреслено, що в цій справі існує два табори та що один з них ведений проф. Кубійовичем, а другий С. Бандерою.

Заходи Бандери створити Всеукраїнську раду побудовані на демократичних принципах, не враховують німецьких претензій, та розраховують на неї, як на перший крок до створення українського уряду. Далі в листі перераховано імена провідників різних угруповань (ОУН-Б, ОУН-М, УНДО, Комбатанти, Гетьманці та УНР-івці), як можливих членів ради. Шеф СД ставиться до цих дій українських емігрантів негативно й наказує зробити відповідні заходи, щоб не допустити до створення ради.

Наш коментарий. Из резюме видно, что было такое письмо, свидетельствующее о переписке в высших нацистских структурах относительно намерения украинских организаций создать Всеукраинскую раду и о двух точках зрения в этом вопросе. Однако не раскрыта суть разногласий. Несмотря на эту неопределенность зарубежные исследователи начали подчеркивать существование серьезных различий среди немцев в отношении к ОУН: абвер (военная разведка), имевший продолжительные связи с ОУН, считал необходимым сотрудничество с ней; аппарат нацистской партии, возглавляемый Борманом, пренебрежительно отвергал саму возможность отношений к ОУН как к серьезному политическому фактору⁵⁸.

⁵⁸ См.: Субтельний О. Україна: історія. – К., 1994. – С. 580.

Резюме к документу 2

Лист з 24 червня 1941 року та Меморандум Володимира Стахова, керівника політичного бюро ОУН-Б, до Йоахіма фон Рібентропа, Міністра Закордонних справ Райху. В цьому меморандумі запропоновано розв'язку українського питання шляхом створення української незалежної держави. Базуючись на фактах минулого, вказано на послідовність змагання українського народу до незалежності, та перешкоди на цьому шляху від ближчих і дальших сусідів, які в своїх економічних, політичних і стратегічних планах не допускали такої можливості. Меморандум підкреслює, що воєнна окупація Східної Європи на довгу мету небажана, що ця частина світу мусить бути перебудована на етнографічній базі та що новий порядок без економічної, мілітарної й політичної незалежної української держави неможливий (с. 173).

Наш коментарий. Этот документ продолжает отстаивать идею создания украинского независимого государства, высказанную в меморандуме от 14 апреля 1941 года, уже рассмотренного нами по книге первой. Здесь еще раз предлагается решить украинский вопрос не путем военной оккупации Восточной Европы, а на этнографической основе, в частности, путем строительства независимого украинского государства. Без этого новый порядок в этой части мира невозможен.

Таким образом, акт провозглашения украинского государства 30 июня 1941 года во Львове не был неожиданным для немцев; нацистская верхушка знала о намерениях националистов, которые, не дождавшись разрешения, осуществили провозглашение украинского независимого государства, за что и заплатились своей свободой в ответственный период борьбы.

Резюме к документу 3

Резюме меморандуму Стахова з 1 липня 1941 р., виготовлене на базі інструкції Йоахіма Рібентропа з 29.06.1941 року й передане для Ф. Л. Р. Громкопфа. В ньому пояснено різницю між ОУН-М і ОУН-Б, та є мова про атентат на Перацького як діло Бандери. Резюме стверджує, що в національно-політичних програмах обох відламів ОУН немає великих різниць, але, що в меморандумі Стахова сказано про німецькі помилки в Україні 1918 року, остерігаючи німців перед подібними помилками в майбутньому.

Відмічено теж про те, що в меморандумах українських емігрантів, які в більшості походять із Західної України, мало інформацій про ситуацію на східноукраїнських землях. Запропоновано не відповідати на меморандум і передати його до архіву⁵⁹.

Наш коментарий. Источник представляет собой меморандум В. Стахова, руководителя политического бюро ОУН-Б, подготовленный им на основе инструкции Й.Риббентропа от 29.06.1941 года и передан третьему лицу – высокопоставленному нацистскому чиновнику Р. Гросскопфу. В нем содержится разъяснение о разнице между сторонниками Мельника и Бандеры. Отмечены несущественные отличия политических программ обеих фракций ОУН, в которых нет больших расхождений. Автор резюме отмечает, что в меморандуме Стахова говорится и о германских ошибках относительно Украины, допущенные в 1918 году, и предостерегает от их повторения в будущем. Отмечено также, что в меморандумах украинских эмигрантов, которые в большинстве своем из Западной Украины, очень мало информации о ситуации на восточноукраинских землях. Предложено на меморандум не отвечать и передать его в архив.

Таким образом, представленный источник можно отнести к группе переписки.

Резюме к документу 4

Рапорт від 29.6.1941 р. коротко характеризує різні українські політичні угруповання як УНО, обидві фракції ОУН, Громаду (гетьманці) та Соціал-Демократичну Партію з кругів УНР. Найбільшу увагу присвячено обидвом фракціям ОУН та декому з провідних людей (з фотографіями).

Наш коментарий. Из документа видно, что нацисты детально изучали структуру движения сопротивления, из которого выделяли оуновские фракции как наиболее радикальные и сотрудничавшие с ними еще до войны.

Резюме к документу 5

Лист Голови УНО полк. Тиміша Омельченка до Головного командування вермахту з 2 липня 1941 року, в якому запропоновано заорганізувати українські військові частини, складені

⁵⁹ См.: УПА в світлі німецьких документів. Кн. 3. – С. 173.

з українських робітників, яких число в Райху переходить 150 000 людей. Запропоновано також розташувати полонених червоноармійців української національності в окремі табори, якими могло б заопікуватися УНО.

Наш коментарий. Источник подтверждает, что такая организация, как УНО, также пошла на сотрудничество с командованием вермахта, предлагая формировать украинские воинские части, кроме уже имевшихся частей «Нахтигаль» и «Роланд», сформированных немцами из украинцев еще до вторжения Германии в СССР. Это желание сотрудничать с вермахтом можно истолковать и как стремление к созданию регулярной украинской армии, необходимой для будущего независимого украинского государства.

Резюме к документу 6

Протокол з переслухання Степана Бандери і членів Українського Національного Комітету в Кракові з 3 липня 1941 року. Переслухання вів державний підсекотар Кундт. З німецького боку були присутні полк. Бізанц, д-р Фель і підсуддя фон Бюльов. З українського боку були присутні д-р Горбовий, проф. Андрієвський, д-р Шухевич, д-р Мудрий і Степан Бандера. Претекстом для переслухання послужив інформаційний Листок ч. 1 з 1 липня 1941 року, в якому йде мова про Акт 30 червня у Львові. Степан Бандера, після історичного вступу, відкрито ствердив, що проголошення відбулося за його наказом без попереднього дозволу німецьких властей.

Наш коментарий. Этот документ представляет особый интерес для исследователя. Однако в резюме названы только участники допроса и факт признания С. Бандеры в том, что акт от 30 июня 1941 года во Львове был провозглашен по его приказу и без предварительного разрешения немецких властей. Речь идет о провозглашении Украинского государства и избрании премьером правительства Я. Стецько.

Исследователь Володимир Косик в работе «Україна і Німеччина у другій світовій війні», изданной в Париже в 1986 году и переведенной в 1993 году Романом Осадчуком во Львове, под номером 61 от 3 июля 1941 года, опубликовал отрывки допроса С. Бандеры, взятые из Бундесархива ФРГ в Кобленце (с. 508–510). Здесь этот важный источник назван автором не как протокол допроса, а как отрывки беседы представителей немецкой

власти с членами Украинского Национального Комитета и Степаном Бандерою.

Беседа состоялась в Кракове. На ней присутствовали с немецкой стороны: государственный подсекретарь Кундт, д-р Фель, судья фон Бюлов, позже полковник Бизанц. С украинской стороны: д-р Горбовый, проф. Андриевский, Мудрый, д-р Шухевич. Позже Степан Бандера.

Документ объемом в две страницы содержит пять выступлений Кундта и три Бандеры. В переводе с украинского документа звучит так:

Кундт: Господа, я просил вас придти не как членов Национального Комитета, а как частных лиц. Прежде всего, я прошу сказать мне, действительно ли этот циркуляр подписан вами⁶⁰.

Все присутствовавшие господа отвечали: «Да».

Кундт: Я должен вам разъяснить все относительно этого дела. Содержание этого циркуляра совсем не соответствует фактам. Ни немецкая власть, ни службы Берлина не проинформированы о существовании украинского правительства во Львове. Такое правительство было создано без их разрешения... Говорится также в этом циркуляре, что райх и вермахт являются вашими союзниками. Это неправильно: фюрер – единственный, кто руководит борьбой, и никаких украинских союзников не существует. Возможно, что украинцы лично чувствуют большой подъем и считают себя нашими союзниками, но в понимании государственной терминологии мы не являемся союзниками, мы являемся завоевателями российско-советской территории.

Я выезжаю сегодня в Берлин, где будут приняты другие решения. Я только хотел немедленно предупредить вас о достойном способе, чтобы вы не продолжали делать вещи такого рода и не осрамили себя перед вашей собственной нацией.

Компетентный политический орган власти Райху, уполномоченный фюрером, считает преждевременным создание Украинского Центрального Комитета, который также выступал бы от имени Украины... Я передал дальше ваш меморандум. Однако окончательное решение в этом деле примет только фюрер...

⁶⁰ Речь идет об информационном листке № 1, который выпустил Украинский Национальный Комитет в Кракове 1 июля 1941 года и в котором сообщалось о провозглашении восстановления независимой Украинской Державы, на основе информации, переданной украинским языком по Львовскому радио.

...Мы не знаем, что решит фюрер, когда боевые действия будут закончены. В каждом случае он сам и только он будет решать. Думаю это ясно. Сейчас я задам несколько вопросов господину Бандере.

В этой секретной радиопередаче из Львова или, возможно с вражеского поста на той же самой частоте, сказано, что господин Бандера назначен на пост руководителя свободного государства западных украинцев и что он потом провозгласил, или точнее, поручил прочитать декрет № 1, в котором он назначил Стецько главой страны.

Первый вопрос. Господин Бандера, вас предварительно спрашивали, или вы согласны были принять руководство Украинским государством или обращение по радио состоялось с вашего согласия?

Второй вопрос. Или вы были инициатором декрета № 1?

Бандера. Мы вступили в бой, который расширяется сейчас, чтобы бороться за независимую и свободную Украину. Мы беремся за украинские идеи и цели. Когда этот последний бой начался, я отдал приказ моим людям сделать все возможное, чтобы можно было принять участие в борьбе вместе с немецкими войсками. Я отдал распоряжение немедленно организовать в оккупированных немецкими войсками районах администрацию и правительство страны. Я отдал этот приказ еще перед началом войны.

Кундт. Или на основе ваших приказов ваши люди провозгласили вас временным руководителем первого украинского правительства в Западной Украине?

Бандера. Я отдал приказ, будучи главой Организации Украинских Националистов (ОУН), то есть как проводник украинских националистов, поскольку эта организация стоит во главе украинского народа. ОУН – единственная организация, которая вела борьбу и она имеет право на основе нынешней борьбы создать правительство.

Кундт. Это право принадлежит немецкому вермахту и фюреру, который завоевал эту страну. Только он имеет право назначать украинское правительство.

Бандера. Я хотел бы еще раз подтвердить и прояснить, что относительно всех приказов, которые я отдавал, я ни один приказ ни с одной какой-либо немецкой служебной инстанцией не согласовывал. Давая все распоряжения, я не опирался ни на один приказ, ни на одно согласие немецких факторов, а только

на мандат, полученный от украинцев. Строительство и организация украинской жизни могут быть реализованы прежде всего только украинцами на занятой ими территории, и это может само собою произойти только тогда, когда для этого будут привлечены украинские факторы. Я сторонник той мысли, что временно это возможно при понимании немцев.

Кундт. Только сам Адольф Гитлер решает, что там произойдет.

(Документ взят В. Косиком из Бундесархива в Кобленце (ФРГ) с такими археографическими координатами: НС 25/1198, С. 1, 2, 4, 9, 10, 12, 14).

Резюме к документу 7

Інформаційний Листок, ч. 1, з дня 1 липня 1941 року, виданий у Кракові від імені Українського національного комітету та підписаний його президією, що складалася з д-ра Володимира Горбового, д-ра Василя Мудрого, проф. Андрієвського і д-ра Степана (!) Шухевича. В ньому є інформація про Акт 30 червня у Львові та переданий привіт новоствореному урядові.

Наш коментарий. Из резюме видно, что бандеровская фракция ОУН выпускала в Кракове свой печатный орган, в котором проинформировала о факте провозглашения Украинского государства и создании правительства. Нацистам было известно не только о существовании Украинского национального комитета, но и состав его президиума. (Теперь уже известно, что в украинском движении освобождения действовали два лица – д-р Степан Шухевич и генерал-хорунжий Роман Шухевич).

Резюме к документу 8

Звіт шефа поліції безпеки і служби безпеки в Берліні з 2 липня 1941 року, в якому мова про використання поляків проти більшовиків та євреїв і вказівка, як з ними поводитися. Подана теж інформація, що у Львові НКВД задавило 25.6.41 українське повстання і вбило коло 3 000 осіб. Теж є інформація про те, що бандерівці зорганізували міліцію і управу міста та що дальші дії німецьких чинників проти них готуються.

Наш коментарий. По данному резюме можно судить, что в занятом немцами городе Львове бандеровцы организовали свою милицию и городскую управу, которым стало известно,

что накануне в городе было подавлено силами НКВД восстание, и в нем погибло около трех тысяч человек. Важны и такие факты источника, как готовящаяся акция против бандеровцев и использование поляков для борьбы с большевиками и евреями. Здесь нацистские спецслужбы прибегают к такому приему, как использование межнациональных противоречий в борьбе за укрепление оккупационного режима.

Резюме к документу 9

Звіт ч. 11 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 3 липня 1941 року, в якому повідомлено про спробу Бандери проголошення української держави, поставити німців перед доконані факти та про видання протинімецьких летючок. Він теж зумів з'єднати різні еміграційні групи, крім груп Мельника й Омельченко. Згадано, що провідних українських емігрантів у Генеральній Губернії взято під «почесний арешт» разом із Бандерою. Всі українці в Генеральній Губернії, що там не живуть, мусять її покинути⁶¹.

Наш коментарий. Этот документ подтверждает факт провозглашения во Львове Украинского государства без ведома немцев и ареста Бандеры и его сподвижников. Составители отмечают появление антинемецких листовок. Документ запрещает миграцию населения на оккупированной немцами территории.

Резюме к документу 10

Звіт ч.12 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 4 липня 1941 року подає персональний склад уряду зі Стецьком на чолі. Згадано, що з огляду на воєнну ситуацію та настрої в терені не виступлено енергійно проти узурпаторів і що німецька армія ставилась до них позитивно.

Наш коментарий. В резюме важны такие сведения:

1. Персональний состав украинского правительства, сформированного во Львове 30 июня 1941 года. Однако нигде в последующих резюме его состав не называется.

Исследователь Володимир Сергийчук в своей книге «ОУН-УПА в роки війни: Нові документи і матеріали» (Київ: Дніпро,

⁶¹ См.: УПА в світлі німецьких документів. Кн. 3. – С. 174.

1996. – С. 240) опублікував «Склад Українського Державного Правління», взятий із советських архивів :

1. Д-р Храпливий Євген – ресорт Рільництва.
2. Д-р Паньківський Кость – заступник члена УДП по справах адміністрації.
3. Мгр. Ребет Лев – 1-й заступник Голови Правління.
4. Д-р Лисий Володимир – Адміністрація.
5. Д-р Барвінський Олександр – Заступник по справах Нар. Здоровля.
6. Лебідь Микола – Безпека.
7. (Прізвище і посада нерозбірливі – В.С.).
8. Д-р Крип'якевич Іван – Народна Освіта. (Не прийняв).
9. Мостович Микола – Заступник по справах Нар. Освіти і виховання.
10. Ген. Петрів Всеволод – Військові справи.
11. Сот. Гасин Олекса – 1-й Заступник по військових справах.
12. Сот. Шухевич Роман – 2-й Заступник по військових справах.
13. Стахів Володимир – ресорт Заграничних справ.
14. Федусович Юліян – Судівництва.
15. Головка – ресорт Пропаганди.
16. Костишин – І – Почти.
17. Ольховий Ілярій – І – Фінансів.
18. Старух Ярослав – Заступник по справах Пропаганди.
19. Позиченок – Заступник по справах Пропаганди.
20. Пекарський – Заступник по справах народної Освіти і Віросповідань.
21. Инж. Павликовський Юліян – Торгівлі і Промисл.
22. Яців Дмитро – Заступник по справах Народного Господарства.
23. Ільницький Роман – Заступник по справах Народного Господарства.
24. Лебідь-Юрчик – Зступник по справах Фінансів.
25. Д-р Осінчук – І – Народн. Здоровля.
26. Іваницький Борис – Заступник по справах Рільництва.
27. Мороз Теодор – ресорт Комунікації.
28. Д-р Росяк Михайло – Начальник канцелярії УДП.
29. Пясецький Андрій – заступник по справах Рільництва та керманич. відділу лісництва.

30. Солонинка Василь – Заступник Нач. Канцелярії УДП і Начальник Канцелярії зв'язку з ОУН.
31. Грабар Іван – Директор Ревізійного Союзу Кооператорів.
Його заступники:
1. Мгр. Яців Дмитро.
 2. Дир. Капуста Микола.
 3. Филипович Іван.
 4. Кульчицький Дмитро.
32. Раковський Роман (інженер) – Директор Центрального Союзу Укр. Промислових Кооператив.
Його заступники:
1. Ільницький Роман.
 2. Петрів Зенон.
 3. Витвицький Роман.
 4. Пиндус Іван.
33. Мартюк Іван – Директор Центрального Союзу Українських Сільсько-господарських Кооператив.
Його заступники:
1. Губернат Василь.
 2. Черник Олекса.
 3. Кульчицький Михайло.
 4. Кіцера Омелян.
34. Инж. Ольховий Ілярій – Директор Центрального Українського Банку.
Його заступники:
1. Мгр. Ребет Лев.
 2. Волошиновський Степан.
 3. Шарко Петро.
 4. Фостяк Роман.
35. Инж. Сербин Онуфрій – дир. Міської споживчої Кооперативи.
Його заступники:
1. Лазорко Михайло.
 2. Синенький Василь.
 3. Салевич Василь.
36. Климів Іван – Член Українського державного Правління (як Краєвий Провідник ОУН).
37. Д-р Горбовий Володимир – Тимчасовий Голова Укр. Держ. Правління на виїмковий час.

38. Д-р Панчишин Маріян – Другий Заступник Голови Укр. Держ. Правління.
39. Дзерович Богдан – Заступник по справах юстиції.
40. Біленький – Заступник по справах Народн. Освіти.
41. Радзикович Володимир – Ресорт Народної Освіти і Віросповідань.

Центральний Государственный архив высших органов власти Украины (ЦГАВОВУ. – Ф. 3833. – Оп. 1. – Д. 10. – Л. 13).

2. Население захваченных территорий не оказывало сопротивления оккупантам, что позитивно воспринималось нацистскими войсками.

Резюме к документу 11

Звіт ч. 13 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 5 липня 1941 року, в якому повідомлено, що українські провідники «почесно» ув'язнені та що Бандеру перевезено до Берліну, де його переслухають. З'явилась перша українська газета з привітом коменданта міста Львова ген. Ренца, митрополита Шептицького та посадника міста Полянського. Митрополит готує послання з подякою українського народу німцям за визволення.

Наш коментарій. Документ підтверджує заключення Бандери в тюрму і його допрос в Берліні, виход во Львові першої української газети з привітствами нових властей і підготовку митрополитом Шептицьким благодарного послання за освобождение украинского народа.

Таким образом, оккупационные власти Германии отвергли сотрудничество с националистами Украины на правительственном уровне и развивали взаимодействие в местных делах. Эти лояльные взаимоотношения благославились греко-католической церковью.

Резюме к документу 12

Звіт ч. 14 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 6 липня 1941 року. В Луцькому 2000 розстріляних українців. У Бродях схоплено 50 до 60 сейфів матеріалів ГПУ. В Тернополі 5000 українців вивезено, 2000 – замордовано. Арешти проти єврейської інтелігенції, яких обвинувачується в мордах і проти помічників НКВД. Поранено біля 1000. 5.7. біля 70 євреїв зігнено українцями і знищено. Інших 20 убито на вулиці військом і українцями

як реакція на морд трьох солдатів, яких знайдено в тюрмі з обтятими язиками і виколотими очима. Армія задоволена добрим ударом проти євреїв (с. 175).

Наш коментарий. Документ составлен структурами безопасности. Источник дает статистику репрессий оккупационных властей в городах Луцке, Бродах, Тернополе. Особенно евреев и украинцев. Евреев обвиняли в пособничестве НКВД. В расправе над евреями дважды участвовали местные жители вместе с оккупационными войсками.

Резюме к документу 13

Звіт ч. 15 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 7 липня 1941 року, в якому знову згадано, що провідних українців «почесно» ув'язано. Знову ж, що полк. Мельник з підписами 6 вищих старшин 6 липня просив фюрера дозволити українцям воювати разом з німцями проти більшовиків та що його підтримав Бізанц.

Наш коментарий. Это уже третий документ германских спецслужб, который удостоверяет факт заключения в тюрьму руководителей ОУН. Более важен другой факт документа – это письмо Гитлеру, которое направляли семь руководителей ОУН во главе с полковником Мельником с просьбой разрешить украинцам воевать вместе с немцами против Советского Союза и в этом их поддержал Бизанц, один из нацистов, участвовавший в допросе Бандеры.

Резюме к документу 14

Звіт ч. 20 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 12 липня 1941 року подає, що група бандерівців (30) вибралась до Києва, щоб там, як у Львові, створити український уряд. У Любліні посадник прилюдно дякував фюрерові й німецькій армії за визволення, при тому натякав на майбутню незалежність України, на радість присутніх українців.

Наш коментарий. Из отчета немецких органов безопасности в резюме вошли такие положения:

- Группа бандеровцев в 30 человек проникла в Киев с целью создать украинское правительство, как это было во Львове после его захвата немцами.

- В Люблине местный градоначальник благодарил Гитлера и его армию за освобождение, при этом намекал на будущую независимость Украины.

Из резюме видно, что оккупационные власти не желали повторения львовских событий и собирали информацию о сторонах создания независимой Украины.

Резюме к документу 15

Звіт ч. 23 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 15 липня 1941 року каже про те, що угорська армія конфіскує всі харчі, не визнає приватної власності й що населенню загрожує голод. Населення твердить, що мадяри гірші від більшовиків, та що вони виявляють симпатії до поляків і євреїв. Ув'язнених українською міліцією урядовців і агентів НКВД станиславський комендант звільнив. У Долині комендант співпрацює з довіреним НКВД. Мадяри ув'язнюють українських урядовців і кооператорів за співпрацю з німцями потойбіч Дністра, але терплять радикальну бандерівську агітацію. Українські урядовці закликають реєструватись до української армії. Духовні виступають проти єпископа Хомишина за польонофільство й celibat. У Львові українські партії висловили лояльність і готовність співпрацювати, крім бандерівців, які домагались від сотника Коха заяви в справі майбутнього України і звільнення Бандери. Українці Львова висловлювали до Гітлера телеграму про співпрацю вільного українського народу при будові нової Європи.

Наш коментарий. Составитель не делает никаких выводов из отчета, а просто перечисляет факты из документа, причем разрозненные и не относящиеся к теме об УПА. Из резюме видно, что венгерские войска, как союзные войска Германии, в районе Днестра не признают украинскую местную власть, кооператоров, которые сотрудничают с немцами. Они конфисковывают у населения все продукты, не разрешают частную собственность, запрещают бандеровскую агитацию. Вследствие чего населению грозит голод.

Такая политика венгерских властей вызвана тем, что распространяются призывы создавать свою украинскую армию. Нет единства и среди священнослужителей. Львовские украинские партии лояльны к нацистскому режиму, за сотрудничество с ними и даже послали об этом телеграмму Гитлеру, за исключением бандеровцев, которые требуют освобождения Бандеры и определенности относительно будущего Украины.

Таким образом, наиболее существенными сведениями из этого документа можно считать то, что местные украинские власти за создание своей украинской армии и уже призывают население в нее регистрироваться, что украинские политические партии за сотрудничество с немецкими властями, за исключением бандеровцев, но имеют претензии к местным венгерским войскам.

Резюме к документу 16

Звіт ч. 25 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 17 липня 1941 року, каже, що настрої українців назагал добрий, але що радикальна бандерівська пропаганда помітно зростає. Осіле населення осуджує її, але бажання самостійності помітне, зокрема в містах. Поляки вірять у німецьку перемогу, але турбуються, чи цей терен не стане частиною української держави. Польська інтелігенція вдає прихильність, ховає ворожість. Вплив спротиву ще неясний, бандерівська пропаганда діє планово, незалежність проголошено в інших містах (Тернопіль, Луцьк) після звільнення німецькою армією й зоорганізовано самоврядування. Появилися летючки й нелегальної часописи. У Львові українцям відібрано друкарні.

Наш коментарий. Это уже не первый немецкий документ, в котором подчеркивается радикализм бандеровцев, которые выделяются своими требованиями, действиями, своей пропагандой. В этом источнике отмечено возрастание влияния их пропаганды, особенно в городах, что эта пропаганда уже действует планомерно, что в итоге этой пропаганды в Тернополе и Луцке, оккупированных немецкими войсками, провозглашена даже независимость органов самоуправления, а во Львове захвачены типографии и появились нелегальные листовки.

Кроме этих данных, в документе рассматривается польское патриотическое движение, которое обеспокоено тем, чтобы бывшие польские земли, заселенные украинцами, не вошли в украинское государство. Будто поляки верят в победу Германии, а их интеллигенция даже выражает поддержку нацистам.

Таким образом, немецкий источник отражает процесс зарождения освободительного движения со всеми его сложностями и противоречиями.

Резюме к документу 17

Звіт ч. 26 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 18 липня 1941 року повідомляє, що летючка УНКА за підписом Федоровича закликає своїх прихильників співпрацювати з мельниківцями на терені Зв'язеля – Житомира всі до найпростішого колхозника признаються до українства. Мова старших трохи зросійщена, молодих дуже добра. У партії й комсомолі були росіяни й євреї, тоді як українці, поляки й німці були релігійні та в опозиції.

Наш коментарий. Семнадцатым документом представлена листовка, призывающая к сотрудничеству с мельниковцами. Это первая листовка сторонников освободительного движения, попавшая к немцам. Составители резюме взяли из листовки такие ее материалы:

- листовка принадлежит УНКА и подписана Федоровичем;
- в районе Звягеля–Житомира местное население поддерживает украинство, а также поляки и немцы как особенно религиозные и оппозиционные силы в отличие от русских и евреев, которые атеисты по своей принадлежности к партии и комсомолу. А молодежь разговаривает по-украински лучше пожилых.

Резюме к документу 18

Звіт ч. 30 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 22 липня 1941 року каже, що українці у Генеральній Губернії дуже незадоволені, що не можуть з неї вийти. Готуються до акції в Україні. Огієнко готує 200 осіб до місійної праці, хоче влаштувати адміністратора в Києві, який вимагатиме незалежної української церкви. Наставлення до Німеччини добре. Настрій у Західній Україні назагал добрий, хоч далі йде бандерівська пропаганда незалежності. Занепокоєння тільки через марш мадярського війська до грабунків, щоб мати причину для терору. Польські старшини в мадярській армії виступають проти української міліції. Також діє шептана пропаганда спротиву.

Наш коментарий. К этому времени прошел уже месяц после нападения Германии на СССР. Какие же события отражены в резюме к нацистскому документу?

1. Началось расчленение Украины. В Генеральной Губернии запрещалось всему населению выходить за ее пределы.

2. Украинская церковь намеревается разместить в еще не захваченном немцами Киеве своих миссионеров и настроена требовать своей церковной независимости. А пока священники готовят 200 человек к акции в Украине по мере ее оккупации.

3. Несмотря на бандеровскую пропаганду независимости Украины, отношение к Германии хорошее, однако беспокойство вызывают венгерские войска, которые, двигаясь по украинской территории, совершают грабежи. А польские командиры в этих войсках отрицательно относятся к украинской милиции.

Резюме к документу 19

Звіт ч. 32 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 24 липня 1941 року твердить, що прилучення Галичини до Генеральної Губернії серед провідних українців викликало розчарування й розпач.

Посадник Львова хотів закінчити самогубством. Рада сеньорів вислала меморандум до міністерства закордонних справ і уряду Розенберга. Загал уважає іменування Франка губернатором Галичини переходом до відбудови польської держави. Бандерівці вагаються, чи відновити підпільну дію, чи діяти легально, німцям виявляти невдоволення, але й готовність до дальшої співпраці, бо очікують іншої розв'язки. Іде шептана пропаганда, щоб мобілізувати опінію проти розв'язки (с. 176).

Наш коментарий. Из резюме следует, что расчленение оккупантами украинских земель вызвало панику и разочарование среди видных украинцев. Однако они поддерживают назначение Франка губернатором Галичины, который не намерен создавать здесь польское государство. Немцы считают, что бандеровцы еще не определились в своем отношении к режиму и колеблются, хотя ведется негласная пропаганда за организацию сопротивления.

Резюме к документу 20

Звіт ч. 34 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 26 липня 1941 року. Настрій населення в цілому добрий. Деяке розчарування й поголоски у зв'язку з неясністю про майбутнє положення Західної України. Очікують вияснення від німців. Бандерівці і мельниківці працюють, щоб досягнути поєднання.

Наш коментарий. Из резюме следует, что нацистским органам безопасности становится известно о намерениях оуновцев

об'єдинитися. Уже в третьому документі підкривається хороше настроєння у окупованого населєння (см. документи 16 и 18). Однак населєння ждеєт от немцев ясности о будущеєм Западной Украины, хотя будущее региона уже определєно.

Резюме к документу 21

Звіт ч. 38 шефа поліції безпеки і служби безпеки з дня 30 липня 1941 року. Тільки деякі українці знають, що Генеральним Губернатором став д-р Франк. Поміж українцями розпачливість. Український посадник Львова хотів половнити самогубство. Рада сєньорів вислала меморандум до міністерства закордонних справ і до Розєнберга. Група Бандери нерішена, чи починати підпільну роботу... Німецьким інституціям заявлено, що незадоволені з рішення, але готові до дальшої співпраці, бо інше рішення очікується. Існує підозра, що шептаною пропагандою мобілізують населєння проти рішення. Приєднання до Генеральної Губернії сприймають як поворот польського панування.

Наш коментарий. Уже во втором документе упоминается отправка меморандума в германский МИД и Розенбергу от совета сєньоров, однако его содержание не раскривается. Это же касается и назначения Франка и колебаний украинцев, в том числе в группе Бандеры, которая еще решает или начинать подпольную работу после заявления о неудовлетворенности немецким решением по Галичине, или дальше сотрудничать. Присоединение Галичины к Генеральной Губернии воспринимается как конец польского господства.

Таким образом, некоторые положения документа 20 подтверждаются и в этом источнике.

Резюме к документу 22

Звіт ч. 39 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 31 липня 1941 року. Приєднання Галичини до Генеральної Губернії викликало крайне холодне ставлення української адміністрації до німецької влади. У Львові всі культурні інституції, крім українського театру, закриті. Українці намагаються усунути поляків з культурного життя і українізувати всі установи. Намагання заповнити повну монополію українському сільськогосподарському

союзів припинено. У плановому сільськогосподарському бюро один відділ очолюватиме українець (с. 177).

Наш коментарий. В резюме отмечается две основные идеи этого документа:

- стремление украинцев украинизировать культурные и хозяйственные учреждения, вытеснить из них поляков. В сельхозбюро, в украинском театре города Львова уже удалось это сделать;
- отрицательное отношение украинской местной администрации к немецкой власти из-за включения Галичины в Генеральную Губернию, куда входили и многие польские земли вместе с Варшавой.

Таким образом, нацистская политика была рассчитана на ликвидацию как украинской, так и польской государственности, на сознательное разжигание вражды между соседними славянскими народами.

Резюме к документу 23

Звіт ч. 40 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 1 серпня 1941 року повідомляє, що після румунської окупації Буковини 1941 року було ясно, що румуни будуть ослаблювати там українство, якого в урядових заявах ніколи не згадано. Були погрози, політичні підозри, як, наприклад, що «всі українці більшовики», і грабунки, навіть доконані жандармами вбивства. Напруження небезпечне: українці чекають німецької інтервенції і без неї почуватимуться залишеними на поталу, а румуни бояться вмішувати німців у їх державні справи. Є вістки, що селяни стріляють жандармів і втікають у гори, або переводять жінок і дітей через кордон і готуються самі до втечі. Молодь групами переходить до Галичини, щоб вступити до українського легіону. Грозить криза. ОУН веде іреденту, не зацікавлена в замиренні з румунською державою. Румуни це знають, бояться втратити північну Буковину, якщо не зліквідують українського питання. Буковину треба поділити національно, або виселити українців.

Наш коментарий. Документ касается одной проблемы – оккупации Румынией Северной Буковины, которая заселена не только мадьярами, но и украинцами. Румыния, как союзник Германии, стремилась ослабить местное украинское население, обвиняя его в большевизме и грабежах. Однако она опасалась вмешательства немцев в ее государственные дела. ОУН была

против примирения с румынской администрацией, за немецкую интервенцию в этот регион. Местная молодежь группами переходит отсюда в Галичину, где вступает в украинский легион. Есть случаи убийства крестьянами румынских жандармов, бегства в горы, перехода через границу целыми семьями.

Таким образом, в этом крае нарастала угроза кризиса, обострялись отношения, ущемлялись национальные права украинцев, что создавало предпосылки формирования и здесь национального движения сопротивления против румынских оккупационных властей, однако с надеждой все же на немцев.

Резюме к документу 24

Звіт ч. 44 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 6 серпня 1941 року каже, що 1-го серпня генеральний губернатор перебрав владу у Львові. Проголошення і промова до українців дуже зручні, бо їх як національної групи взагалі не згадано, лояльному населенню запевнено господарське зростання. Інтелігенція невдоволена, зокрема бандерівці. У шептаній пропаганді вони говорять про німецьку зраду щодо українців. Митрополит не виконав вимоги бандерівців передати Франкові гострий протест проти приєднання Галичини до Губернії. Шептана пропаганда обезцінює обітницю Франка. Погрози стріляти поляків, зокрема поміщиків, якщо повернуться. Бандерівці вагаються: підпільна дія чи співпраця. Вона підозріла як маскування підпільної дії. Уряду Стецька ще не забуто, поодинокі самостійницькі успіхи посадників, комендантів міліції. У Житомирщині стримальність населення уступає, виходить щоденник «Українське слово», діють дві церковні громади, українські проповіді, вистава «Наталки Полтавки». Серед інтелігенції помітні національно-політичні тенденції, хоч господарські цілі переважають. Радянська Україна – ніби держава – буде націоналізована, зв'язок з Берліном замість Москви. Помітне релігійне й культурне зацікавлення. Важливі жнива⁶².

Наш коментарий. Документ свідельствує о переходе власти во Львові в руки генерального губернатора. В резюме подчеркнуты такие оценки происходивших событий:

- В речах провозглашалось, что лояльное население будет хозяйственно укрепляться.
- Бандеровцы считают немцев изменниками за то, что Галичину включили в Генеральную Губернию.

⁶² Там же. – С. 178.

- Они же обвиняют митрополита за то, что тот не передал Франку их протест по этому поводу.
- Бандеровцы намерены убивать польских помещиков, если те вернуться в Украину, а пока они решают вести ли подпольные действия или сотрудничать.
- Есть единичные случаи выступления должностных лиц среди комендантов милиции за самостоятельность.
- На Житомирщине такая обстановка: сдержанность населения, оживление национальной прессы, церковных общин, театральной жизни, пробуждение национально-патриотических тенденций в среде интеллигенции. Однако хозяйственные цели преобладают. Советскую часть Украины ждет связь с Берлином, а не с Москвой.

Таким образом, документ иллюстрирует немецкое видение настоящего и будущего Украины. Подчеркивается заинтересованность местных интеллигентов в политическом и культурном развитии, но преобладают хозяйственные дела, а еще проще – происходит выживание в условиях нацистского режима.

Резюме к документу 25

Звіт ч. 45 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 7 серпня 1941 року. Виховання молоді в СРСР: думка про з'єднання України з Росією під проводом Сталіна не прийнялася, натомість була серед зрелішої молоді ідея відокремленої від Москви України.

Наш коментарий. Удивительно, что нацистские структуры безопасности анализируют уровень воспитания советской молодежи. Они считают, что идея отделения Украины от Москвы оказалась у молодежи более сильной и зрелой, чем идея воссоединения Украины с Россией под руководством Сталина.

Резюме к документу 26

Звіт ч. 47 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 9 серпня 1941 року. Арештовано проф. Ленкавського, керівника пропаганди бандерівців, бо хотів перебрати колишню військову друкарню у Львові. Приєднання Галичини до Генеральної Губернії спричинило серед українців величезне пригноблення. Згодом його перемажено, а були намагання врятувати хоч обласний комітет для Галичини. Живе надія державності на сході.

Сільське населення теж дуже невдоволене, під впливом бандерівської пропаганди боїться повороту польського панування. Була летючка з заклик до підпільної роботи. Члени бандерівського проводу ховаються від німців.

На «східній» Україні, всупереч радянським намаганням, заострити напруження між націями, українці зберегли виразну національну свідомість. Вона не виявляється у засуді мішаних подруж і зберіганні чистоти крові, тільки кожного, хто говорить по-українському, не має виразних азійських, чи єврейських рис і називає себе українцем – хіба в паспорті подана інша національність. Дітей з мішаних подруж звичайно зараховують до національності батька. Прямування до політичної самостійності непомітні, хоч широким колам відомо, що такі були. Велика маса українців політично повністю непоінформована і від більшовицького терору отупіла. Вони ледве чи щось знають про національний рух і його проводників. Широкі кола ще не вірять у німецьку перемогу, вони фаталістично чекають. Зручна пропаганда може мати успіх, бо загал має симпатії до німецьких солдатів. Ім'я Бандери селянам невідоме. Мова йде про таємну організацію контрреволюціонерів без власної назви.

Наш коментарій. По содержанию резюме видно, что документ касается двух частей Украины: западной части, в частности Галиции и Львова, которая уже была оккупирована нацистами и Восточной Украины, куда только продвигалась линия фронта. Ситуация в западной части показана такими штрихами:

- Арест во Львове бандеровца за попытку захватить бывшую военную типографию.
- Появление листовок с призывами к подпольной работе.
- Как унижение национальных чувств воспринято, присоединение Галичины к Генеральной Губернии.
- Бандеровское руководство, скрываясь от немцев, ведет пропаганду против возврата польского господства.

А вот как представлялась немецким властям обстановка в Восточной Украине: – напряжение между нациями возрастает:

- Украинцы сохранили выраженное национальное сознание.
- Они не осуждают смешанных браков и сохранили чистоту крови.
- Хотя в паспорте указана другая национальность, украинцы это те, кто разговаривает по-украински, кто не имеет выраженных азиатских или еврейских черт.

- И здесь живет надежда государственности, хотя стремления к политической самостоятельности незамечены, ибо массы неинформированны о национальном движении и его руководителях и широкие круги не верят в германскую победу.
- Пропаганда может иметь успех, ибо общественность симпатизирует немецким солдатам.

Таким образом, в основном документ содержит довольно объективную характеристику ситуации в Украине, хотя некоторые оценки довольно спорные и противоречивые. Преобладают оценки бандеровского крыла ОУН.

Резюме к документу 27

Звіт ч. 50 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 12 серпня 1941 року. На Волині бандерівці дуже рухливі: устанавлюють посадників, опановують усю українську міліцію. Так і в Бресті Литовському. Загально очікують після заняття Києва самостійної держави. В Галичині засновують допоміжні комітети. Бандерівці непевні, яке зайняти становище. Крайового провідника Климова звільнено на власне бажання. Мабуть був проти підпільної акції. Також звільнено Лебедя, можливо, щоб відвернути від обох увагу німців.

Наш коментарий. Документ свідечує, що бандеровці найбільш активні на Волині, де вони господствують в українській міліції, підчинили собі інші установи, а в Галичині створюють комітети допомоги. Нацистам стають відомі імена крайових керівників ОУН – Климова і Лебедя. Серед бандеровців помічено коливання відносно того, яке положення зайняти. Надії на створення самостійного державства зв'язуються з заняттям Києва німцями. Нам представляється, що не слід коментувати такі фрагменти резюме, як можливі дії, допустимі цілі, пропозиції або здогадки.

Резюме к документу 28

Звіт ч. 52 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 14 серпня 1941 року. Переговори адміністратора греко-католицької церкви в Райху, о. Вергуна, з митрополитом Шептицьким про з'єднання двох церков. Вергун хоче підчинитись Шептицькому, а це було б небажане скріплення уніяцької церкви в Райху.

Стримана постава духівництва, зокрема Шептицького, якого не раз неправильно інформовано про політичне майбутнє терену (благословення уряду Стецька у переконанні, що він діє з німецького доручення). Надмірні поступки уряду Розенберга – професора Коха – українським бажанням. Та на загал Шептицький за співпрацю з німцями. Різниця між образом Східної України в німецькій пропаганді і дійсністю така велика, що розходження треба прослідити, щоб їх речово зревідувати. Це такі ділянки: вислід дії більшовицького виховання, пропаганда і політика на українську. Сила і напрям українського національного почування. Організаційні обсяги більшовизму, зокрема в сільському господарстві. Значення релігії для українця.

Один погляд, що вся Україна збільшовизована, другий, що українці з національних причин ворожі більшовизмові, що їх мета національна держава, що українців майже нема через мішання населення різної національності. Мова такої «радянської нації» російська, а українська зведена до сільського діалекту. Зайняте Правобережжя було під польським впливом, там було багато польських і російських поміщиків. Це зупинило національну свідомість і спричинило в селян прихильність до більшовизму. Це аграрно перенаселений терен. Однак повністю збільшовизувати його Москва не могла, а підтримувала свою владу найгострішим терором. Мішання рас ніяк не могло зруйнувати народних основ, бо через перенаселення іміграція чужинців неможлива, натомість була на схід. Українство скреплене через ліквідацію польського та російського дворянства й перенаселення німцями, частина поляків і молдован засимілювалися. Панівна мова українська.

Національно-політичні бажання: розбудова шкільництва, українські проповіді. Дві тенденції: бандерівці агітують за самостійну державу. Є й лютючки: заклик ділити колгоспи. Інтелігенція: українська держава залежна від Берліну, спершу оздоровлення життя й перемога над більшовизмом; переконання, що постане вільна Україна під німецьким проводом. Терен Одеси, Кривого Рогу, на 80% український, тоді як міста переважно російсько-єврейські. На окупованому терені румуни мають великих труднощів з українцями, є можливість постійних неспокоїв у майбутньому.

Обсяги більшовизму, який зруйнував основу людського життя в сільському господарстві частково надзвичайні завдяки добрим агрономам.

Ставлення до релігії: українці релігійні, бажають віднови православних парафій з українськими проповідями. Молодь сільська релігійна, міська – частково. Велика небезпека, що Рим приєднається безпосередньо через католицьку або посередньо через уніятську церкву, якщо традиційна східня не скріпиться, потрібна церковна послуга, проповідники та попи, які мало зацікавлені національними питаннями. Не так уніятські духовні.

Наш коментарій. Документ касається переговорів лідера греко-католицескої церкви Вергуна с главою уніатскої церкви Шептицьким об об'єднанні в одну церкву. Однак в резюме нет четкого указання на то, состоялось ли такое объединение. Подробно представлена обстановка этих переговоров. Подчеркнуто, в частности, желание Вергуна подчиниться митрополиту Шептицькому. Обсуждалось также благословение правительства Стецько, которое оно получило от митрополита ввиду его неправильного информирования. Подчеркивалось желание Шептицького сотрудничать с нацистами.

Более подробно в резюме представлены очередные задачи церковной политики. Прежде всего определялись последствия атеистического воспитания и большевистского отношения к украинству, особенно в сельском хозяйстве. Вырабатывались средства и направления укрепления украинского национального духа, усиления значения религии для украинства. Критиковалась советская языковая политика русификации, низведение украинского языка до сельского диалекта. Особенно в Правобережной Украине, где господствовали польские и российские помещики, что тормозило национальное сознание и вырабатывало у людей лояльность к большевизму. Однако на переговорах подчеркивалось, что Москве не удалось полностью большевизировать массы. Украинство сохранилось, украинский язык уцелел. Нужно и в будущем все проповеди вести на украинском языке, поддерживать украинские национальные школы. Отмечались две тенденции в национально-политической области. Бандеровская – агитация за самостоятельное государство, призывы в листовках делить колхозы. И интеллигентская – создание украинского государства, независимого от Германии, улучшение жизни и убежденность в том, что свободная Украина поднимется под немецким руководством.

Примечательны и такие немецкие характеристики в рассматриваемом документе. Например, районы Одессы и Кривого Рога они считали на 80% украинскими, тогда как другие города

Украины будто бы преимущественно русско-еврейские. Прогнозировалась вероятность волнений украинцев на землях, оккупированных румынскими войсками, а также неоднозначное отношение к религии. Отмечалась религиозность украинцев и их желание обновлять православие. Более религиозна сельская молодежь, частично городская, подчеркивалось в документе.

Очень важно, что замечена опасность со стороны римской католической церкви, которая сама непосредственно или через посредническую униатскую церковь наводит Украину церковными слугами, проповедниками и попами, которые не заинтересованы национальными делами, в отличие от украинских священников.

Таким образом, из документа видно, что в ходе переговоров представителей двух церковных направлений были определены перспективы развития религиозной деятельности на украинских землях, оккупированных Германией и Румынией. При этом основная надежда возлагалась на сотрудничество с германскими властями, а разгром советских структур рассматривался как обновление.

Резюме к документу 29

Звіт ч. 54 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 16 серпня 1941 року. Українці у Львові творять допоміжні комітети, партійно поділені. Бажають централю перенести з Кракова до Львова. Серед бандерівців дезорганізація, ослаблення дисципліни, дехто виходить – реорганізація? У Луцькому гострий конфлікт з мельниківцями, яких не допускають до впливів.

Наш коментарій. Из краткого резюме составителей можно сделать такой вывод, что комитеты помощи, о которых говорилось в документе 27, создаются и во Львове, однако здесь поделены по партийной принадлежности. Среди бандеровцев отмечается ослабление дисциплины, дезорганизация, а в Луцке немцы отмечают острый конфликт с мельниковцами, которых оттесняют от влияния.

Резюме к документу 30

Звіт ч. 56 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 18 серпня 1941 року. В українській міліції грабунки і вбивства. Серед посадників і комендантів міліції протинімецькі вислови, неслухняність, нищення німецьких посвідок. Постають «Українська служба безпеки», «українське гестапо» та ін. Міліцію подекуди розв'язують. У Львові ОУН продає квитки бойового фонду, видає летючки, плакати, що

постає самостійна Україна, бо «Україна для українців»⁶³. Часто ігнорують накази армії. В Луцькому полковник Дяченко пробував зцентралізувати міліцію, бандерівці перешкодили.

Наш коментарий. Документ касається ситуації во Львові і Луцку, то єсть тих же городов, что и в документе 29, но через два дня. Что здесь существенного? Прежде всего отмечается название недовольства в украинской милиции, разрешенной немцами. Это недовольство проявляется в антинемецких высказываниях, грабежах, убийствах, неповиновении, уничтожении немецких справок. Отмечается появление карательных формирований под названием «Украинская служба безопасности», которую немцы сравнивают со своим гестапо. Отмечается возрастание активности ОУН: в листовках звучат призывы к самостоятельности Украины, Украины для украинцев. Усилилась борьба за влияние в милиции.

Резюме к документу 31

Звіт ч. 57 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 19 серпня 1941 року. В Галичині далі заспокоєння. Селяни далі дякують Богові за визволення від більшовизму, хоч Галичину приєднано до Генеральної Губернії. Неспокій поширюють бандерівці й ті, які наїхали з Генеральної Губернії. В деяких кругах сподіваються спеціального статусу Галичини. На Волині страх від катастрофи на фронті й від польських нелегальних організацій. Бандерівці в більшості мають контроль. Гостре польсько-українське напруження.

Наш коментарий. Этот документ выделяет такие характеристики положения в Галичине: нарастание беспокойства крестьян, разжигаемое сторонниками Бандеры. Появление острого польско-украинского напряжения. Украинцы выступают за специальный статус Галичины в Генеральной Губернии. Отмечается возрастающее влияние бандеровцев.

Таким образом, конец второй декады августа 1941 года в нацистских документах характеризуется борьбой за влияние между украинскими и польскими структурами, а внутри украинских сил – борьба между бандеровцами и мельниковцами. Это соперничество за влияние происходит в основном во Львові і Луцку, на Волині і в Галичині. Главной причиной недовольства явля-

⁶³ Там же. – С. 180.

ется решение нацистов присоединить Галичину к Генеральной Губернии, то есть в одно целое вместе с поляками.

Резюме к документу 32 и 33

Звіт ч. 58 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 20 серпня 1941 року. У Галичині українці далі творять допомогові комітети. У порозумінні з Шептицьким інтелігенція усунула бандерівців і мельниківців з громадського життя. Реакція перших неясна. Погрози поборювати комітети задля авторитету митрополита ледве чи реальні. Нові спроби бандерівців нав'язати зв'язки з німцями, щоб затаїти підпільну дію і мати доступ до Києва. Нова підпільна дія: летючки, щоб розв'язана міліція не здавала зброї. Написи: «Геть чужа влада! Хай живе Бандера!» Внутрі росте опозиція проти нього.

На терені Вінниці, Умані, Могилева посилена агітація бандерівців. У Житомирщині діяли мельниківці. Заклики ділити землю. Місцеві командири безсилі. Вимоги: ділити землю і жнива, навчати релігії та німецької мови, нові шкільні книжки, національний союз учителів. Німецька пропаганда безуспішна.

Наш коментарий. В первом документе очень важным является мнение митрополита Шептицкого о том, что интеллигенция в Галиции вытеснила из общественной жизни и бандеровцев и мельниковцев. Другие данные этого источника подтверждают прежние сообщения: создание комитетов помощи, появление листовок с призывами к милиции не сдавать оружие, рост оппозиции бандеровскому движению, его попытки установить связи с немцами с целью получить доступ к Киеву.

Второй документ касается районов Винницы, Житомира, Умани. Здесь важно отметить начавшееся движение за раздел созревшего урожая и самих земель, консолидация интеллигенции, оживление религиозной жизни, школьного дела. Здесь названы три очага усилившегося влияния бандеровцев и одного очага мельниковцев.

Резюме к документу 34

Звіт ч. 66 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 28 серпня 1941 року. Іде розпуск української міліції; велика частина населення сприймає це з задоволенням. Діяльність бандерівців зростає.

Наш комментарий. В резюме отсутствует район событий. Видимо, речь идет о районах, упоминаемых в документе 30 от 18 августа 1941 года, где говорилось о милиции Львова и Луцка. Тезис о возрастании активной деятельности бандеровцев не подкреплен конкретными фактами.

Таким образом, в последнюю летнюю декаду 1941 года документальную оценку немцев получили события в районе пяти украинских городов: Львова, Луцка, Винницы, Умани и Житомира. Среди них важнейшими событиями можно считать продолжающееся соперничество бандеровцев со сторонниками Мельника с перевесом первых, нелестный отзыв об этом митрополита Шептицкого, роспуск немцами украинской милиции, усиление роли интеллигенции в общественной жизни на оккупированных землях Украины.

Резюме к документу 35

Звіт ч. 78 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 9 вересня 1941 року. Пінськ: непокої через пропаганду незалежності; з Волині: скріплена пропаганда незалежності, віра в неї. Поляки непокояться. Там і на Поліссі непокої через непевність адміністративної приналежності. Поляки бажають приєднання до Генеральної Губернії, білоруси – самоуправи, українці (бандерівці) – самостійності.

Галичина: скріплена пропаганда бандерівців, що часом використовують церковні свята. Враження співпраці Церкви з ними.

У Луцькому прилюдно присяга Бандері з нагоди церковного святкування жертв більшовизму. Подібне в Галичині – 22-річчя здобуття Києва. Бандерівці вимагають українського легіону й дозволу Бандері податись в Україну. Збирають підписи за його звільнення.

Наш комментарий. Документ содержит анализ оккупантами происходящих событий в Пинске, Луцке, Полесье, Галичине на начало осени 1941 года с учетом национального состава местных жителей. Наиболее важными событиями составители резюме называют:

- церковные поминания по жертвам большевизма в Луцке и 22-й годовщины освобождения Киева – в Галичине;
- усиление активности бандеровцев в Луцке: оглашение присяги Бандеры, сбор подписей за его освобождение, требование разрешить ему прибыть в Украину;
- требование создать украинский легион.

Все другие характеристики неопределенны и расплывчаты. Например, усиление пропаганды независимости на Волыни без конкретных актов. Или беспокойство жителей Полесья от неуверенной административной принадлежности. Имеется в виду присоединение Галичины к Генеральной Губернии. Именно это решение оккупантов поляки одобряли, а украинцы нет.

Резюме к документу 36

Звіт ч. 79 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 10 вересня 1941 року. Вбивство Сціборського, Сеника і одного мельниківця в Галичині викликало обурення інтелігенції. Боятися погіршення німецько-українських відносин, поголоски, що бандерівці переговорюють з польським регистаном. В Бресті Литовському, після приєднання до Райхскомісаріату, скріплена пропаганда за самостійність. Сильні впливи бандерівців на інтелігенцію. Деяка активність гетьманців. Спроби створити національну Церкву. Бандерівці намагаються влаштувати своїх людей як перекладачів. Збирання підписів за Бандеру, летючки про уряд Стецька й самостійність. Бандера відмовив проф. Кохові (уряд Розенберга) розв'язати уряд Стецька. Збірки на бойовий фонд ОУН. Поголоски про дальші вбивства мельниківців за пропаганду для Мельника. Старше покоління ще більше відчується, вимагає поліційної акції проти бандерівців. Їхні провідники ховаються⁶⁴.

Наш коментарій. Нацистские органы безопасности начали отмечать первые вооруженные разборки внутри ОУН, что вызвало возмущение в среде интеллигентов, особенно старшего поколения, которое требует политических акций против бандеровцев, руководители которых скрываются.

Из других сообщений заслуживают внимания попытки создать национальную церковь, ибо прошло уже около месяца после переговоров между лидерами обеих церквей.

Однако тезис авторов резюме об усилении влияния бандеровцев на интеллигенцию и некоторой активности сторонников гетьманщины ничем не подкреплен. Хотя стремление бандеровцев устраивать своих людей на работу переводчиками у немцев говорит только о намерениях.

Вся остальная информация об этом документе лишь подтверждает сведения предыдущих источников:

– листовки с призывами к самостоятельности;

⁶⁴ Там же. – С. 181.

- сборы в боевой фонд ОУН;
- сборы подписей в поддержку С. Бандеры.

Таким образом, в течение первой декады сентября 1941 года документально подтверждаются такие важные события в жизни оккупированного Полесья и Галичины, как оживление церковной деятельности, продолжающаяся активность бандеровцев в новых формах борьбы и первые жертвы внутренних раздоров в ОУН. Однако в резюме составители включили большое количество несущественной информации в ущерб аргументов и конкретных акций.

Резюме к документу 37

Звіт ч. 81 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 12 вересня 1941 року. Політичні й національні течії не існують і не мають ґрунту. Єдине бажання працювати й покращити господарське становище, під німецьким керівництвом відбудувати країну. Небезпечні дії бандерівських груп ОУН, з ними багато клопоту, їхні члени цілеспрямовані, без вимог, віддані справі – справжні ідеалісти. Численні спроби співпрацювати з ними по-доброму без вислідів: вони на все згодні й усі домовлення ламають. Усіх західних українців треба усунути з терени, бо їхні дії повністю шкідливі.

Наш коментарий. Резюме не поясняет к какому району относится рассматриваемая информация. Поэтому правомерно будет считать ее общей для той территории Украины, которая была оккупирована на тот период – Западная Украина и Правобережье, за исключением Киева, который будет оставлен 37-й армией только 19 сентября.

Оккупанты считали, что в этой части Украины нет политических и национальных течений и причин для них, что население имеет единственное желание – улучшать свое хозяйственное развитие под немецким руководством. Все остальное содержание источника посвящено ОУН: подчеркивается опасный радикализм банеровцев, которые целеустремленны, преданны, но ненадежны для сотрудничества с ними. Особенно враждебны западные украинцы, которых нужно выселять.

Резюме к документу 38

Звіт ч.86 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 17 вересня 1941 року. Українці занепокоєні атентатами бандерівців. Дикі

поголоски: вони цікавляться полковником Сушком, львовським мельниковцем Гайвасом. Це означає присуд смерті. Переслідують проф. Кубійовича, буцім відповідального за приєднання Галичини до Генеральної Губернії. Поголоски про 100 вбитих. Мельниківці й інтелігенція пропонують ув'язнити провід і винуватих знищити. Населення пильно слідкує за боротьбою розколених частин ОУН. Масова участь у панихидах за Сціборського й Сеніка. Летючки, що бандерівці – вбивці, і їхні, що це провокація. Ця пропаганда для них дуже небезпечна. Увесь народ проти вбивців. Митрополит має виступити проти них у пресі, щоб усіх, що виступають проти Німеччини, ув'язнити й передати німецькій поліції. Загальний погляд, що накази нападів видає бандерівська «служба безпеки». До неї приналежні Лебідь, Равлик і Вайс-Пришляк. Загально акціями керує Ярій. Також летючки про уряд Стецька: за «державний акт» 30.6.1941. Мельниківці зрадники, бо проти акту. Чистка всередині партії? Зріст групи «безкомпромисових» за підпільну дію, але не мають провідника, виступають з організації. Провідні українці Генеральної Губернії вагаються прийняти запрошення Розенберга, щоб не наразитись Генеральної Губернії.

Наш коментарій. Документ повністю посвящен внутрішній боротьбі розколотих частей ОУН. В нем дається німецька оцінка протівоборствующих сторон. Судя по источнику, расстановка сил такая. С одной стороны, сторонники Бандеры или группы бескомпромисных, о которых распространяются слухи и которые за государственный акт 30.06.1941 и правительство Я. Стецько. С другой стороны, мельниковцы и интеллигенция, которые за сотрудничество с Германией и за арест и уничтожение виновников массовых убийств. А со стороны общественности – массовые панихиды по убиенным, обеспокоенность, протесты, осуждения. Названы и организаторы репрессивных акций – Лебедь, Равлик, Вайс-Пришляк, Ярій как и их жертвы – Сушко, Гайвас, Кубійович, Сциборский, Сенік.

Таким образом, органы безопасности нацистов внимательно следили за этой борьбой, чтобы быть готовыми по-своему отреагировать на развивающиеся события. А сами оккупационные власти были на стороне умеренных и против радикальных.

Резюме к документу 39

Звіт ч. 87 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 18 вересня 1941 року. В Галичині українці занепокоєні діями бандерівців, поголоски про 600 присудів смерті, а зі Східної України про дальші вбивства мельниківців. Очікують поліційної акції. Селяни занепокоєні станом східного фронту. Загострення між групами Мельника й Бандери, надзвичайно жива пропаганда летючками. Першу групу називають зрадниками державного акту та підозрівають у співпраці з більшовиками. Населення бажає співпраці з німцями, тому бандерівці висловлюються обережно в летючках про Німеччину, але йде шептана пропаганда. Мельниківці останньо змінили, але населення проти обох груп. На чолі «Січі» в Галичині бандерівець Полищук. Спроби її легалізувати.

Наш коментарий. Если в документах 37 и 38 не назван район событий, то здесь речь идет о Галичине. Но события тождественны: противоборство бандеровцев с мельниковцами, доведенное до физического уничтожения друг друга. Сторонников А. Мельника бандеровцы называют в листовках предателями, изменниками государственного акта, подозревают даже в сотрудничестве с большевиками. Позиция мельниковцев немцами не оценена, зато оценено отношение населения к оккупационному режиму – за сотрудничество с немцами, против обеих соперничавших групп.

Важным элементом информации является появление в Галичине первого повстанческого формирования «Січ» во главе с бандеровцем Полищуком. Это не «Легіон українських націоналістів», который был сформирован совместно с немцами накануне вторжения Германии в СССР. «Січ» был первым повстанческим отрядом, упоминаемым в рассматриваемых нацистских источниках. К сожалению, о нем в резюме сказано скупо, хотя и довольно определенно: украинское название, фамилия командира, район действия, попытки легализовать, принадлежность отряда к сторонникам С. Бандеры.

Таким образом, три документа второй декады сентября 1941 года достаточно содержательны. Они дополняют общую картину внутривосточной обстановки в районах оккупированной Галичины, перипетии и появление первого повстанческого формирования в сентябре 1941 года в Галичине.

Резюме к документу 40

Звіт ч. 96 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 27 вересня 1941 року. Через виявлення причин арештів серед галицьких українців дальше успокоєння: вдоволені, що дії бандерівців припинено. Їхній шептаній пропаганді, що заходи скеровані проти українців узагалі, не дуже вірять. Протидіють неприхильній опінії населення поголосками, що німці вбили Сціборського й Сеника та що мельниківці допомагали акції поліції безпеки. У них внутрішні труднощі, група непримирних у летючці обвинувачує Бандеру і Ярого, що вбивствами причинили акцію німців. Одночасно заклик до підпільної дії. Німці буцім сприяли розколові, щоб мати менше труднощів з українцями. Мельниківці теж видали летючку, що бандерівці відповідальні за німецьку акцію. Здобуття Києва оживило надію, що фюрер вирішить долю України. Одначе назагал віра в самостійність пропала. Нема захоплення, тільки надія, що адміністрація значною мірою буде залишена українцям.

Наш коментарій. Это первый немецкий документ, в котором говорится о взятии Киева. Город был оставлен 37-й армией советских войск 19 сентября 1941 года после 73-дневной героической обороны. В источнике отражено влияние этого события на освободительное движение сопротивления. Хотя вера в самостоятельность исчезла, оживилась надежда на то, что Гитлер решит судьбу Украины, что украинцам позволят создавать свою администрацию на оккупированных землях.

Вся остальная часть источника продолжает раскрывать картину борьбы между сторонниками С. Бандеры и А. Мельника. Появилось некоторое успокоение, так как после арестов и полицейских акций прекратились взаимные убийства. Борьба переместилась в сферу пропаганды: печатались листовки с взаимными обвинениями. Считаем, что их содержание и слухи комментировать не следует, ибо в них много субъективного и нет аргументов.

Резюме к документу 41

Звіт ч. 98 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 29 вересня 1941 року. Бандерівці розповсюднують багато летючок у Києві, між іншим, що вбивство в Житомирі оправдане. Говориться, що присутні Равлик і Старух. Але з огляду на пожежу важко дізнатися.

Наш коментарий. При чтении резюме этого документа возникает ощущение, что речь идет не о немецком источнике, а об оправдании бандеровцев за убийства мельниковцев в Житомире. Итак, через 10 дней после взятия немцами Киева, бандеровцы распространили в городе много листовок. Из содержания листовок в резюме отражена идея оправданности убийств в Житомире и ее оценка не немцами, а бандеровцами Равликом и Старухом. Имя Равлика упоминается и в документе 38.

Резюме к документу 42

Звіт ч. 99 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 30 вересня 1941 року. З акцією проти бандерівців старше покоління назагал згідне. Настрій неясний, бо більшість населення не знає мети акції, бояться необдуманих кроків бандерівців. Серед них замішання і пригноблення. Серед поляків акція збудила надію на загострення німецько-українських відносин⁶⁵.

«Львівські вісті» 24.09.1941: Прилучено Галичину до Генеральної Губернії з адміністративно-господарських причин. Німці не ділять кордонами живий організм народний. (Ми, німці, найкраще розуміємо, що кров належить до крові й ніякий кордон їх не розділить). Доля України буде вирішена, коли над її столицею повіватимуть німецький і український прапори. Стало зрозуміло, що бандерівці самовільно, без порозуміння з німецькою владою створили уряд і адміністрацію. Вони часто вміли діяти буцім легально.

Наш коментарий. Последний сентябрьский отчет немецких органов безопасности отведен откликам в печати на полицейскую акцию против бандеровцев. Из газеты «Львівські вісті» за 24 сентября взяты такие отзывы: старшее поколение одобряет удар полиции по бандеровцам. Не трудно догадаться, что ждет представителей этого поколения. Акция против бандеровцев возродила у поляков надежду на обострение немецко-украинских отношений. Иначе говоря, удар полиции по бандеровцам был выгоден полякам. Население также боится необдуманных действий бандеровцев. То есть в отчете полиции безопасности, которая провела акцию против бандеровцев, идет речь об оправдании не акции, а бандеровцев. Нам представляется, что такое противоречивое резюме может породить недоверие к источнику, дает возможность двусмысленно толковать его содержание.

⁶⁵ Там же. – С. 183.

Таким образом, отчеты третьей декады сентября 1941 года содержат такие важные моменты, как влияние на зарождающееся движение сопротивления такого события как взятие немцами Киева, появление в городе большого количества бандеровских листовок с оправданиями физического уничтожения мельниковцев, несогласных с ними. Одновременно проявилась противоречивость документальной информации, что снижает убедительность и достоверность оценок.

Резюме к документу 43

Звіт ч. 101 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 2 жовтня 1941 року. За бандерівцями слідкують зокрема в Миколаєві. Посадник прихильник Мельника, каже, що справжнім їхнім інспіратором – Ярій, дружина й мати якого єврейки, а батько чех. Він грав велику роль у комуністичних впливах на них. Серед 195-х членів самооборони – 8 люди Бандери. Як справно діє їхня служба інформації, видно з того, що серед членів самооборони кружляє вістка, що поліція безпеки буде полювати на бандерівців, як було в Житомирі та Кіровограді.

Наш коментарий. Документ касається преследований бандеровцев со стороны полиции в городе Николаеве, где действовало 195 членов самообороны, в числе которых восемь человек были от бандеровцев. Вся остальная часть информации об этом источнике совершенно несущественна, ибо основана на предположениях, разговорах и мнениях.

Резюме к документу 44

Звіт ч. 106 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 7 жовтня 1941 року. Населення Києва не обороняло міста і радісно вітало німецьку армію. Вже першого дня зголошено підміновані будови. 20.09.1941 вибухла міна в цитаделі, де був штаб артилерії. Там згинув ген. Зайдліт. 24.09.1941 – вибух у німецькій польовій комендатурі й через брак води велика пожежа. Дальші вибухи та пожежі зруйнували велику частину середмістя й великі будови в місті.

Щоб зупинити пожежі, армія висаджувала сусідні будови. Згідно з відомостями від населення, у Києві є червоний батальйон руйнування, і члени НКВД і комуністичної партії залишили-

⁶⁶ Там же. – С. 184.

ся для саботажів. Відступаючи більшовики зруйнували водогони і електривню. Біля 25 тисяч людей без даху над головою. Населення дуже пильно інформує про вибухові матеріали і схованих членів НКВД, партії та червоної армії – 90% правдиво. Екзекуції та інші заходи. Через арешти бандерівці ослабли, тільки роздають летючки й розліплюють плакати⁶⁶.

Наш коментарий. Источник отрицает 73-дневную героическую оборону Киева и подчеркивает радостную встречу населением города немецкой армии. В резюме представлена обстановка в этом городе: взрывы, пожары, диверсии, саботаж, которые устраивал диверсионный батальон советских войск. Он разрушил горводопровод, электростанцию. Население охотно помогало властям выявлять советских диверсантов. Отмечается ослабление бандеровцев по причине арестов и их работа по распространению листовок и плакатов.

Резюме к документу 45

Звіт ч. 107 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 8 жовтня 1941 року. Брак вказівок про колгоспи бандерівці вміло використали для політичної пропаганди, що їхні противники зрадили селян Німеччині й тому німці не ліквідують колективів. Питання приватної власності зацікавило селянина, який сподівався з розвалом більшовизму основної віднови господарства і культури. Він знає, що колективи позбавили його власної землі. Вони залишаються. На його питання нема задовольних відповідей, тому він приймає різні погляди і підшепти, також більшовицькі летючки та шептану пропаганду.

Наш коментарий. Таким образом, в полицейских докладах за первую декаду октября 1941 года содержится информация об охоте за бандеровцами в Николаеве и Киеве, об их работе в составе сил самообороны и по распространению листовок и плакатов, отчего они несут потери в своих рядах. Показаны диверсионные действия советских агентов в Киеве. Отражена политика оккупационных властей относительно колхозов и общая обстановка в столице. Однако в резюме преобладали несущественные сведения.

Резюме к документу 46

Звіт ч. 112 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 13 жовтня 1941 року. Ставлення населення до більшовизму та єврейства одинакове в усій Україні. Майже всі проти більшовизму, бо нема родини без його жертв. Кількість українців, що з переконання вступила до КП, на диво мала. Комуністична ідея пополнила тільки молодь, яка нічого крім комунізму не знає, але й серед неї дуже мало фанатиків і борців. Українці також проти євреїв, бо переважно євреї були діячами КП і користувались привілеями. Проте населенню чужий расовий і ідейний антисемітизм. Для переслідування євреїв нема провідників і настрою, бо всі пам'ятають суворі карі за протиеврейські виступи.

Щодо Церкви і школи, завжди висловлювано бажання української мови, замість російської, яку треба усунути.

Політичні прямування ледве помітні. Якщо десь є, то це наслідок пропаганди ОУН-івців, яких замало на великі простори. Переважно думають, що Україна належить Німеччині, навіть вона її частина. Вільної України вимагали тільки в Городищі колишні СВУ, під впливом ОУН. В газеті стаття: Хай живе вільна, незалежна Україна і провідник Бандера! Ті бажання негайно придушені. Через усунення впливу Бандери і зручну пропаганду населення вдоволено прийме кожную розв'язку, зокрема німецьку зверхність, бо воно політично негативне й нездатно до державної самостійності через абсолютний брак провідної верстви. Вибрані населенням і затверджені армією посадники і крайові радні цілком несамотійні й не можуть самі нічого вирішити.

Наш коментарий. Полицейский доклад подчеркивает повсеместное отрицательное отношение населения Украины к евреям и большевикам, среди которых они преобладали. Указан и такой аргумент, что в Украине нет семьи, где бы не было жертв большевизма. Одновременно отмечается отсутствие веских причин для преследования евреев. Таким образом, полиция демонстрирует двусмысленную оценку проводимых акций по массовому уничтожению евреев, что трудно себе представить в нацистских структурах.

Источник содержит также информацию о национальных отношениях, об отношении населения к своему родному языку, в частности украинцев, к национальной украинской школе, к национальной церкви, где бы вместо русского изучался немецкий язык.

Не випадає з поля зору органів безпеки і політичне положення на середину жовтня 1941 року. По їх думці, політична ситуація єдиною помітною і проявляється в оуновській пропаганді за незалежність України і керівника Бандеру. Ця діяльність негайно придушується. А обрані населенням і схвалені властями місцеві посадовці повністю позбавлені самостійності і нічого не можуть вирішувати. Местне населення з причини відсутності бандерівського впливу, політично пасивно і вважає, що Україна належить Німеччині. Тільки в Городищі під впливом ОУН колишні члени СВУ виступають за вільну і незалежну Україну.

Резюме к документу 47

Звіт ч. 117 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 18 жовтня 1941 року. В Миколаєві ув'язнено 16 бандерівців, з них три провідні. Затримано Мацілінського й Мартинця, інших остережено. Їх вислано у Львів та Сяноці, дано пропагандивний матеріал і гроші. По дорозі на схід призначено посадників, організувати міліцію, знищити євреїв і комуністів тощо. Обидва зайняли провідні пости в міліції. Участь у вбивстві в Житомирі не доведено, однак заявили, що згідно з 10-ма заповідями усували також противників.

Наш коментарий. Документально підтверджується арешт в Миколаєві великої групи бандерівців, в тому числі трьох керівників, які навчалися в Львові і займалися пропагандою. По дорозі на схід виявлено діяльність по призначенню посадовців, створенню міліції, знищенню євреїв і комуністів. Затримані Мацілінський і Мартинець, займаючи керівні пости в міліції, відповідно до десяти заповідями, знищували своїх противників.

Резюме к документу 48

Звіт ч. 125 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 26 жовтня 1941 року. Ситуація і настрої населення в Києві. Висупереч більшовицькому підкреслюванню українського характеру Києва (написи на вулицях і установах) населення незвичайно зрусифіковане. Всюди російська мова, тільки провінціали говорять

по-українському. Це тому, що в Києві були зосереджені важливі уряди й установи, де панувала російська мова, а вживати іншої було небезпечно. Під час криз і війни українську мову арештували! Друга причина, що українська мова – тільки селянська, тому в університетах, у театрі, кіно тощо була конечна російська. Крім Шевченка, українці не мали визначнішого письменника, тому російська – мова освічених. Тепер населення сподівається насамперед покращання господарству: харчу і речей щоденного вжитку та гідного людині життя.

Наш коментарий. Источник оценивает ситуацию в Киеве на конец октября 1941 года. Из реальной обстановки в городе в резюме названы такие явления, как восстановление украинских названий на улицах и в учреждениях; появление у населения надежды на улучшение хозяйственной деятельности и повседневной жизни человека (продукты, вещи).

Вся остальная информация документа – это критика полицией последствий языковой русификации. Причем анализ причин ограничения украинского языка делается по-полицейски.

Резюме к документу 49

Звіт ч. 126 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 29 жовтня 1941 року. У листі до гестапо у Львові з підписами ОУН біндерівці виступили знову за самостійність і незалежність України. Гітлер обманув Україну, а Америка, Англія й Росія погодяться на її самостійність. «Хай живе самостійна Україна, без євреїв, поляків і німців. Поляки за Сян, німці до Берліну, євреї на гак!» Висловлено сумнів у німецькій перемозі, бо без України Німеччина не може перемогти. Також вимагають звільнення ув'язнених українців⁶⁷.

Наш коментарий. Документ посвящен письму в гестапо Львова от бандеровцев с требованием для Украины самостоятельности и независимости, которую могут поддержать страны антигитлеровской коалиции. Обращает на себя внимание радикализм требований: Украина без евреев, поляков и немцев, которым были предложены другие места. В письме бандеровцы требовали также освободить заключенных, но только украинцев. Очень важно, что впервые в оуновском документе было выражено сомнение в победе Германии без Украины.

⁶⁷ Там же. – С. 185.

Таким образом, в полицейских отчетах за вторую и третью декаду октября 1941 года документально засвидетельствованы такие события:

- арест в Николаеве большой группы бандеровцев и деятельность по созданию местной милиции;
- ситуация в Киеве и смелое письмо оуновцев Львова в гестапо города со своими радикальными требованиями;
- выражены национальные стремления украинцев по религии, языку и школьному делу.

Резюме к документу 50

Звіт ч. 132 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 12 листопада 1941 року. У Дніпропетровську з дозволу польового командира утворено окружну управу під головуванням проф. Олійниченка, на якого мав вплив Рогов. Командир повідомив письмово, що Україна стане великою державою. Управа взялася за політику: закладено національний клуб і ніби політичну партію. За статутом вони мали змогу широкої дії в національному та державному дусі. Олійниченко – антикомуніст, але й націоналіст, для якого німці – лихо.

Наш коментарий. Авторы резюме отмечают, что документ полиции касается событий в Днепропетровске. Это первый источник с информацией об этом городе. Примечательно, что окружная управа, которую возглавил местный интеллигент, появилась с ведома немецкого командира, который письменно подтвердил, что Украина будет великим государством. В резюме показана политическая деятельность этой управы: основан национальный клуб и даже политическая партия, которые по уставу могли осуществлять свои функции в интересах нации и государства. Полицейское ведомство характеризует главу управы как националиста и противника большевизма, для которого немцы – это лихо.

Резюме к документу 51

Звіт ч. 133 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 14 листопада 1941 року. Стан і настрої на Волині. Серед українських політичних рухів найактивніший – бандерівський. Під їхнім впливом міліція в рівенському повіті: самовільність, де німецькі розпорядження суперечать інтересам ОУН, навіть свідомий саботаж. Мельни-

ківська група ОУН менш різко прямує до самостійності, їм бракує ініціативи, тому менші небезпечні. ОУН Левицького має прихильників тільки серед старшин-петлюрівців і духовних. Населення байдуже. Скоропадському прихильні старші люди й інтелігенція місцева; з часом ця орієнтація зникне. Гостра небезпека тільки від бандерівської ОУН. Мельник міг би стати небезпечним, якщо через нашу акцію проти Бандери його злегковажити, інші партії слід навіть підтримати, щоб політично розколнувати українців.

Настрої населення: колись повне надій після визволення від кровавого терору, тепер помітне пригноблення. Більшовицька пропаганда безвслідна, але українські політичні партії підкопують довір'я до німецької адміністрації, зокрема бандерівці, але й Мельник. Ще німецька влада не стала для українців понадпартійною, що дбає про їхнє добро. Це також, через євреїв, які ще економічно міцні, і через події й заходи, про які була мова (національні справи). Церковне питання ще не вирішене, поки що не надто важливе, але стане гострим після вирішення.

Наш коментарий. Этот полицейский источник рассматривает положение на Волыни на середину ноября 1941 року. Авторы резюме взяли из документа такие характеристики имевшихся движений:

- Наиболее активным является бандеровское национальное политическое движение. Под его влиянием находится милиция в районе Ровно. Сторонники движения сознательно саботируют немецкие распоряжения, если те противоречат интересам ОУН.
- Мельниковская группа ОУН менее опасна, ибо недостаточно инициативна, менее резко нацелена на самостоятельность.
- Оуновцы Левицкого имеют сторонников только среди петлюровцев и духовенства. К ним население безразлично.
- Еще меньше сторонников гетьмана Скоропадского. Особенно среди интеллигентов и пожилых людей.

Документ определяет тактику служб безопасности относительно названных движений: чтобы ослабить национальное движение нужно бороться с бандеровцами, нейтрализовать легкомысленные силы, а некоторые партии поддерживать.

Уже не первая информация и о настроении населения Волыни. Полицию безопасности интересует прежде всего отношение населения к немецкой администрации. Здесь отмечено, что власть слабо беспокоится о его нуждах, что доверие к админи-

страции подрывают украинские политические партии, что не решены еще церковные вопросы, что еврейская часть населения еще сильна экономически. В настроении замечен сдвиг от первых надежд к появлению разочарований.

Резюме к документу 52

Наказ оперативної групи С/5 поліції безпеки і служби безпеки з 25 листопада 1941 року. В Наказі, адресованому станицям С/По і СД в Києві, Дніпропетровську, Миколаєві, Рівному, Житомирі й Вінниці в справі ОУН (Рух Бандери) сказано: Безсумнівно встановлено, що бандерівці підготували в Райхскомісаріаті повстання з ціллю створити самостійну Україну. Всі функціонери бандерівського руху мусять бути зараз арештовані й після досконалого допиту в найбільшій таємниці знищені як нищителі. Це письмо після прочитання комендантом зараз знищити⁶⁸.

Наш коментарий. В резюме кратко излагается содержание приказа по нацистским карательным структурам в тех крупных городах, которые уже были оккупированы на тот период. В документе предупреждалось о восстании, готовящемся бандеровцами, и излагалось строгое требование арестовать всех бандеровских функционеров, тщательно их допрашивать и в строжайшей тайне уничтожать как врагов Германии.

Впервые этот документ под номером 106 был опубликован Володимиром Косиком в Париже в 1986 году в приложении его книги «Україна і Німеччина у другій світовій війні», переведенной с французского львовским исследователем Романом Осадчуком в 1993 году (с. 544–545). Документ извлечен автором из 39-го тома материалов Международного военного трибунала в Нюрнберге (с. 269–270) и именовался как «Наказ СД про страту членів ОУН Бандери».

В 1991 году в Канаде этот источник под № 52 появился на немецком языке в книге третьей «УПА в світлі німецьких документів» с резюме к нему на английском и украинском языках под названием «Наказ оперативної групи С/5 поліції безпеки і служби безпеки» от 25 листопада 1941 р. Документ взят составителем из Военного архива ФРГ.

⁶⁸ Там же. – С. 186.

Наказ СД про страту членів ОУН Бандери

Місце постою, 25 листопада 1941 р.

Айнзацкоманда Ц/5 Поліції Безпеки і СД.

П.Н. в щоденнику Команди: 12432 /41.

До Зовнішніх постів: Київ

Дніпропетровськ

Миколаїв

Рівне

Житомир

Вінниця

Справа: ОУН (Рух Бандери).

Незаперечно встановлено, що рух Бандери готує повстання у Райхскомісаріаті (Україна), мета якого – створення незалежної України. Всі активісти руху Бандери повинні бути негайно арештовані і після ґрунтовного допиту таємно знищені як грабіжники.

Протоколи допитів мають бути переслані айнзацкоманді Ц/5.

Цей лист має бути знищений командофюрером негайно після прочитання.

підпис (нечіткий) СС-оберштурмбанфюрер.

XI/014 – USSR (№ 7)

XXXX, С. 269–270.

Таким образом, в канун зимы 1941 года, в трех ноябрьских документах органов безопасности содержалась очень важная информация по таким вопросам, как структура национального движения, тактика борьбы с ним, работа первых органов самоуправления в лице городской управы, об уничтожении бандеровских функционеров, которые готовили восстание против нацистского режима. А в настроении отмечено появление сомнения и разочарований. И это произошло задолго до разгрома фашистов под Москвой.

Резюме к документу 53

Звіт ч. 142 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 5 грудня 1941 року. Настрої українців у Києві значно гірші. Початкове захоплення перейшло у байдужість, зокрема через надзвичайно поганий стан господарства. Брак розуміння технічних труднощів. Вже відомий намір Німеччини дати Україні іншу політичну структуру, ніж народ бажає, і також ставлення німців до українців викликає пригноблення. Німці поведуться з ними як з меншевартісними людьми, і вони непевні, чи це тимчасово, чи постійно. Пого-

лоска, що подружжя з німцями не дозволені, їм незрозуміла й образлива. Недоволені вони і обмеженням їх політичної дії. В цьому поліція й армія їх ображує та їм перешкоджає. Чоловіча молодь обурюється через труднощі закладати політичні організації, як «Січ». У Києві майже нема інтелігентської верстви. Раніше це були партійні урядовці та НКВД. Панівний був єврей, а українець почувавший йому підлеглий. Тому й досі він бачить у єврейській справі тільки релігійну, а не расову проблему.

У Симферополі заарештовано бандерівця Івана Осадчука. Вислід допиту: бандерівський рух почав діяти у Криму, веде пропаганду й намагається створити міцну організацію. Для того Лебедь вислав зі Львова шість груп – «шісток». Названі належали до шістки, що діяла в околиці Симферополя. Дальші арешти готуються.

Наш коментарий. Вслед за Вольнюю (см. документ 51) падение настроения отмечается и в Киеве. Здесь также первоначальное вдохновение украинцев сменяется безразличием, так как стало очевидным намерение Германии отвести Украине не ту роль, которую желает народ, а самих украинцев сделать второсортными людьми.

В резюме подчеркивается недовольство мужской части населения полицией и армией Германии, которые ограничивают политические действия украинцев, их стремление создавать политические организации типа «Січ». Впервые отмечается появление бандеровского движения в Крыму, в частности, в городе Симферополе и его окрестностях: арест Ивана Осадчука, бандеровская пропаганда, направление шести групп из Львова. Однако конкретные действия оуновцев не указываются.

Резюме к документу 54

Звіт ч. 143 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 8 грудня 1941 року. Дія бандерівського руху в околиці Житомира. Арештовано чотирьох оунівців з околиць Львова. Їх допит дав дальший матеріал, що обтяжує їхнє завдання: творити українську міліцію, заміщати своїми людьми посадників і комендантів міліції, звільняти небажаних рухові урядовців і робити серед населення пропаганду для Бандери. Арештовані звільнили в Йозефштадті посадника – «фольксдойча», бо не виконував вказівок ОУН. Ця група не зважає ні на які розпорядження, якщо вони незгідні з планами ОУН. Симон Марчук заявив, що члени ОУН мають вишукувати в лісах кріси й амуніцію та ховати від армії.

У слухний час готові партизанські групи вдарять по німецьких окупантах. Німецька армія – найбільший ворог України. Провідники ОУН не вірять у німецьку перемогу. Після перемоги над Росією Німеччина буде така ослаблена, що не зможе воювати. Тоді українська армія вдарить на німців і створить незалежну державу, а знекровлена Росія не зможе цьому перешкодити.

Бандерівський рух на Запоріжжі. Там пощастило перед приходом західних українців призначити на найважливіші адміністративні становища крайових німців – «фольксдойчів», українців і росіян. Стверджено 15 західних українців, з них 9 оунівців. Вони намагались зайняти керівні становища або пропонували своїх кандидатів на місце німців і росіян. Так, головним редактором планової газети мав стати вчитель Олександр Ващук із Заходу. Друкарню зайняв самовільно киянин Дивнич-Лятовіха. Були і їхні кандидати на посадника і заступника. Через транспортні труднощі ще не можна було відіслати їх додому.

Наш коментарій. В резюме названі Житомир і Запоріжжя, де отмечены действия бандеровского движения. В отличие от документа 53, здесь дается краткая конкретная характеристика этих действий. Так, в окрестностях Житомира: создается украинская милиция, бандеровцы ставят своих людей на должности комендантов и посадников, убирают с этих должностей нежелательных для движения лиц, ведут оуновскую пропаганду, собирают оружие и снаряжение.

В районе Запоріжжя бандеровцы добились для себя девять административных должностей, остальные шесть постов тоже заняли западные украинцы. В том числе редакцию газеты возглавил учитель Александр Ващук, а местную типографию самовольно занял киевлянин Дивнич-Лятовіха. Однако полицейские службы отмечают, что ОУН не верит в немецкую победу. В резюме значителен такой прогноз: после победы над Россией, Германия будет так ослаблена, что не сможет оказывать большого сопротивления. Вот тогда украинская армия и ударит по немцам, создаст независимое государство, а обескровленная Россия не сможет этому помешать.

Таким образом, эти два нацистских документа за декабрь 1941 года отличаются своей конкретностью. В них представлены реальные действия оуновских функционеров в трех областях Украины, оккупированных фашистами, их фамилии, формы борьбы, численность повстанцев, первые потери. Полицейские службы безопасности дают и морально-психологическую оценку движения: не верят в немецкую победу, создают украинскую

армию и готовятся ударить по оккупантам, чтобы создать независимое государство.

Всего за 1941 год составители исследовали 54 нацистских документа из 87 источников, включенных в третью книгу, что более 62%. Поэтому есть возможность сделать предварительные выводы.

Рассмотренные источники можно расчленить на две большие группы. Первая группа – это отчеты и доклады из оккупированных районов, которых 46 и вторая группа источников – письма и приказы из центра и в центр, которых всего семь. Доклады и отчеты составлялись в основном полицией безопасности и службой безопасности и направлялись в Берлин каждую неделю. Идея создания украинской армии с самого начала войны четко осознавалась в руководящих кругах ОУН и активно пропагандировалась среди населения оккупированных земель.

Резюме к документу 55

Звіт ч. 155 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 14 січня 1942 року. ОУН у Херсоні й околиці. Прихильники Бандери згуртувались біля першого командира самооборони Конрада. Ця група мала мабуть зв'язки з групою осіб у міській управі, довколо заступника посадника Гріце. Арештовано обидві групи. Слідство установило, що було тільки кілька бандерівців, які, вміло використовуючи посади в українській самообороні, вели серед населення живу пропаганду для ОУН. Конрад дуже зручно вживав помічників. Нібито для організування відділів самооборони, відбувались збори (2000 осіб) з пропагандою, летючками й закликами до активної співпраці, вони не мали більших успіхів, бо населення в цих справах не зорієнтовано і не бажає організацій. В бандерівцях бачено «східних галичан» і майже чужинців, також через мовні різниці.

Українська самооборона в Херсоні і ОУН. Через бандерівські дії серед самооборони треба було перевірити давнішніх членів. Виявилось, що група Конрада спершу тільки натякала про українські організації, так що навіть провідники відділів дуже мало знали про ОУН. Майже всі інші провідні члени були переконані про нереальність і незаконність планів Бендері й ОУН, і вони були готові їм активно протидіяти.

Дії ОУН на окупованих українських теренах. Виявлено цікаві речі про методіку ОУН на Східній Україні. Виявлені бандерівці – це тільки східні галичани, вислані на окуповані терени з твердими

завданнями. Багато членів колись українського легіону у Львові приділено до армії як перекладачів. Більшість провідних бандерівців походить зі Львова. Під маскою перекладачів вони мали під час походу на схід нести пропаганду в усі українські терени. Маючи тільки посвідки від ОУН, вони переходили через мости й кордони та вживали транспорту армії. В Ясах, пізніше в Миколаєві, буцім створилася українська армія з бандерівських націоналістів, і багато бандерівців прибули як добровольці до армії та вели свою пропаганду. Уведено в уряд або усунено комендантів самооборони та посадників, щоб ОУН контролювала важливі становища й пости. З висловів одного з підозрілих, секретаря Кам'янець-Подільського архієпископа Антонія, майбутнього єпископа Херсона й Одеси, виходить, що є зв'язки між Українською Національною Церквою й ОУН. Та нова церква спирається на «українських патріотів» і виявляє згідність з програмою ОУН.

Наш коментарій. Составитель резюме выделяет в документе две стороны полицейского отчета: характеристику ОУН в Херсоне и описание самообороны в этом оккупированном южном городе.

Оуновские силы здесь сгруппированы вокруг первого командира самообороны, заместителя посадника. Однако обе группы были арестованы и на следствии показали, что бандеровцев было всего несколько человек. Но они умело использовали работу в самообороне для своей пропаганды, для проверки старых членов в их готовности к сотрудничеству с ними. При этом выяснилось, что в подразделениях самообороны даже руководители мало что знали об ОУН и ее планах и готовы были противодействовать ОУН.

Другая часть резюме начинается с описания таких действий ОУН на востоке Украины, как направление бандеровцев из Галичины с твердыми заданиями, внедрение бывших львовских легионеров в немецкую армию в качестве переводчиков.

В третьей части резюме излагается факт смещения в Николаеве должностных лиц в рядах местной самообороны в пользу ОУН и желание епископа херсонского и одесского сотрудничать с патриотами ОУН.

Резюме к документу 56

Звіт ч. 156 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 16 січня 1942 року. Дії ОУН. Звернено особливу увагу на нелегальні дії бандерівців. Одержано нові матеріали про революційні плани

ОУН і стверджено правильність попередніх висновків. У Києві перебувають два важливі оунівці. Один під псевдонімом Запорожець або Косар має стати міністром у бандерівській державі. ОУН має зв'язки із міліцією під проводом мельниківців: вони часто звільняли арештованих міліцією членів партії. Деяких посередників схоплено. Бандерівці вживають різних криптонімів, вони дуже обережні, вживають часом молодих людей, які не знають, до чого їх уживають. Тільки знаючи їхні таємні клички, можна до них проникнути.

Керівником школи міліції в Клевані є або Остап, або Інструктор Славко. Остап знає зв'язкових у Києві, точно знає клички й де схована зброя та де сховані в Рівному чи Клевані друковані матеріали. Схоплений у Києві інструктор школи Василь Щербак назвав 13 бандерівців, що мають зброю.

Час для вибуху революції не установлено. Сигнал має дати Бандера. ОУН рахує на його звільнення. Зброя походить із знайдених складів, або зібрана від полеглих червоноармійців. Їй присвячено таку увагу, як і банкам. Гроші призначені на фінансування ОУН і зокрема для тих, що працюють за кордоном. Тому бандерівці завжди намагаються проникнути в терен з бойовими військами або зараз після них. Арештовані підтверджують, що з вибухом повстання заплановано висаджувати мости.

Наш коментарій. Резюме к цьому источнику нагадує оперативну свідку с інформацією о текущих событиях без их политической оценки. Отмечается только настойчивость в действиях ОУН, но без их характеристики. Получены материалы об их новых планах, но не указано каких. А в Киеве появились два бандеровских претендента на посты министров в будущем правительстве Украины. Подчеркивается высокий профессионализм и конспиративность оуновцев. Отмечается влияние мельниковцев в милиции, их частые акции по освобождению членов партии.

Вся остальная информация не похожа на резюме, а скорее смахивает на простое описание подпольных событий: где и что спрятано, кто в Клевані, в этой маленькой железнодорожной станции, знает где в Ровно и Клевані спрятаны печатные материалы. Эта часть источника излагает намерения оуновцев на ближайшее время: готовить восстание, проникать в районы боевых частей, собирать оружие и деньги, ждать сигнал от Бандеры, а получив его, взрывать мости.

Таким образом, оба документа за январь 1942 года раскрывают обстановку и события в таких городах, как Киев и Херсон. Среди событий следует выделить деятельность бандеровских сил

самооборони, легальное участие в работе городских учреждений, подготовка сил и средств для восстания, стремление получить благословение этих действий от церкви. Во взаимоотношениях бандеровцев и мельниковцев сохраняется напряженность.

Резюме к документу 57

Звіт ч. 164 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 4 лютого 1942 року. В Київській окрузі контррозвідча боротьба проти комуністів щораз більше перетворюється в боротьбу проти українських національних частин. Виявлені попередньо зв'язки між НКВД і ОУН дуже близькі і складні.

Стверджено посилення комуністичної пропаганди в формі летючек. Члени руху заховуються: фальшиві документи, псевдоніми, клички. Серед національних груп мельниківці мають найбільший вплив.

Звіти довірених людей і обсервації вказують на те, що мельниківці мають ці самі цілі, що й бандерівці, але в додатку мають зв'язки з Англією, уважають війну незакінчену й не хочуть англійців наставляти проти себе. З цього погляду цікаво завважати факт, що протиеврейська пропаганда як теж пряме приєднання українців до протиеврейської акції, де це можливе, повинні затримані. В бандерівстких виданнях, наприклад, часто й речення антисемітського змісту викрислені.

Централа мельниківського руху в Східній Україні є в Києві. На її чолі стоїть добре відомий д-р Кандиба, біля якого згуртовані численно відомі, і частинно невідомі, західні українці. Біля цього штабу стоїть національна рада зорганізована д-ром Кандибою під проводом проф. Величківського та заступника Чудінова. Величківський це жодний професор, але присвоїв собі цей титул для більшої атракції. Чудінов це політичний авантюрник, який у додатку замішаний у різні темні фінансові махінації. Національна Рада, хоч не визнана жодною німецькою інституцією, це ніщо інше як неофіційний український уряд. Національна Рада старається багато вартостей рятувати від грабежу німців, один із типових прихильників цього напрямку це д-р Андрусак, який живе у Києві.

Інтереси більшовиків і мельниківців є дуже подібні. Справа в тому, щоб серед українців по можливості посіяти ненависть, що їм і вдалося. Де бракує об'єктивної основи, її фабрикують кажучи, що німці давали українцям різні обіцянки, яких тепер не дотримують.

Для українських цілей рекрутують молодь «Січі». Ця спортова організація займається менше спортом, ніж політвихованням у шовіністичному, антинімецькому дусі.

У пресі рух Мельника став керівним. Якщо з допомогою захвату й розстрілів керівних редакторів, київську українську газету очищено від шкідливих елементів, то в редакторських кріслах провінційних газет переважає націоналістичний елемент, який свої сторінки віддає не тільки мельниківським тенденціям, але також постачає ОУН нелегальний папір.

Нинішня спілка письменників у Києві під керівництвом поетеси Ядвиги (Олени – *Ред.*) Теліги, це чисто націоналістична афера.

Сильний центр національно-українських сил є в київській Академії Наук, якої перший секретар Чудінов. Інститути важливі для німецького господарства вилучено з Академії та підпорядковано німецькій адміністрації.

Ще інший інструмент національної української політики це Українська Автокефальна Церква. Голова цієї церкви є єпископ Іларіон з Холму, який більше схожий на політика, ніж князя Церкви з претенсіями на Митрополита київського і якого заступає в Києві Коровицький. Погляд різних довірених осіб, що існують певні зв'язки між єпископом і НКВД не доведені, але з погляду характеру єпископа це не неправдоподібно.

Гетьман Скоропадський далі надіється стати вождем українців у недалекому майбутньому. З повідомлень київського адвоката Майковського, який на запрошення Міністерства зовнішніх справ відбув подорож по Німеччині, й засягнув думок провідників різних українських національних напрямків видно, що деякі з прихильників Скоропадського, вважають не тільки Німеччину, але теж і Англію промотором української національної держави, після прогри війни Німеччиною⁶⁹.

Наш коментарий. В единственном документе за февраль 1942 года авторы резюме подчеркивают такие сведения, связанные с движением ОУН-УПА:

– В Киевской области выявлены старые и близкие связи между ОУН и НКВД.

– Среди национальных групп наибольшее влияние имеют сторонники А. Мельника. Они же преобладают в прессе, подерживают связи с Англией, их центр находится в Киеве.

– В Киеве работает Национальная Рада во главе с профессором Величковским и его заместителем Чудиновым, которая не

⁶⁹ Там же. – С. 189.

признана немецкими властями и которая является неофициальным украинским правительством.

– Они считают войну незаконченной и не хотят противопоставлять себя англичанам.

– Украинцы не должны участвовать в противоеврейских акциях немцев.

– Бандеровцы считают, что в настоящее время условия для открытого выступления неблагоприятные. Это движение должно быть уничтожено.

– В источнике отмечен важный факт о том, чтобы украинцы, там, где это возможно, воздерживались от антиеврейской пропаганды, что в бандеровских изданиях вещи антисемитского содержания вычеркивались.

– Отношения между обоими направлениями движения снова стали обостряться, хотя у них одинаковые цели. Однако полиция считает, что интересы мельниковцев совпадают с интересами большевиков. Налицо в источнике два противоречивых подхода к мельниковской части ОУН.

– Цели сторонников гетьмана Скоропадского полиция определила так, что они в тесном союзе с Англией и хотят встать во главе национального движения.

– Украинская молодежь объединяется вокруг «Січі», которая меньше занимается спортом, а больше политическим воспитанием в антинемецком духе.

– Остальная часть информации касается вопросов конспирации, разногласий между бандеровцами и мельниковцами, состава рады и автокефальной церкви.

– Таким образом, резюме содержит такую информацию о документе, которая не имеет ничего нового по сравнению с предыдущими источниками, а является лишь подтверждением и повторением ранее известных событий и оценок по Киеву (см. документы 44, 48, 53).

Резюме к документу 58

Звіт ч. 177 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 6 березня 1942 року. Є нові намагання зорганізувати українську молодь у «Січі». Схоплено посадника Кременчука Синицю тому, що він саботував накази. Крім того, він дозволив протоєреєві Романовському христити ним вказаних євреїв і надавати їм християнські та російські імена. Встановлено, що таким чином велике

число євреїв знайшлося поза німецькою контролею. Синицю розстріляно.

Оперативна група ч. 5 розстріляла політичних активістів, 114 саботажистів і 1580 євреїв. Ця оперативна група виконала також акцію проти бандерівської групи. Проти великого числа бандерівців у цій окрузі потрібна була акція. Після того, як у цій окрузі наступило успокоєння, є нові намагання зорганізувати українську молодь у «Січі». Саморозуміло, що якщо ця організація охопить ширші круги української молоді, то її розвиток треба обсервувати⁷⁰.

Наш коментарий. Формирование «Січ» уже отмечалось в документе 39 (18 октября 1941 года). Тогда оно создавалось в Галичине. Здесь же не указан район, где предпринимались попытки вовлечь молодежь в национальные войска. Видимо, речь идет о Киеве, где по источнику 53 молодежь требовала этого. То есть источник подтверждает актуальность задачи объединения молодежи под видом занятия спортом. Важно и такое сообщение, что в Кременчуге, где схвачен и расстрелян посадник Синица, который саботировал приказы, разрешил священнику крестить еврейских детей, присваивал им православные и русские имена. Пытаясь установить опергруппу ч. 5, которая учинила массовые расстрелы, мы определили, что по документу 65 эта карательная группа входила в состав ч. 5 полиции безопасности и службы безопасности.

Резюме к документу 59

Звіт ч. 183 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 20 березня 1942 року. 25 лютого 1942 року в Києві арештовано 3 українських автомобілістів, які поставили в небезпеку доставку харчів.

Також арештовано в Києві українського емігранта, адвоката Миколу Багрянського у зв'язку з політичними інтригами.

У Смолізі біля Луцького замордовано, здається бандерівцями, пароха разом із сином.

Викрито велику бандерівську організацію в Житомирі під кінець лютого 1942 року. В акції між 10 і 13 березня схоплено 12 бандерівців.

8 березня 1942 року в Кременчуку арештовано групу бандерівців. Деталі поки що невідомі. В Сталіно, за повідомленням оперативної групи ч. 6, арештовано бандерівського активіста.

⁷⁰ Там же. – С. 190.

Наш коментарий. Арести бандеровцев в Житомире отмечались и в прошлом, 1941 году (см. документ 54). Тогда были арестованы 4 оуновца, прибывшие из Львова. В этот раз были схвачены 12 человек. Странно, что в резюме нет пояснений к факту сдачи нацистам такой большой группы без вооруженного сопротивления. Группа бандеровцев была вновь арестована и в Кременчуге, активист арестован в Сталино. И нигде не сообщается о том, что бандеровцы оказывали вооруженное сопротивление.

Резюме к документу 60

Звіт ч. 185 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 25 березня 1942 року. В Києві схоплено нову летючку мельниківської групи ОУН, яку мали розповсюдити. Вона мала надпис «Хай живе самостійна українська держава! Хай живе ОУН! Хай живе сотник Андрій Мельник!» Зміст летючки був присвячений річниці смерті Шевченка.

Комендант СІПо і СД в Рівному зголосив арешт бандерівця, який розповсюджував пропагандивний матеріал в околиці Кам'яця-Подільського. В Луцькому викрито станицю польського руху спортиву.

Станиця в Вінниці (командатура Житомир) повідомляє ріст бандерівського руху і розбудову клітин в місті і околиці. Командо в Кременчуку схопило 2 кур'єрів ОУН, які з Полтави їхали на Львів і Краків.

Наш коментарий. Появление первых бандеровских листовок в оккупированном Киеве отмечалось и в документе 41 от 29 сентября 1941 года. Тогда в них оправдывалось убийство в Житомире группы радикальных бандеровцев. Теперь в городе перехвачена мельниковская листовка с общими оуновскими лозунгами, но прославляющая не только Украину и ОУН, но и лично Мельника. Происходят также аресты двух курьеров ОУН в Кременчуге и одного пропагандиста в Каменец-Подольске. Новым событием этих дней явилось создание в Луцке очага польского движения сопротивления, о чем также стало известно нацистам.

Резюме к документу 61

Звіт ч. 187 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 30 березня 1942 року. В Житомирі схоплено важливих функціонерів ОУН. Повітового провідника Романа Марчака застрілено під час

втечі. Сконфісковано 2000 брошур і летючок. Під ліжком Марчака знайдено наган з розривними кулями. На базі зізнань схопленого бандерівця, сконфісковано в льоху знищеного дому велике число пропагандивних матеріалів, організаційних планів і листи членів Житомирського, Київського, Харківського і Полтавського повітів. Знайдено також прилади для фальшування паспортів, дві друкарські машинки, на яких виготовлювано пропагандивний матеріал.

Нині ясно, що бандерівський рух забезпечував фальшивими довідками не тільки своїх функціонерів, але також і євреїв.

Добре діюча інформаційна служба повідомляла теренових керівників про найменші події в повітах і районах. Інформації та звіти були переважно зашифровані і передавані в формі штафет.

В одному звіті запропоновано полякам створити свою організацію.

Керівні члени бандерівського руху переважно належать до інтелігенції. Як це видно зі списку київських членів, ідеться про професорів, учителів, студентів, поетів і т. д. з допомогою пропаганди здебільшого веденої функціонерами з Західної України, рух осягнув широку підтримку населення.

В Києві ОУН Мельника розповсюдила нову газету в формі 12-сторінкової брошури, яка повторює меморандум президента розпущеної Національної ради в Києві Миколи Величковського до Райхскомісара. Її надруковано 180 примірників. У меморандумі Величківський критикує різні заходи німецької адміністрації. В Рівному конфісковано ч. 32/51 газети «Волинь» з 22.03.42 з огляду на реакційну антинімецького змісту статтю мельниківця Самчука. Наклад 21000 примірників знищено.

В Острозі арештовано посадника, його заступника і 5 інших осіб за те, що вони дозволили надрукувати «10 правил бандерівського руху» в державній друкарні⁷¹.

Наш коментарий. По содержанию резюме видно, что в Житомире оуновцы в третий раз понесли людские потери (см. документы 54 и 59). На этот раз один убит, а группа важных функционеров ОУН схвачена. Аресты произведены и в местечке Остроги за связь с бандеровцами. Здесь было конфисковано большое число брошюр, листовок, две пишущие машинки, приспособление для изготовления фальшивых паспортов. В Киеве ОУН-М распространяла новую газету, выпущенную в виде 12-страничной брошюры, в которой публикуется меморандум

⁷¹ Там же. – С. 191.

распущенной немецкими властями Национальной Рады Николая Величковского к германскому руководству. Изъято 180 экземпляров. А в Ровно конфисковано и уничтожено двадцать тысяч экземпляров газеты «Волянь», в которой была опубликована критическая статья мельниковца Самчука. В Остроге арестованы посадник и его заместитель, а также виновник в публикации в государственной типографии десяти правил бандеровского движения.

Таким образом, в четырех мартовских источниках за 1942 год подтверждены такие события разной значимости:

- попытки сформировать в Киеве национальные войска «Січ»;
- повторные аресты бандеровцев в Житомире и групповые аресты в Острогах с конфискацией печатной продукции и оборудования;
- появление мельниковских изданий в Киеве.

Резюме к документу 62

Звіт ч. 191 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 10 квітня 1942 року. Ситуація й настрої в Західній Україні: Волинь–Поділля відрізняється від решти України компактністю населення й етнічним розподілом і конфліктами поміж українцями, поляками та євреями. Росіяни тут не відіграють поважної ролі.

Український націоналізм це найсильніший політичний рух, а бандерівці найактивніша група, яка стала нелегальною організацією ворожою німцям. Тут теж бачимо початки українського церковного питання.

Настрій населення не однорідний. Крайні націоналісти очікують самоуправи й сільсько-господарської реформи, але більшість населення не переймається цими справами.

Українці гуртуються навколо інтелігенції, спеціально ті, які після Світової війни та в 1939 році емігрувала, а тепер повернулися з Генеральної Губернії. Це українці націоналістичного напрямку. Решта інтелігенції, зокрема студентська молодь, яка в конфлікті Райху з Радянським Союзом надіялася на майбутню незалежність України, частинно очікувала зміни й частинно ворожо наставлена до німців. Існує різниця в настроях старших кругів інтелігенції, які згідно з демократично-парламентарним моделю бажають компромісу та бажають співпрацювати з німцями. Молодші і діяльні круги в ОУН є проти цього: вони

наставлені революційніше й опозиційніше, і грозять старшим інтелігентським кругам за зраду України.

При вмарші німецьких військ думки про самостійну Україну в повітах, які не належали до Польщі, були не дуже поширені, їх принижили сюди галичани. Молодші шовіністичні круги категорично вимагають самоуправи: протизаходи, закриття шкіл, заборона «Просвіти» і т. д. – вони пояснюють, що і в культурних справах не буде змін, та що немає жодних різниць у трактуванні українців і поляків, як це було в Генеральній Губернії.

Українські шовіністи не вірять у перемогу Німеччини. Вони не бажають перемоги більшовиків, але радше числять на ослаблення обидвох сторін і тим самим на звільнення України.

У справі приєднання українських добровольців до німецької армії висувається два питання: чи така участь у боротьбі проти більшовизму принесе якісь користі як автономію, розподіл землі тощо, і друге, чи йдеться про злучені української частини і під українською командою і ні⁷².

Між селянами господарські справи є на першому місці, як наприклад, ліквідація колгоспів.

Польське населення принципово вороже німцям, не тільки інтелігенція, але й народні маси. Під впливом панславістичної пропаганди Москви можливо, що поляки готові лагодити старі конфлікти з українцями. Повідомлення з української сторони говорять, що поляки нав'язують контакти і твердять, що німці такі самі вороги як і для українців, та що обидва народи мусять триматися разом.

Ситуація й настрої в Східній Україні. Загальну напевність використовують комуністичні активісти. Їхня пропаганда каже, що народ живе гірше тепер у порівнянні з життям під радянським режимом. По другій стороні велико число західно-українських емігрантів пояснюють ситуацію так, мовляв, німці стараються національні бажання українців придушити, і фізично знищити всі національні почування. В цьому випадку агітація більшовиків і крайніх націоналістів подібна.

Більша частина населення міст і сіл турбується проблемами щоденного життя. Більшовики радіють проблемами, бо думають про свій поворот до влади, а українські шовіністи покращенням їхніх шансів.

Рухи спротиву: Комуністи проникають в українські організації, щоб тим шляхом знайти доступ до німецьких інституцій.

⁷² Там же. – С. 192.

Лояльні українці твердять, що антинімецький напрямок бандерівців походить від агентів НКВД у середині цієї організації. Викриття більшовиками бандерівської організації у Львові послужило їм щоб втягнути багатьох її членів, частинно насильно, на службу НКВД.

Російський реакційний рух, як і більшовики, це великоросійське і панславистичне наставлення. Російські реакціонери надіються на Англію. Вони, як і більшовики, поборюють український незалежницький рух. Ті й ті прагнуть єдиної неділимій Росії.

Українські шовіністичні групи: Бандерівці, яких ядро молодша інтелігенція Західної України, львівські студенти зуміли на Волині й Поділлі знайти своїх прихильників серед молоді. В міліційній школі в Клевани молодих українців вишколювано як членів революційної армії. Зловлено 10 таких бандерівців. Це молоді, недорослі хлопці, які мали при собі церковні медалики й українські, шовіністичні молитовники.

В Житомирі схоплено цікавий матеріал про бандерівську організацію, якого вивчають. У перекладі подано присягу бандерівського руху.

Є припущення, що Головний редактор газети «Волинь» в Рівному, Улас Самчук це керівник мельниківського руху на Волині й Поділлі. У передових, усупереч цензурі, він завжди робив приховані намічвання проти німецьких поневолювачів. Члени його групи рекрутуються з поміж інтелігенції, переважно з «кращих кругів».

В Києві викрито нелегальну організацію ОУН, якої ціль була збудувати сильну партію, на основі п'ятіркової системи аж до рівня повіту. Контакт поміж керівництвом і членами має бути суворо конспіративний. Подано присягу. Організаційна робота ОУН поширюється на інші частини Райхскомісаріату Україна. Централя цієї підпільної праці є в міському уряді, в одному з районів. Один із редакторів летючок був Багазій.

ОУН старається поширити вплив на вартівників (Шуцманшафт), колишня міліція; яких тим часом підпорядковано щупо (Щуполіцай), існує гасло: «Якщо 5 німців стоїть проти 50 міліціонерів, то хто має силу?»

Паралельно ОУН намагається поширити організацію «Січ» та «Просвіту». Ця остання, ще за царя вирізнялася, як бойовий союз за українську культуру. Протизаходи готуються.

Центр активного, загальнонаціонального руху був міський уряд Києва. Посадник Багазій зорганізував «Організацію харитативної допомоги», тим часом поліційно ліквідовану, яка на-

живала себе також Червоним Хрестом і яка була інформативним центром для цілої України. Вона збирала інформацію про близько 60 000 полонених та їхнє трактування німцями. Якщо взяти це систематичне збирання матеріалів у сполучі з висловами однієї особи з кругів Мельника, яка об'єктивно думала, то ясно, що це систематично збирання матеріалів через ОУН про безгосподарність Німеччини в Україні, з часом можна використати за кордоном. В цьому контексті матеріал, збираний Червоним Хрестом, є зокрема важний. Багазій нелегально торгував, допомагав митрополитові Діонісієві у Варшаві й Іларіонові в Холмі в інсталяції митрополита УАПЦ, і видавав особисті посвідки. Він зорганізував у міському уряді «відділ для віросповідання», який після ліквідації Національної Ради і Церковної Ради мав за ціль далі вести їхню політичну роботу. Керівник відділу Іван Коровицький і Багрянєвський (належить до вузького круга Мельника), обидва емігранти, під кінець грудня 1941 року, відвідали правлячого єпископа Києва Пантелеймона та пояснили йому, «що ціле українське населення очікує від нового єпископа тверду українську руку, а в протилежному випадку він знайдеться в неприємному конфлікті». Багазій був антинімецьки наставлений і немає сумніву, що він добре розумів наслідки своєї політики. Крім цього, за радянського режиму був директором єврейської школи в Києві і приватним учителем дітей Першого Секретаря КП Хрєвчува (Хрущова? – *Ред.*).

Гетьманці (прихильники гетьмана Скоропадського) з німецькою допомогою 1918 року стали правити Україною. Своїх прихильників рекрутують з селян, які у своїй примітивності бачили монархію як Богом даний напрямок. Скоропадський від кінця Світової війни живе в Берліні, де старається встановити тісну співпрацю з Райхом. Його син живе в Лондоні. Довірені люди інформують Скоропадського про ситуацію в Україні. Через випадково перехопленого листа видно, що він збирає матеріали про можливі німецькі помилки. Його ціль ужити цей матеріал у центральних інституціях Райху для здобуття політичних впливів на Україні.

Різні повідомлення про український рух спротиву: В Києві 26.03.42 ОУН випустило летючку в 165 примірниках. Вона подає зміст меморандуму до фюрера з 14.2.42 підписаного Шептицьким, Величківським, Мельником і Омеляновичем.

В Полтаві арештовано посадника і 3 особи. У своєму поміщені він улаштував зустрічі бендерівців і пропагує творити антинімецьку українську армію.

У Звірцях зловлено бандерівця, який обвинувачений у трьох вбивствах. У 1937 році поляки засудили його на 12 років тюрми у зв'язку з політичною діяльністю, але був звільнений під час вмаршу німецьких військ.

В Миколаєві 7 членів ОУН вели шептану пропаганду.

У Вінниці схоплено пропагандивного листа ОУН, який на першій сторінці мав радянську зірку⁷³.

Наш коментарий. Резюме к документу 62 необычное. Оно самое большое по объему и распространенное по содержанию. Причем не содержит ни полицейских, ни авторских выводов и оценок, а излагает общую ситуацию на оккупированных украинских землях и настроение различных слоев населения. Так, по Западной Украине отмечается, что Волынь и Подолье отличаются компактностью населения, этническими противоречиями между украинцами, поляками и евреями. Русские здесь не играют важной роли. Украинский национализм признается сильным политическим движением, а бандеровцы – активнейшей его группой, нелегальной и враждебной немцам. Здесь не решены вопросы украинской церкви.

Настроение у населения не однородное. Крайние националисты ожидают самоуправления и хозяйственных реформ, однако большинство населения не озабочены этими делами. Украинцы сосредоточиваются вокруг интеллигенции, в частности студенческая молодежь, которая надеялась на будущую независимость Украины, частично выжидает, частично враждебна к немцам. Существует разница в настроениях старших кругов интеллигенции, которые в духе демократии и парламентаризма за компромиссы и сотрудничество с немцами и молодыми и деятельными кругами в ОУН, которые против этого. Они настроены оппозиционно, революционно и грозят старшему поколению интеллигентов как за предательство интересов Украины.

Во время наступления нацистских войск по территории, которая не принадлежала Польше, идеи самостоятельной Украины были не особенно распространены, их принесли сюда галичане. Молодые шовинистически настроенные круги требуют самоуправления. Они против закрытия школ, против запрещения «Просвіти», против изменений в культурных делах. Они не верят в победу Германии, не желают и победы большевиков, радуются ослаблению обеих сторон и тем самым грядущему освобождению Украины.

⁷³ Там же. – С. 193.

В вопросе присоединения украинских добровольцев к немецкой армии определились два подхода: принесет ли это автономию, раздел земли или другую пользу и останутся ли эти украинские части под своим руководством или нет.

Среди крестьян на первом месте стоят хозяйственные дела, например, ликвидация колхозов.

Польское население настроено к немцам враждебно, не только интеллигенция, но и народные массы. Под влиянием московской пропаганды поляки настроены урегулировать все конфликты с украинцами. Для этого они стремятся к контактам, убеждают, что немцы являются врагами и для украинцев, и для поляков. А поэтому эти два народа должны держаться вместе.

Ситуация в Восточной Украине отражена в резюме такими характеристиками. Коммунистическая пропаганда утверждает, что сейчас народ живет хуже, чем при советской власти. Западноукраинские эмигранты считают, что немцы уничтожают все национальное и духовно и физически. В этом отношении агитация большевиков и националистов подобна друг другу.

Большая часть населения городов и деревень занята проблемами повседневной жизни.

Движения сопротивления. Коммунисты внедряются в украинские организации, чтобы иметь через них доступ в немецкие учреждения. Умеренные и лояльные украинцы утверждают, что антисоветский радикализм бандеровцев исходит от агентов НКВД в этой организации. Бандеровские организации во Львове были раскрыты большевиками с целью втянуть ее членов к себе на службу.

Русское движение реакционно и великодержавно. Как и большевики, оно настроено на панславизм, союз с Англией, против украинского движения за независимость, за единую и неделимую Россию.

Ядром украинских шовинистических групп являются бандеровцы из молодой интеллигенции Западной Украины. На Волини и Подоле они смогли найти себе сторонников среди молодежи. В милицейской школе в Клевани ее члены обучены как бойцы «революционной армии». Схвачены десять молодых бандеровцев, которые имели при себе церковные медали и молитвенники. В Житомире изъят материал о бандеровской организации, в том числе перевод присяги участника движения.

Есть предположение, что главный редактор газеты «Волинь» в Ровном Улас Самчук является руководителем мельниковского движения на Волини и Подоле, что он настроен против немцев, но скрывает это.

В Киеве обнаружена нелегальная организация ОУН, которая строго законспирирована, построена по системе пятерок и намерена создать сильную партию. Организационная работа ОУН распространяется и на другие районы Украины. Центр этой подпольной деятельности находится в городских властях в одном из районов Киева.

ОУН стремится влиять на бывшую милицию («Шуцманшафт»), «Січ» и «Просвіту». Поэтому готовятся контрмеры.

Центром активного общеукраинского движения было городское правительство Киева. Посадник Багазий был одним из редакторов листовок. Он создал организацию Красного креста, которая была информативным центром для всей Украины и которая разгромлена полицией. Поскольку она собрала данные о 60 тысячах пленных в немецкой трактовке и сведения о безхозяйственности Германии в Украине, то эти данные могли использовать за границей. Кроме того, Багазий нелегально торговал, помогал митрополитам в Варшаве и Холме, выдавал личные справки. В местном органе власти он организовал специальный отдел, который, после ликвидации Национальной Рады и Церковной Рады, мог продолжать политическую работу. Два руководителя этого отдела Иван Коровицкий и Багряновский (из узкого круга Мельника) посетили епископа Киева Пантелеймона с надеждой на твердую руку нового святого отца. Поэтому нет сомнений, что Багазий был настроен против немцев и хорошо понимал последствия своей политики. Кроме того, при советском режиме он был директором еврейской школы и личным учителем детей Хрущева.

Гетьман Скоропадский правил Украиной с помощью Германии еще в 1918 году. Его нынешние сторонники считают монархию как Богом данную власть. Проживая в Берлине, Скоропадский сотрудничает с нацистами, получает информацию об Украине от доверенных лиц. Перехвачено письмо, из которого видно, что он собирал сведения о немецких ошибках, чтобы с помощью этого влиять на правителей Германии в украинских делах.

В конце резюме излагаются такие сведения об украинском движении сопротивления: 26.3.42 г. в Киеве ОУН выпустила 165 экземпляров листовок с меморандумом Гитлеру от 14.2.42, подписанного Шептицьким, Величківським, Мельником и Омеляновичем.

В Полтаве арестован посадник и три человека. В своем помещении он устраивал встречи бандеровцев, сторонников создания украинской армии, настроенной против немцев.

В Звирцах схвачен бандеровец, обвиненный в трех убийствах. Еще до войны, в 1937 году поляки осудили его на 12 лет за политическую деятельность, но был освобожден при вступлении немцев.

В Виннице перехвачено письмо ОУН, которое имело на первой странице советскую звезду.

Таким образом, представленное здесь резюме мало чем наполняет выводы или заключение по источнику. По сути в нем излагается содержание оперативных сообщений по двум главным направлениям: характеристика ситуации в оккупированных частях Украины и состояние настроения у населения.

Резюме к документу 63

Звіт ч. 193 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 17 квітня 1942 року. На Рівненщині діє терористична група бандерівців. В Житомирі зловлено двох бандерівців, які мали інтенцію висаджувати мости. На північ від Кривого Рогу викрито друкарню й нелегальні летючки ОУН(Б). У Крем'янці зловлено районного провідника після того, як він розповсюдив недозволені пропагандивні листи архієпископа Полікарпа. Йому вдалось утекти з тюрми. Він небезпечний націоналіст, який за Польщі був засуджений на три роки за політичний злочин.

В Чепелі біля Торчина застрілено одного селянина і двоє членів сім'ї поранено невідомими особами. Той самий день двох озброєних чоловіків хотіли повісити члена Щуцманшафту. Доручено листа комендантові вартівників у Луцькому, що йому грозить вбивство. Мабуть це дії шовіністів, бандерівців, які мордують тих українців, що зрадили націоналістичні цілі⁷⁴.

Наш коментарий. В резюме указаны факты и события, произошедшие в четырех городах Украины. В Ровно действовала террористическая группа бандеровцев, однако не поясняются ее акты. В Житомире арестованы два бандеровца, намеревавшихся взорвать мост. Севернее Кривого Рога обнаружена типография и бандеровские листовки. В районе Кременца схвачен бежавший из тюрьмы районный руководитель ОУН. Из этой информации следует, что бандеровская часть ОУН действует активнее мельниковской, применяя методы диверсий и террора, а также захватывая типографии для печатания листовок. Ранее в доку-

⁷⁴ Там же. – С. 194.

ментах 54, 59 и 61 уже сообщалось о групповых арестах в Житомире. Это уже четвертая информация о потерях сторонников Бандеры в Житомире.

Резюме к документу 64

Звіт ч. 195 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 24 квітня 1942 року. Миколаїв. В селі Бесероводка знайдено ручно написану летючку бандерівського руху, яка закликала до «боротьби проти окупантів»⁷⁵.

Наш коментарий. Информация о первой антинемецкой листовке, обнаруженной в селе, говорит о том, что влияние бандеровцев ощущалось и здесь, в селах Николаевщины.

Таким образом, в трех отчетах полиции за апрель 1942 года дается описание ситуации в Западной и Восточной Украине, а именно, информация о нелегальной организации ОУН в Киеве, о продолжающихся арестах в Житомире, о действиях подпольщиков в районах Кривого Рога и Ровно. Причем необычайно подробно изложена ситуация и настроение среди различных слоев населения.

Резюме к документу 65

Звіт ч. 5 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 29 травня 1942 року. Поляки під німецькою опікою хочуть разбудувати свої позиції і після німецької поразки створити великопольську імперію. Крім цього, вони влаштовуються на працю в місцевих урядах і таким чином уникають виїзду на працю до Райху. Нині вони творять головний робочий контингент у німецьких інституціях. Досить небезпечну роллю вони відіграють як перекладачі. Цілком певно доказано, що вони перекладають фальшиво й таким чином виторвують поміж обома сторонами недовір'я та ворожнечу.

Вони працюють у такий спосіб: 1. Приєднуються до німцями створених агенцій та вживають їх для своїх впливів; 2. Кожний поляк тягне за собою інших і збільшує своє коло; 3. Наставляють німецькі агенції негативно до українців і білорусів з метою викликати репресії проти них і викликати ворожнечу цих народів проти німців.

⁷⁵ Там же.

Наш комментарий. Этот единственный майский документ 1942 года посвящен полицейской оценке намерений поляков – внедряться в местные структуры оккупационной власти, в том числе в переводчики, с целью уклониться от выезда на работу в Германию, своими фальшивыми переводами вызывать недоверие и вражду между сторонами, а после поражения Германии создать польскую империю.

В своей работе поляки используют такую тактику:

- Для усиления своего влияния поляки сотрудничают с немцами во властных структурах и учреждениях.
- Вовлекает в работу все слои польского населения.
- Стремятся вызвать немецкие репрессии в отношении украинского и белорусского населения.

Эта информация не имеет непосредственного отношения к рассматриваемой теме об УПА и включена в сборник, видимо, потому, что в будущую польскую империю намечалось забрать и некоторые земли, заселенные украинцами и белорусами.

Резюме к документу 66

Звіт ч. 6 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 5 червня 1942 року. В українця, схопленого в Кракові, знайдено бандерівську летючку з цікавим змістом. На відміну від летючок у минулому, які переважно обмежувалися прихованими нападами проти Райху, у цій летючці, яка цитує Шевченка, відкрито заатаковано німців. В ній говориться, що «в своїй хаті, своя правда, і сила, і воля», та між іншим теж: «степи мої запродані жидові й німоті, а сини мої на чужині на чужій роботі».

Наш комментарий. Арест бандеровца в Кракове и обнаружение листовки не столь уж редкое явление на оккупированной нацистами территории. Однако полицию привлекло содержание той части листовки, в которой открыто, словами Шевченко, выражается неприязнь к немцам и евреям. Этим фрагментом из доклада службы безопасности составители подчеркнули влияние бандеровцев и на польской земле, где проживали украинцы.

Это уже не первый германский документ о сложных отношениях между украинцами и поляками, которые использовались оккупантами в их политике разделай и властвуй. Известно, что нацисты, расчлняя Украину, присоединили Галицию к генерал-губернаторству, куда вошли и все польские земли. В одном из немецких источников от 9 октября 1942 года отмечается, что от-

ношение поляков характеризуется двумя моментами: во-первых, большой текучестью служащих во многих немецких органах власти; а с другой стороны, тем, что они придерживаются идеи создания после войны великого государства. В источнике говорится: «В задушевных разговорах между украинцами и поляками это высказывается всегда, причем поляков нельзя никакими аргументами убедить в том, что в случае своей победы большевики не потерпят образования нового польского государства. Наблюдается много случаев, когда польское сельское население оказывает помощь бандитам. Это определяет в основном анти-немецкую позицию поляков»⁷⁶.

Резюме к документу 67

Звіт ч. 7 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 12 червня 1942 року. Як повідомляють з Рівного, бандерівський рух почав дуже гостру кампанію проти висилки до Райху. Членам заборонено їхати до Райху на роботу, та є вимога збільшеної діяльності проти набору робітників. Ця пропаганда не без ефекту на населення. Йде поширення неправдоподібних казок типу, що найкращих українських дівчат вибирають для німецьких солдатів на фронті. Є повідомлення з Києва, що саботують набір робітників.

Наш коментарий. Суть резюме состоит в том, чтобы выделить из документа решение бандеровцев Ровно против их личного выезда на работу в Германию и использовать пропагандистские методы против набора рабочих вообще. Эта работа дает результат. Поэтому с таким сопротивлением проходил набор рабочих и в Киеве.

Из этих фактов видно, что бандеровское руководство в ОУН не поддерживало кампанию вывоза дешевой рабочей силы из Украины в Германию.

Таким образом, в первых летних источниках за 1942 год отражена не повышенная вооруженная активность оуновцев против оккупантов, а сопротивление вывозу людей в Германию. Год назад, в документе 4 за июнь 1941 года полиция безопасности только анализировала различные украинские группы зарождающегося сопротивления. Июнь месяц того года закончился арестом правительства Я. Стецько. Год спустя полиция не зафиксировала боевых действий оуновцев против нацистского режима.

⁷⁶ См.: Сергійчук В. ОУН-УПА в роки війни. – К., 1996. – С. 197.

Резюме к документу 68

У трохи іншій формі повторює звіт ч. 5 з 29 травня 1942 року.

Наш коментарий. А в отчете от 29 мая 1942 года содержится полицейская оценка намерений поляков – в условиях немецкой оккупации:

- внедряться в местные органы власти, включая штаты переводчиков;
- уклоняться от отъезда на работу в Германию;
- после поражения Германии создать польскую империю.

Резюме к документу 69

Звіт ч. 13 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 24 липня 1942 року. Ситуація й настрої в Західній Україні та в запіллі армії. Інтелігенція вмовляє в народ, що німці свідомо пригноблюють національні й господарські інтереси України. Дедалі виявляється, що українська державна свідомість у масах не існує. Там, де вона існувала, була знищена царським і більшовицьким режимом. Після окупації німецькими військами заїжди емігранти і легально, і нелегально ввезли свої бажання та роблять усе можливо, щоб осягнути владу на плечах, або при допомозі цих повністю знищених людей. Мала частина населення бажає лишень розвитку України під німецьким керівництвом до часу, коли вона може стати незалежною. Через партійні чвари українці не в змозі втримати держави. Більшість населення не думає про політичні справи й хоче жити в спокої.

Наука в Україні: з українського боку проф. АН і історик Гаєвський зорганізував круг людей, які і науку і Автокефальну Церкву хочуть використати у своїх політичних цілях. Останніми днями Гаєвський дозволив висвятити себе на єпископа Автокефальної Церкви. З великоросійського боку проф. Харківського інституту Троїцький у своїх панславистичних ідеях використовує православну Церкву. Дальша небезпека існує в тому, що в Києві йдуть заходи створити незалежний науковий центр під керівництвом Української Національної Академії. Духовний центр Одеса є поза впливами цих радикальних ідей під румунським зарядом. Наукове життя Харкова починає знову діяти. Українські професори бажають поєднання з національною Академією в Києві. Російські професори бажають незалежного існування.

Наш комментарий. Это последний из четырех документов за все лето 1942 года. Резюме к источнику довольно распространенное и непохожее на выводы из анализа документа. По сути дела документ состоит из двух частей. В первой части дается характеристика ситуации и настроения в Западной Украине. Во второй – состояние науки в Украине. То есть темы не актуальные для ОУН-УПА.

По ситуации в Западной Украине интерес могут представить такие политические оценки:

- Интеллигенция недовольна немцами за их сознательное принижение интересов Украины.
- После немецкой оккупации заезжие эмигранты делали все возможное, чтобы придти к власти и удержать ее.
- Меньшая часть населения за развитие Украины под немецким руководством, считая его временным.
- Большая часть – хочет жить спокойно и не думает о политических делах, а украинцы из-за партийных противоречий, не в состоянии получить власть государственную.

А вот как представляется полиции безопасности состояние науки в оккупированной Украине:

- Группа ученых стремится использовать науку и церковь в своих политических целях.
- Опасность состоит в том, что в Киеве хотят создать независимый научный центр под руководством Украинской национальной академии.
- Духовный центр Одесса находится под влиянием Румынии.
- Ученые Харькова желают воссоединения с Национальной Академией и научная жизнь здесь начинает оживать.
- Российская профессура за независимое существование.

Таким образом, нацистские документы за лето 1942 года не подтверждают активных действий ОУН-УПА против оккупантов, а лишь свидетельствуют об их интеграции в режим, в его учреждения. Документы 66, 67, 68, 69 за лето 1942 года показывают, что главным считалось избежать угона в Германию на карторжные работы, улучшать оуновскую пропаганду.

Резюме к документу 70

Звіт ч. 20 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 11 вересня 1942 року. Український рух спротиву. Бандерівський рух. В Житомирі арештовано Троцюка, який діяв як тереновий провідник

в Овручі під прізвисьмом Назар Глід. Він діяв на наказ Луцика, тернового провідника в Костополі з завданням зорганізувати Овруччину. Йому притягнули до праці 7 осіб, в більшості вчителів.

В Києві арештовано Архиповича і Владика, членів поліційного батальйону ч. 115. Вони належать до групи бандерівців, з яких арештовано 7 осіб.

В Чернігові арештовано посадника Ребенка, керівника району Дзюбка та коменданта української міліції Тураша у зв'язку з господарським саботажем. Дзюбка обвинувачено в співпраці з більшовиками. Троцюка названо злодієм. Ребенок був звільнений. Біля Рівного сконфісковано в українця Міскевича також званого Бурячук, публікації антинімецького змісту. Міскевич ховається, він член бандерівського руху.

Мельниківський рух. Під час переслухання бандерівського функціонера Троцюка, який також з перервами працював у мельниківській організації, узнано, що в Рівному, на квартирі студента Штуля є перехідний пункт мельниківського руху. В нього задержуються інші мельниківські функціонери. У Кракові зловлено меморандум Мельника до Розенберга. У перекладі подано 5 пунктів цього меморандуму.

Українська пропаганда: на Рівенщині виготовлено на писальній машині летючки (*подає зміст*). В Сарнах у керівничи жіночої організації знайдено нелегальні бандерівські летючки з наказами в організаційних справах та інструкціями про партизанську війну. (*Подас зміст*)⁷⁷.

Наш коментарий. Впервые в полицейских отчетах бандеровское, оуновское движение было названо украинским движением сопротивления. Видимо, это связано с тем, что антифашистская вооруженная борьба в оккупированных странах Запада также называлась движением соротивления. До этого в документах полиции эта борьба называлась украинским политическим движением (см. документ 50), бандеровским движением (см. документы 52, 54, 67) или же просто словами бандеровцы, мельниковцы, украинцы. Примечательно, что в своих документах ОУН называет свое движение украинским националистическим движением (см. документ 1 в книге первой).

А в разделе полицейского отчета рассматриваемого документа «Украинское движение сопротивления» есть подраздел «Бандеровское движение». Это, видимо, означает, что вся информация источника касается только бандеровцев.

⁷⁷ См.: УПА в світлі німецьких документів. Кн. 3. – С. 195.

Итак, районами действий бандеровцев на осень 1942 года названы Житомир, Киев, Чернигов, Ровно. В резюме подчеркнуты такие события в этих городах:

- В Житомире арест территориального руководителя Троцюка. Это уже пятая информация об арестах в этом городе (см. документ 63).
- В Киеве арест двух бандеровцев – Архиповича и Владика. В документе 62 сообщалось об обнаружении ОУН в этом городе.
- В Чернигове арест троих – посадника Ребенко, руководителя района Дзюбка и коменданта украинской милиции Тураша – за хозяйственный саботаж. Это первая информация об аресте в этом городе.
- В районе Ровно у члена бандеровского движения Мискевича конфискованы публикации антифашистского содержания.

А в подразделе «Мельниковское движение» в резюме подчеркнуты такие события. Бандеровец Троцюк показал полиции, что в Ровно на квартире студента Штуля пункт мельниковского движения. В Кракове перехвачен меморандум Мельника к Розенбергу с пятью пунктами, содержание которых в резюме не показано.

В подразделе «Украинская пропаганда» дается такая информация:

- На Ровенщине – подготовлены листовки, напечатанные на пишущей машинке с изложением их содержания.
- Во Владимире – листовки с призывами к молодежи без изложения содержания.
- В Сарнах – у руководителя женской организации обнаружены нелегальные листовки с инструкциями о партизанской войне.

Таким образом, в официальном полицейском отчете ч. 115 украинское движение сопротивления имеет три подраздела: бандеровское движение, мельниковское движение и украинская пропаганда. Суть информации о бандеровском движении – аресты, о мельниковском – перехват меморандума, а в пропаганде преобладают нелегальные листовки.

Резюме к документу 71

Звіт ч. 21 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 18 вересня 1942 року. Рух Бандери: Зауважено, що активність бандерівців серед решти українців зросла. Ця група й надалі це радикальні-

ший самостійницький рух. У попередніх місяцях вона пропагандивно охопила Західну та Центральну Україну, тепер поширила свою діяльність на решту українських земель. Вона характерна антинімецьким наставленням й підкреслює потребу викинути німців з країни. Стверджено підготовку повстання в Кам'янці-Подільському. До нелегального руху належать не тільки бандерівці, але також комуністичні функціонери, які працюють у рамках «Просвіти». Зацитовано «Остапа», краєвого провідника Волині, який нібито закликає орієнтуватися на росіян.

В половині серпня в Камінському схоплено пропагандивний матеріал бандерівців. Проведено 3 арешти. Між арештованими є директор театру в Камінському.

В Николаєві після довгої обсервації арештовано 4 бандерівця, які були активні проти німців і мали різні публікації. В Києві арештовано 5 членів шуцманшафту, яких підозрено, що вони бандерівці. При одному знайдено нелегальну літературу й нагана. В Херсоні завважено збільшення активності бандерівців, які займають дуже впливові становища. В Києві 12.8.42 арештовано 8 осіб, яких підозрено в членстві українського руху спротиву. Серед них є Я. Гребенюк, який виробляв фальшиві печатки та довідки для бандерівського функціонера «Попа», вбитого при спробі втекти.

Рух Мельника: мельниківці також зміцнили свою активність у Райхскомісаріаті, але вони обережніші як бандерівці. Мельниківці старалися притягнути до праці українські церковні кола. Вони також були заорганізовані в Київській Національній Раді. Ця група й досі має політичні впливи, хоч Національну Раду тим часом розв'язано.

Рух Скоропадського: Крім бандерівців і мельниківців у Києві є теж деяке число прихильників Скоропадського. Це переважно представники інтелігенції старшого покоління. Вони ставляться до німців дружелюбно.

Наш коментарий. В этом резюме содержатся три подраздела с характеристиками каждого движения. О движении Бандеры сказано, что оно наиболее радикальное, ибо оно выступает за самостоятельность, охватывает все украинские земли и остро противонемецкое. В Каминске – аресты, в том числе арестован директор местного театра. В Николаеве – арест четырех бандеровцев с публикациями. В Киеве – арест восьмерых бандеровцев, в том числе Гребенюка, изготовлявшего печати и справки, а функционер «Поп» был убит при задержании. Примечательно,

что это первая информация полиции о попытке вооруженного сопротивления при аресте.

Кроме группового ареста бандеровцев, арестованы также пять человек, подозреваемых в связи с ними. Отмечена возрастающая активность бандеровцев в Херсоне, однако фактами не подтверждается.

Мельниковское движение ограничено на территории Рейхскомиссариатом, то есть районами Правобережной Украины, но и оно усилило свою активность, однако действует осторожнее. И здесь, кроме участия в Киевской Национальной Раде, нет фактов реального сопротивления нацизму.

Движение Скоропадского полиция оценивает как дружелюбное по отношению к немцам и состоящее из старых интеллигентов.

Таким образом, украинское движение сопротивления на сентябрь 1942 года по полицейским отчетам состояло из трех движений – Бандеры, как общеукраинского, наиболее активного и радикального, Мельника – менее активного, но влиятельного в Западной и Правобережной Украине и Скоропадского – состоящего из интеллигенции старшего поколения и сосредоточенного в основном в Киеве.

Уровень активности иллюстрируется групповыми и индивидуальными арестами, изъятыми подпольными изданиями, фальшивыми печатями и справками, а также участием в работе «Просвіти» и «Національної Ради». При этом сторонники бандеровского движения сочетают легальные и нелегальные формы борьбы и сопротивления нацизму, а мельниковцы и скоропадцы – только легальные.

Резюме к документу 72

Звіт ч. 23 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 2 жовтня 1942 року. Рух Бандери: Далі впливає на туташнє населення через нелегальну пропаганду. В Києві арештовано дальших осіб, підозрених у членстві цієї групи. В основному це пришельці з Рівного з інтенціями студіювати в Києві. Два бандерівці були випущені з тюрми у Знаменці (Миколаїв) українським вартовим і його другом уночі 25.08.42. Всі четверо втекли, забравши кріса й амуніцію.

Рух Мельника: Після довгих розшуків викрито в Києві групу добре замаскованих і обережних мельниківців, які місяцями підготовляли літературу й таємну організацію. Мали також дру-

карню. Схоплено публікацію «Народження нового українця». Арештовано В. Кузьмика (псевдонім Петренко), та 8-х мельниківських активістів. Начальника Кузьмика, Степового не зловлено.

Наш коментарий. В полицейском источнике дается информация о двух движениях: движении сторонников Бандеры и движении сторонников Мельника, действовавших в Киеве в октябре 1942 года. Их действия в резюме показаны одинаково: у бандеровцев были арестованы лица, прибывшие из Ровно для работы преподавателями. И у мельниковцев арестовано девять человек, а их начальник скрылся. У бандеровцев двоих освободили из тюрьмы два охранника, которые вместе с ними скрылись, прихватив оружие и снаряжение. И после долгих поисков была обнаружена мельниковская тайная организация, имевшая типографию и печатные издания.

Об арестах в Киеве сообщалось и ранее, в сентябрьских документах 70 и 71. Но сейчас говорилось о групповых арестах тех и других.

Резюме к документу 73

Звіт ч. 24 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 9 жовтня 1942 року. Український рух спротиву: На початку вересня 1942 схоплено в Харкові 4 нелегальні летючки бандерівців. Ці летючки вперше вказують на те, що бандерівці мають окремих, пропагандивний відділ для Східної України. Йдуть розшуки видавця і розповсюджувачів. В околиці Дніпропетровського вночі 6.09.42 арештовано 15 осіб за таємну працю в забороненій організації «Просвіта». В кімнаті секретаря цієї організації відбувалися таємні сходи. «Просвіта» працює, щоб здобути незалежну Україну. Голова «Просвіти» – Доленко, а в Харкові – Дубровський. Розбудова місцевих організацій у Харкові була досі заборонена. Доленко свого часу твердив, що цілі «Просвіти» боротись проти більшовизму й допомагати німецькій армії, щоб вилучити їхні впливи. Він також мав говорити про потребу збирати зброю й амуніцію. В Києві арештовано трьох мельниківців. Кузьмик признає, що в цьому році відбулося три конференції Мельника. В травні – в Рівному або Луцькому, в червні – в Проскурові, а 15.09 – в Києві. У Вінниці арештовано особу, яка розповсюджувала портрети Петлюри й підпільну літературу.

Настрої національностей на Волині і Поділлі: Українці в обох теренах дуже різні. На Волині – бандитизм, а на Поділлі –

конспірація. Українці Волині готові віддати працю і навіть життя для ідеї. Либень організація Мельника виступає в новій формі. Здається, що штаб у Львові розв'язано. Тим часом постала нова організація, яка себе називає «Український революційний комітет», і в якій, крім мельниківців, є теж і колишні бандерівці. *(Подає політичну програму в перекладі, яка наголошує потребу співпраці з росіянами)*⁷⁸.

Наш коментарий. Источник показывает реальные подпольные действия украинского движения сопротивления и карательные меры полиции в таких крупных городах, как Харьков, Киев, Винница, Днепропетровск, Львов. Сопротивление нацистскому режиму осуществлялось в таких формах борьбы, как издание и распространение нелегальных листовок, тайные собрания запрещенной организации «Просвіта», подпольные конференции, сбор оружия и снаряжения, пропаганда.

В этом движении сопротивления участвуют и сторонники Бандеры и сторонники Мельника. Однако полиция безопасности оценивала действия бандеровцев на Волини как открытые бандитские, а на Подоле – конспиративные. Во Львове на смену одной разгромленной организации приходит новая, в которой состоят и мельниковцы, и бывшие бандеровцы.

Движение сопротивления жестоко пресекается оккупационными властями:

- В Днепропетровске арестовано 15 членов организации «Просвіта», которая выступает за независимую Украину;
- В Харькове эта организация также была запрещена оккупантами;
- В Киеве были арестованы три мельниковца;
- В Виннице арестован распространитель подпольной литературы и портретов Петлюры;
- Во Львове разгромлен штаб мельниковцев. Полиции удается выявить имена активных участников движения, изымать подпольные издания, пресекать конспиративные замыслы подпольщиков.

Однако в источнике отсутствуют сведения об открытом бандитизме на Волине. Примечательно, что в этом документе впервые немцы назвали это движение бандитизмом. В документах до октября 1942 года этот термин ими вообще не употреблялся. В последующем это слово войдет в советскую историографию для официальной оценки всего движения.

⁷⁸ Там же. – С. 197.

Таким образом, за первую декаду октября 1942 года в полицейских отчетах дается оценка обеих частей оуновского движения. Их методы борьбы и сопротивления примерно одинаковы. Они имеют свои центры, легальные организации, своих сторонников и сочувствующих. Они одинаково преследуются властями и несут людские потери.

Резюме к документу 74

Звіт ч. 25 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 18 жовтня 1942 року. Український рух спротиву. Подає зміст летючки ОУН(Б), яка займає негативне становище до червоних партизан. В околицях Горохова знайдено летючку підписану Бандерою, у якій є заклик до українців самим визволятися від божевільних німців. Арештовано вчителя з Тиверова, який віз нелегальну бандерівську літературу до Києва. Він мав фальшиву особисту повідку. В околицях Запоріжжя збільшилася активність бандерівців. За поширення літератури арештовано робітника в Софіївці, як теж продавця в Кривому Розі, якого підозрено у вербуванні інтелігенції для бандерівців. В ході слідства проти руху Мельника в Києві і в Східній Україні арештовано 2 особи. В околиці Миколаєва арештовано 3 мельниківців, серед яких був керівник, і двох шуцманів. У Кіровограді арештовано підстаршину, мельниківця, який заборонив передачу іншим особам рекламowanego матеріалу. Служба безпеки в Кракові схопила один примірник статуту ОУН(М). Подасться організаційна структура та присяга.

Наш коментарий. В источнике за вторую декаду октября 1942 года украинское движение сопротивления отражено в полицейских органах в таких, примерно, характеристиках:

– Издаются бандеровские листовки, распространяется подпольная бандеровская литература.

– Бандеровцы ведут активную вербовку людей в свои ряды. Эта работа ведется в Запорожье, Горохове, Тиверзеве, Софиевке, Кривом Роге. В Киеве, Николаеве и Кировограде происходят групповые и одиночные аресты мельниковцев. А в Кракове в руки полиции попал их устав с изложением структуры и присяги. Причинами арестов являются: фальшивая справка, распространение нелегальной литературы, попытки завербовать интеллигентов в свои ряды.

Из захваченных материалов полиция уточняет, в каком состоянии находится движение сопротивления, чем занимаются его участники, как бандеровцы относятся к немцам и советским партизанам, к чему призывают местных жителей.

Аресты в Николаеве отмечались и в сентябре месяце (см. документ 71), тогда была арестована группа бандеровцев 4 человека. Арест сторонников движения в Кривом Роге впервые фигурирует в немецких документах этого сборника. В Кировограде также это был первый арест за полтора года войны. Среди населенных пунктов, где уже производились аресты участников движения, Тиверово и Софиевка не упоминались. Что касается полицейских акций в Кракове, то следует заметить, что они уже упоминались в документах 66 и 70 (перехват меморандума Мельника к Розенбергу и арест бандеровца с листовкой, открыто выражавшей неприязнь к немцам и евреям).

Резюме к документу 75

Звіт ч. 26 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 23 жовтня 1942 року. Рух Бандери: В останній час бандерівці все більше переходять до активної боротьби. Вже в травні встановлено, що бандерівці взялися до серйозної організації груп у західній частині України. В липні 1942 року в околицях Кам'янця-Подільського підтверджено існування банди, в якій заступлені бандерівці і комуністи. В околицях Сарни підтверджено існування великої банди під командуванням бандерівського функціонера Боровця. Супроти більшовицьких банд вони втримують повний нейтралітет. У пропаганді зникають усе більше заклики до боротьби з більшовиками, а тільки закликають до боротьби з німецьким окупантом. Бандерівці вважають зближення з більшовиками потрібним, зокрема після зближення Англії й США до СРСР. Це вказує, що бандерівський рух відкрив виразний фронт проти Німеччини й буде намагатися досягнути незалежність України з допомогою збройної боротьби. Мельниківці тепер теж стали активніші. Їхня письмова пропаганда дуже активна й перевершує частинно навіть бандерівську.

Наш коментарій. Источник содержит полицейскую информацию о движении сторонников Бандеры на конец октября 1942 года в окрестностях Камянец-Подольска и Сарны. Составители сборника в свое резюме внесли такие характеристики:

– Переход движения к активной борьбе, для чего организуются группы, которые называют бандами. Однако летом в одной из таких групп состояли и бандеровцы, и коммунисты.

– Впервые отмечено появление формирования Боровца в окрестностях Сарны. Полиция подчеркивает его нейтралитет, но не относительно немцев, а относительно советских партизан. К борьбе с немцами они только призывали.

– Полиция безопасности считает, что бандеровцы открывают фронт вооруженной борьбы против Германии за независимость Украины, для чего намерены опереться на страны антигитлеровской коалиции.

– Отмечается возрастающая активность мельниковцев особенно в пропаганде. Однако фактами эта активность не подтверждается.

Таким образом, в четырех октябрьских источниках полиции за 1942 год (документы 72, 73, 74, 75) документально подтверждается существование подпольного оуновского движения сопротивления в виде двух основных течений в таких городах, как Киев, Харьков, Днепропетровск, Винница, Николаев, Кировоград, Запорожье и Камянец-Подольский. Впервые оуновские группы стали называться тогда немцами бандами. Именно в это время в районе Сарны сформировалось первое подразделение повстанцев, возглавляемое Боровцем, что нашло затем отражение в научных исследованиях О. Субтельного⁷⁹. Возрастание активности движения сопротивления в источниках подтверждается ростом числа арестованных. Если в сентябре число арестованных составляло 22 человека, то в октябре – более 30.

Резюме к документу 76

Звіт ч. 29 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 13 листопада 1942 року. Група Бандери: Стверджено, що політичний вишкіл молоді є в руках організацій «Буйтур», «Юнацтва» і «Просвіта». Спортовий вишкіл маскує військовій вишкіл, що його ведуть з допомогою спеціальної літератури. В усіх організаціях молоді – незалежна Україна це ціль⁸⁰.

При викритті нелегальної комуністичної групи в Харкові стверджено, що ця група старалася притягнути теж й націо-

⁷⁹ См.: Субтельный О. Україна: Історія. – К., 1994. – С. 592.

⁸⁰ См.: УПА в світлі німецьких документів. Кн. 3. – С. 198.

налістів. Зв'язковий бандерівців до комуністів є Роман Процінський. Він прибув з німецькими відділами зі Львова, але місце його перебування невідоме. В його мешканні відбувалися наради бандерівців. Ця група працює п'ятірною системою. В процесі доходжень проти цієї групи в Харкові вночі 17.10.42 викрито таємну друкарню. Почалася перестрілка. Зловлено 11 бандерівських агентів, а в друкарні знайдено багатий пропагандивний матеріал і 11 скринь матриц.

В Білій Церкві біля Києва арештовано 4 особи в тому числі і учитель за бандерівську активність. В Луцькому при спробі втечі застрілено 1 бандерівця. В Херсоні арештовано бандерівця в підозрі, що він украв 6000 рейхсмарок. В Києві арештовано Івана Шпака, бо в нього була особиста довідка на ім'я Запорожець. Шпак член ОУН від 1936 року, на наказ легенди, головного бандерівського функціонера, приїхав до Києва зі Львова. Арештовано також Дмитра Марка, якого особиста довідка була на ім'я Кравшенко.

Група Мельника: Серед матеріалів Кузьмика знайдено також летючку «Одна справа – два методи», в котрій сказано, що «ми ненавидимо більшовицьке ярмо, але також і кожне інше ярмо. Паном на українській землі може бути тільки українець». В Кузьмика знайдено також листа керівника пропаганди Константина Горського, в якому є підставові інструкції щодо пропаганди.

Національна українська партія: В Попельні біля Житомира арештовано 15 осіб, а в тому одного священника, за спробу організувати Національну українську партію.

Наш коментарий. Первая половина ноября 1942 года также отмечена полицейскими арестами 17 участников движения, а один убит при аресте. Аресты прошли в таких городах, как Киев, Харьков, Белая Церковь, Луцк и Херсон. Причинами ареста указаны: фальшивые справки, подозрение в хищении денег, бандеровская активность, наличие пропагандистской литературы, попытка создать партию.

В источнике впервые отмечена работа по политическому и воинскому обучению молодежи под видом спортивных занятий. Эту работу вели молодежные организации, поддерживающие идею независимости Украины.

Документ отмечает очень важное событие, которое произошло в Харькове ночью 17 октября 1942 года – вооруженная перестрелка у подпольной типографии. Это первое вооруженное столкновение повстанцев с немецкой полицией безопасности.

Однако групповые аресты бандеровцев и сочувствующих продолжались без вооруженного сопротивления: 11 человек в Харькове и 15 человек около Житомира.

Из остальной части резюме заслуживают внимания такие события:

- Появление специальной литературы, с помощью которой маскировалось военное обучение под видом спортивного.

- Отмечаются попытки коммунистического подполья привлечь к себе националистов.

- Харьковские бандеровские группы действуют по системе пятерок по примеру львовских. Этот опыт конспирации привнесен Романом Процинским, на квартире которого проводились совещания.

- В столицу Украины стали прибывать важные лица ОУН: 16 января прибыли два претендента на министерские посты (см. документ 56) и 15 сентября делегаты мельниковской конференции (см. документ 73), в ноябре – член ОУН 1936 года Иван Шпак и некто Дмитрий Марко. К сожалению, два последних были арестованы.

- В мельниковской листовке изложены такие идеологические суждения: хозяевами на украинской земле могут быть только украинцы, которые против любого ярма.

- В местечке Попельни, около Житомира, один священник пытался создать украинскую национальную партию.

Таким образом, в первой половине ноября 1942 года активность движения сопротивления сохраняется. При этом проявились более решительные методы вооруженной борьбы: перестрелки, совещания подпольщиков, совершенствовалась конспирация. Однако возросли и людские потери, включая видных членов ОУН. Только за 13 дней ноября было арестовано 32 человека, а один убит при побеге.

Резюме к документу 77

Звіт ч. 31 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 27 листопада 1942 року. Український рух спротиву: У Житомирі знайдено надруковану летючку з антинімецьким змістом (*подає зміст летючки*). У Львові арештовано 3 студентів, про яких сказано, що вони бандерівські функціонери. В квартирі знайдено літературу і друкарські апарати. Тим часом зловлено В. Лобая, народженого 27.10.1911, заступника керівника організаційного відділу

львівської централі. Він був також керівником цілої кур'єрської служби. Арештовано також 6 осіб, а між ними одного українського поліциста, що був кур'єром⁸¹.

Головна квартира є у Львові. Крайові проводи є для Східної України в Києві, для Західної у Львові, для Волині й Полісся в Рівному або в Луцькому, для Мадярщини й Румунії в Чернівцях або Одесі, і для Німеччини в Берліні. Схоплено багато адрес.

21.11.1942 року проведено акцію проти групи Бандери у Львові, під час якої згинув Гергард Шарф, а другий член державної поліції був поранений. Напасник, хоч поранений, утік. Арештовано 6 осіб.

Наш коментарий. На конец ноября 1942 года украинское движение сопротивления в оценке нацистской полиции выглядит так:

– Полиции известны центры бандеровского подполья как общий, так и региональные.

– Во Львове продолжают полицейские акции против бандеровцев, которые оказывают вооруженное сопротивление. Проводятся аресты сторонников Бандеры, у них изымаются печатные аппараты и литература. Схвачен также заместитель руководителя львовского центра и шесть человек. Есть убитые и раненные. Изъято много адресов.

Таким образом, во второй половине ноября 1942 года арестовано еще 16 человек. А всего за ноябрь месяц потери повстанцев составили 48 человек. Это свидетельствует об усилении нацистских карательных акций. В формах борьбы повстанцев все чаще применяется вооруженное сопротивление и даже нападения на оккупантов. Однако случаются и групповые аресты без сопротивления, что говорит о слабой конспирации и некоторой пассивности и робости у участников движения. В полицейских сводках отсутствуют оценки действий сопротивляющихся.

Резюме к документу 78

Звіт ч. 33 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 11 грудня 1942 року. Український рух спротиву: У Львові арештовано дальших 18 бандерівців-функціонерів військового, пропагандивного й організаційного відділів. Сконфісовано пропагандивні матеріали, листи з адресами і з натяками на співпрацю з НКВД. Встановлено існування в підцентралі в Холмі, 8 працівників якої відомі. У підготовці арешти. Увечері 4.12.42 зловлено у

⁸¹ Там же. – С. 199.

Львові керівника бандерівської пропаганди Старуха (псевда «Синій»). Він мав біля себе багато листів, написаних на сигаретному папері, повні інформації про ще незловлених бандерівських функціонерів. Цього самого дня у Львові зловлено заступника провідника бандерівської організації. Легенду, званого також як Семен Судьба, якого правдиве прізвище Іван Климів. Українська поліція у Львові просякнута бандерівцями. Арештовано 5 поліцистів. В Райху арештовано 8 бандерівських функціонерів. В Рівному арештовано 29 бандерівців. Вночі 3.10.42 у Станиславові двох функціонерів СД приліплено присуд смерти, під яким підписана ОУН. В Києві розповсюджено велике число листа Шептицького до Мельника з 7.7.41. В ньому закликає припинити братовбивчу боротьбу поміж обома відділами ОУН. Роблять заходи взнати, чи лист автентичний⁸².

Наш коментарий. Декабрьские сводки полиции также избилуют арестами сторонников движения сопротивления в различных регионах: в Киеве, Львове, Ровно, в городах Германии. Количество арестованных сторонников ОУН возрастает. Только за 12 дней декабря 1942 года было арестовано 75 человек, в том числе два местных руководителя, 5 полицейских. Причинами арестов являются: пропаганда, конспиративная информация, распространение писем Шептицкого к Мельнику с призывом остановить междоусобную войну двух ветвей ОУН.

Нам представляется, что составители сборника и авторы резюме преувеличивают значение цифровых данных о карательных акциях против участников движения и мало внимания уделили формам борьбы и конкретным действиям против оккупантов. Ценными фактами источника являются: господство бандеровцев во львовской украинской полиции, обнаружение немецкой полицией безопасности еще одного местного центра в Холмах, акция мести бандеровцев над двумя функционерами СД, а также захват нацистами конспиративных документов. Эти материалы свидетельствуют не только о трудной и опасной деятельности повстанцев, но и об ошибках и просчетах в методах конспирации и пропаганды, вследствие чего движение несет большие потери.

Это был последний нацистский источник сборника, в котором мельниковцы отдельно фигурировали от бандеровцев. Во всех последующих документах полиция не делает различий между ними, называя оуновцев такими общими словами, как национальные банды, украинцы или бандеровцы.

⁸² Там же.

Резюме к документу 79

Звіт ч. 35 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 23 грудня 1942 року. Український рух спротиву: В Берліні арештовано Василя Безхлібника, псевдонім «Беркут», провідника бандерівського руху в Німеччині. На початку листопада зчинився бій між бандерівською групою і радянськими партизанами біля Ракітно. Кількох парашутистів убито й поранено. Бандерівці здобули модерну радянську зброю. В Полтаві арештовано бандерівця і знайдено фальшиві печатки. В районі Миколаєва арештовано 10 осіб, підозрілих у членстві ОУН, між ними директора школи і посадника. Летючки в Харкові виготовлені проводом ОУН(Б) для Східної України. В околицях Рівного пущено в обіг карбованці з додатковими штемпелями «Слава Україні! Героям слава, та слава Бандері!»

Наш коментарий. В последней сводке за 1942 год органы безопасности оккупантов извещают вышестоящие инстанции об аресте в Германии, в самом Берлине, руководителя украинского движения сопротивления, называя движение бандитским. Это первый провал подпольщиков на территории Рейха. В октябре месяце (см. документ 72) бежали из тюрем два бандеровца вместе с двумя охранниками.

Повторились аресты в Николаеве. В сентябре там было арестовано четыре оуновца (см. документ 71). Этот раз уже десять человек было арестовано. А еще раньше, в апреле (см. документ 64) в пригороде была изъята первая антинемецкая листовка в этих местах. А в январе того же года по городу ходила молва о создании украинской армии из прибывших в нее добровольцев (см. документ 47). В документе 47 за октябрь 1941 года извещалось, что в городской тюрьме находилось 16 бандеровцев, в том числе трое руководителей.

В течение года о харьковских бандеровцах сообщались такие данные: в октябре 1942 года здесь были изъяты четыре листовки (см. документ 73) и велись поиски издателей. В том же месяце (см. документ 76) у подпольной типографии возникла перестрелка, схвачено 11 бандеровцев и 11 ящиков матриц с литературой. И вот в конце года здесь подготовили листовки для Восточной Украины.

Таким образом, за 1942 год составители рассмотрели 25 нацистских источников об УПА, датированные от 14 января до

23 декабря. Анализируя полицейскую информацию, можно сделать такие выводы:

- 1) Расширяется география влияний и действий оуновцев.
- 2) Большинство отчетов и донесений посвящено бандеровцам и незначительная их часть – мельниковцам.
- 3) Растут людские потери, но зато накапливается ценный опыт борьбы.
- 4) Районами наибольшей активности является Львовщина, Ровенщина, Волянь и Киевщина. Так, по действиям в Киеве сообщалось в 11 документах за 1942 год. Вот их содержание:
 - В январе – прибытие двух оуновцев, которые претендовали на посты министров украинского правительства (документ 56).
 - В марте – появление в городе бандеровских листовок (документ 60).
 - В апреле – обнаружение нелегальной организации ОУН, стремящейся создать партию по конспиративной системе пятерок (документ 62).
 - В июне – сообщалось, что здесь саботируется набор рабочих в Германию (документ 67).
 - В сентябре – арест 9 бандеровцев, в том числе двоих из полицейского батальона (документ 70).
 - Арест пяти лиц, подозреваемых в сочувствии и связях с бандеровцами (документ 71).
 - Арест восьмерых, подозреваемых в связях с бандеровцами (документ 71).
 - В октябре было три сообщения по Киеву: арест пришельцев из Ровно на преподавательскую работу в вузы города (документ 72), арест троих мельниковцев и конференция их сторонников (документ 73);
 - В ноябре – арест важного функционера ОУН(Б) и некто Марко Д. (документ 76);
 - В декабре – арест 29 бандеровцев (документ 78).

Резюме к документу 80

Звіт ч. 36 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 8 січня 1943 року. Український рух спротиву: під час акції проти нелегальної групи Бандери державна поліція в Магдебурзі, Бравншвайгу, Гота, Франкфурті-на-Майні, Празі арештувала 25 бандерівців (подано імена арештованих). У Львові арештовано священика Йозефа Петерса за співпрацю з українськими кругами.

Наш комментарий. Аресты бандеровцев в Германии начались еще в декабре 1942 года (см. документы 78 и 79). Тогда были схвачены руководитель бандеровского движения в этой стране Василий Безхлибник и 8 бандеровских функционеров. Теперь в ходе полицейской акции в нескольких городах были брошены в тюрьмы еще 25 сторонников С. Бандеры. Хотя причины ареста в источнике не указаны, можно предполагать, что только принадлежность к группе Бандеры уже являлось этой причиной. Это означало, что приказ оперативной группе С/5 от 25 ноября 1941 года (документ 52) о том, что все функционеры бандеровского движения должны быть немедленно арестованы и после допроса уничтожены, начал действовать и на территории самой Германии.

А на оккупированных украинских землях нацисты стали арестовывать даже священников, чего раньше не отмечалось, хотя им была известна позиция церкви относительно действий ОУН. Список арестованных позволяет определить судьбу каждого из них в отдельности.

Резюме к документу 81

Звіт ч. 37 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 15 січня 1943 року. Український рух спротиву: в райхскомісаріаті України й у Генеральній Губернії схоплено деяке число брошюр, присвячених розстріляному в Києві Дмитру Миронову, в яких з нього роблять українського національного героя. Протягом дальшої акції у Відні арештовано бандерівських функціонерів Станка і Гарабача. В Оппельні арештовано 10 функціонерів (імена і дати народження подано). В Ганновері арештовано 55 осіб, з яких звільнено 7, а 3 поповнили самогубство.

Наш комментарий. На середину января 1943 года, по оценке нацистских органов безопасности, Украинское движение сопротивления действовало в Вене, еще шире распространилось по городам Германии. А массовые аресты сторонников движения в германских городах в Ганновере и Оппельни свидетельствуют о новой волне жестокого террора нацистов. Теперь в тюрьмах и концлагерях находились не только идейные руководители оуновского движения, но и сотни непосредственных участников и сочувствующих. Некоторые из них предпочли пыткам и расстрелам свое самоубийство.

Таким образом, начало 1943 года ознаменовалось сильным ударом по движению сопротивления, распространившемуся по

городам Германии и других оккупированных стран, что рассеяло всякие иллюзии относительно нацистского режима и будущего Украины.

Резюме к документу 82

Звіт ч. 41 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 12 лютого 1943 року. Український рух спротиву: в акції проти ОУН(Б) у Берліні останнім часом арештовано 136 осіб (подано імена, дати народження і псевдоніми). Захоплено чимало летючок різних назв. З довірених джерел повідомляють, що в останній час наступило сильне зближення між ОУН(Б) і ОУН(М). Загальна ціль – самостійна Україна. Зауважено далі радикалізацію ОУН.

Наш коментарій. Из резюме видно, что к концу зимы 1943 года нацистские репрессии против участников движения усилились, особенно в Берлине. Примечательно, что в источнике названы фамилии, даты рождения и псевдонимы арестованных, что говорит о традиционной немецкой педантичности, которая в этом случае позволяет исследователям выявить долю каждой жертвы террора.

Усилились массовые репрессии и в Киеве, особенно в среде интеллигенции, которую нацисты причисляли к потенциальным сочувствующим движению сопротивления. Эти обстоятельства объективно могли содействовать консолидации патриотических сил в оуновском движении, его дальнейшему расширению.

Таким образом, за три зимних месяца потери национального движения возросли в несколько раз. К жертвам террора на оккупированной украинской земле добавились потери движения в самой Германии, в городах других стран.

Резюме к документу 83

Звіт ч. 47 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 26 березня 1943 року. Загальна ситуація і настрої в Україні: Зарозуміла поведінка німців та ігнорування бажань українців викликає велику ненависть. Так говорять постійно в київських, українських кругах. Пропагандивна ситуація в Україні: українська національна пропаганда стала трохи іншою. Слухи про те, що треба рахуватися зі зміною німецької політики до України далі чують-

ся. Говорят про допомогу українському населенню та про справжню незалежність для нього.

Наш коментарий. Органы безопасности оккупационных властей, изучая настроение и ситуацию в Украине, отмечают огромную ненависть к немцам за игнорирование интересов украинцев, за изменение германской политики относительно Украины. Это отразилось и на содержании украинской пропаганды, которая заговорила о реальной независимости и помощи украинскому населению.

Резюме к документу 84

Звіт ч. 48 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 2 квітня 1943 року. В околиці Костополя зудари між радянськими бандами й національними українськими бандами Тараса Бульби. Радянці вимагали здачі зброї. Комендант банди закликав населення виступити проти німців разом з росіянами, євреями та поляками і назвав українців непевним елементом.

Наш коментарий. Это первое упоминание в немецких источниках о стычке между советскими партизанами и формированиями повстанцев, руководимых Т.Бульбой (Боровцом). В документе 75 от 23 октября 1942 года это формирование уже упоминалось. Оно действовало тогда в районе Сарны и возглавлял его Боровец, функционер ОУН. Позже окажется, что это одно и то же лицо. В таком случае можно предположить, что это формирование появилось не 23 октября 1942 года, а раньше.

Полиция безопасности еще в апреле-мае докладывала о существовании этого отряда повстанцев. Примечателен и такой момент, отмеченный в резюме: советский командир предлагал действовать против немцев всем вместе, независимо от национальности, а украинских повстанцев он считал ненадежными.

Нам представляется, что это была упущенная возможность мирно договориться об объединении для совместных действий на местном уровне.

Существует версия, что такую попытку договориться предпринимал и один из видных партизанских командиров С. В. Руднев, за что и поплатился жизнью. В документе 39 от сентября 1941 года немцы упоминают и такое формирование повстанцев, как «Січ», возглавлявшееся Полищуком, функционером ОУН. Здесь следует отметить, что существует два разных суждения о личности Тараса Бульбы (Боровца). В документе 75

Боровец назван бандеровским функционером, а в исследовании Ореста Субтельного Тарас Бульба-Боровец представлен как местный украинский деятель, поддерживающий связи с петлюровским эмиграционным правительством УНР в Варшаве и не связанный с ОУН⁸³.

Резюме к документу 85

Звіт ч. 49 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 9 квітня 1943 року. Вночі, 27.3.1943 у Ковельському повіті шуцмани звільнили в'язнів і мешканців трудово-виховних таборів і втекли, забравши зброю. Все діється під впливом націоналістичної пропаганди. Перейшли до банд батальйони шуцманів ч.108 і 104 на схід від Столина. Винен теж німецький персонал, який цілком не орієнтувався в ситуації.

Наш коментарий. Этот документ свидетельствует о росте поддержки движению и об эффективности пропаганды ОУН, когда целые подразделения немецкой охраны в районе Ковеля освобождали заключенных и, прихватив оружие, вливались в ряды повстанцев.

Таким образом, полицейские источники за март и апрель 1943 года показывают, что на Ровенщине и Львовщине активизировались действия повстанцев. А в районе Костополя произошло первое сражение повстанцев с советскими партизанами, пытавшимися привлечь на свою сторону всех недовольных оккупантами, независимо от их национальности.

Резюме к документу 86

Звіт ч. 53 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 7 травня 1943 року. Активність українських національних банд на Волині та Поділлі росте. Радянські банди менше активні. Дії проти державного майна і проти польських сил це робота національних українців. Українська банда зловила двох молодих райсдойців, один з яких був поранений. Після санітарної обслуги їх обох відпущено з листом від Савчука до Гебітскомісара в Цумані, в якому погрожується німцям. (Зміст листа подано).

Наш коментарий. В заключительных источниках сборника за май 1943 года содержится информация местного значения.

⁸³ См.: Субтельный О. Україна: Історія. – К., 1994. – С. 592.

Полиция отмечает активность повстанцев на Волыни и Подоле. Эта активность иллюстрируется пленением двух немецких юношей, грозным письмом Савчука для оккупационных властей Цумани, а также неопределенными действиями повстанцев против поляков и государственного имущества. Подчеркивается слабая активность советских партизан, но без аргументов.

Резюме к документу 87

Звіт ч. 54 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 14 травня 1943 року. Центр активності банд північна Київщина, Чернігівщина, Житомирщина й Рівенщина. Активні більшовицькі та національно-українські банди. Обидві сторони закликають молодь приєднуватися до їхніх рядів. Бульба Боровець видає наказ щуцманам перейти до нього. Все це має великий вплив на населення⁸⁴.

Наш коментарий. Это последний документальный источник сборника. Полиция считает, что центром активности движения сопротивления теперь становится север Киевщины, Черниговщина, Житомирщина и Ровенщина. Эта оценка аргументируется тем, что здесь к этому времени развернули активные действия и советские партизаны, и националистические формирования ОУН. До весны 1943 года главным районом действий формирований УПА полиция считала Галичину, Волынь и Закарпатье (см. документы 55, 69, 75, 77, 78), где находились их командные центры, осуществлялись важные акции, формировались, действовали первые подразделения повстанцев, откуда направлялись многие функционеры ОУН в другие районы Украины.

Всего за 1943 год в сборник включены и рассмотрены 8 нацистских источников об УПА. Документы датированы от 9 января до 14 мая.

Немецкие документы об УПА дополняются фотоиллюстрациями. Так, на с. 262–264 помещены имена и фамилии тех, чьи фотографии помещены в томе и на какой странице. Список возглавляет Михайло Грушевський. Далее идут Симон Петлюра, Євген Коновалець, Андрій Мельник, Степан Бандера, Ярослав Стецько, Микола Лебедь, Роман Шухевич, Андрій Шептицький, Андрій Левицький, Василь Липківський, Володимир Кубійович, Володимир Стахов, Йосиф Сліпий, Дмитро Андрієвський, Петро Сикорський, Роман Сушко, Григорій Хомишин, Михайло

⁸⁴ См.: УПА в світлі німецьких документів. Кн. 3. – С. 201.

Омельянович-Павленко, Петро Вергун, Дмитро Дорошенко, Іван Огієнко, Тиміш Омельченко, Василь Мудрий, Дмитро Чижевський, Всеволод Петрів, Ярослав Старух, Іван Грінюх, Дмитро Грицай, Степан Шухевич, Іван Клімів-Легенда, Микола Капустянський, Володимир Горбовий, Юрій Полянський, Мар'ян Панчишин, Володимир Лисий, Гнат Стефанів, Андрій Вовк, Омелян Сенік, Євген Онацький, Володимир Левицький, Микола Сціборський, Дмитро Донцов, Мстислав Скрипник, Олег Кондиба-Ольжич, Дмитро Маївський, Микола Величківський, Олена Теліга, Олександр Гасин, Ярослав Гайвас, Никифор Гірняк, Діонісій Валедінський, Микола Скрипник, Лев Рєбет, Ганс Кох, Степан Росоха, Степан Ленкавський, Степан Гаєвський, Олександр Гай-Головко, Богдан Дзерович, Юліан Дзерович, Гавриїл Костельник, Борис Козубський, Михайло Кравців, Павло Лисяк, Микола Лемик, Іван Равлик, Володимир Радзикович, Олег Штуль-Жданович, Дмитро Павлів, Роман Осінчук, Кость Панківський, Андрій Пясецький, Володимир Доленко, Дмитро Мирон, Олександр Марінчак, Любомир Макарушка, Ярослав Барановський, Альфред Бізанц, Теофіль Будловський, Михайло Хроновят, Ріко Ярій, Петро Дяченко, Тарас Боровець, Василь Безхлібник, Василь Дубровський, Іван Дутко, Іван Габрусевич, Улас Самчук, Олексій Громадський, Володимир Федак-Граб, Василь Кузьмик, Василь Сидор, Ліда Укарма, Олена Вітик, Лука Турчин, Галя Столяр, Теодор Шпилькин, Петро Полишук, Михайло Паук, Богдан Околот, Володимир Мартинець, Володимир Лобай, Володимир Ленік, Володимир Костик, Дам'ян Кордуба, Михайло Марунчак, Олександр Козьмінський.

Наш коментарій. Всего помещено 110 імен. В их числе основоположники українського націоналізму, перше державні діячі України, керівники УПА і її підрозділів, активні борці за самостійне українське державство, вищі сановники релігії. Складові збірника і автори резюме к німецьким документам не дали ніяких пояснень к публікуемому списку. Поетому вважаємо можливим сказати, що за роки, пройшли після виходу німецьких документів, стали відомі імена і інших учасників руху за вільну і незалежну Україну. Так, з друку стало відомо, що після загибелі безсмертного командуючого УПА генерала Романа Шухевича 5 березня 1950 року, боротьба не припинялася. Командарм Р. Шухевича змінив член ОУН з 1929 року

юрист по образованию Василий Кук. Киевская газета «Столичные новости» от 6–13 октября 1998 года⁸⁵ рассказала, что под его руководством борьба продолжалась до 1954 года. Василий Кук, по сообщению этой газеты, родился 11 января 1913 года в селе Красное Золочевского района Львовской области. Закончив местную гимназию, он учился на юридическом факультете Люблинского католического университета. С 1940 года находился в руководстве ОУН. В 1941 году окончил военную школу ОУН в Кракове. Во время оккупации Украины он возглавлял подполье ОУН в Причерноморье и Донбассе. В 1944–1949 годы В. С. Кук возглавлял боевую группу УПА-Юг. С 1950 года – командующий УПА.

Однако в 1954 году он был захвачен советскими спецслужбами и до 1961 года находился под следствием, но был амнистирован Президиумом Верховного Совета СССР и с 1961 года по настоящее время живет в Киеве. В том году он отпраздновал свое 85-летие, а заодно – 55-летие УПА. В своем интервью корреспонденту газеты В. С. Кук рассказал и о том, как это случилось, как изменилась деятельность УПА, когда он возглавил ее руководство и чего добивались от него в КГБ. Вот фрагменты его рассказа. Оказывается, что еще в 1947 году он был заместителем Романа Шухевича и, в случае его гибели, должен был взять руководство УПА на себя. Во время немецкой оккупации он возглавил так называемый штаб походных групп, которые разошлись по всей Украине. Почти весь период оккупации он работал в Днепропетровске, руководил подпольным национальным движением в Донецке и Причерноморье, борясь как против немцев, так и против коммунистического подполья. Арестовывался гестапо, но бежал из тюрьмы.

Учитывая сложившуюся в 50-е годы ситуацию, было решено не расширять вооруженную борьбу против советской власти, не губить понапрасну свои потенциальные кадры, перейти на полуполевые методы работы, вести национальную агитацию. Впервые при нем пришли связи из-за границы, установилась связь с украинской эмиграцией. Однако, вести подпольную работу в СССР в 50-е годы было очень сложно. Многие организации были раскрыты и их деятельность контролировалась КГБ.

Однажды с двумя связными и женой он отправился на Вольты, чтобы сориентироваться, на кого можно положиться.

⁸⁵ См.: Тинченко Я. Летописец поражения или победы? // Столич. новости. – 1998. – 6-13 окт.

23 мая 1954 года группа остановилась в Круковском лесу. Но, как оказалось, один из связных был завербован КГБ и ночью сообщил по радио о появлении группы. Их взяли сонными. Допрашивали во Львове, Киеве и Москве. Интересовались подпольной организацией, которая уже вся была разгромлена и нечего было скрывать. Поэтому В. Кука использовали как приманку для связи с границей, где он и сообщил о своем провале. Заявление о помиловании писать не стал, зная, что его все равно расстреляют. Но после смерти Сталина он по-новому относился к советской власти, отрицал необходимость сотрудничества с иностранными разведками, был против засылки людей в Украину из-за границы, как на верную гибель и его реабилитировали в 1961 году.

Однако на работу нигде не брали, отказывая потому, что КГБ требовало от него писать историю ОУН. Он согласился, но предложил писать обо всех политических партиях на западных землях со времен Австро-Венгерской империи. Для исторических изысканий ему предложили работу младшего научного сотрудника в Государственном архиве. Работая, он за два года экстерном кончил истфак КГУ. Сына взяли в заложники в 1949 году. Он вырос в детдоме под русской фамилией Чеботарев. Сейчас сын окончил вуз, защитил кандидатскую диссертацию.

Выводы по третьей книге

Таким образом, исследователь Омелян Антонович собрал и переписал семьдесят семь нацистских документов, в которых рассмотрены события в оккупированной Украине за период с 21 июня 1941 года по 14 мая 1943 года. Эти документы представлены в оригинале в первой половине сборника и помещены редактором Петром Потичным на немецком языке. По каждому источнику подготовлено резюме на украинском языке. Эти резюме переписаны с сохранением авторской транскрипции и после каждого резюме дан наш комментарий.

Из 87 рассмотренных источников документы датированы: за 1941 год – 54, за 1942 год – 25 и за 1943 год – 8. В отличие от двух предыдущих книг издания 1983 года, в этом издании все документы от № 8 до № 87 принадлежат двум нацистским ведомствам – полиции безопасности и службе безопасности и представлены в виде докладов и отчетов без указания адресатов. Здесь каждый адресат заномерован самостоятельным числом (ч. II, с. 27

и т. д.). кроме этой порядковой номерации нацистских структур безопасности, исследователи дали порядковую номерацию рассматриваемых источников. Поэтому в этой третьей книге порядковые номера документов не совпадают с номерами адресатов.

Представляется целесообразным применить метод содержательного анализа рассматриваемых источников по таким направлениям, как, например, в каких документах изложены официальные программные положения ОУН? Какие формы борьбы применялись формированиями ОУН, в том числе непосредственные боевые действия? Какая пропагандистская деятельность велась подпольщиками ОУН? Есть ли среди источников документы, в которых вообще не упоминаются действия УПА-ОУН? Отдельным выводом следует показать людские потери повстанцев. Наконец, надо назвать города, районы, населенные пункты Украины, вокруг которых разворачивались события.

1. Официальные программные документы ОУН рассмотрены в источниках № 1, 2, 3, 4, 5, 13.

2. Формы подпольной борьбы формирований ОУН были весьма разнообразными, причем они существенно отличались у сторонников Бандеры, Мельника, а некоторые методы борьбы применяли просто украинцы. Так, бандеровцы применяли восстание (документ 8), организовывали милицию и управы города (в том же документе), создавали правительство Украины (документы 6 и 10), направляли специальные группы в Киев (документ 14), провозглашали независимость в Луцке и Тернополе (документ 16), применяли переговоры (документ 20), изучали обстановку для принятия решения (документ 21), посылали заявления, предупреждения немецким властям, грозили полякам (документы 21 и 24), захватывали типографии (документ 26), стремились подчинить своему влиянию местную милицию (документ 30), возбуждали среди населения беспокойство оккупированным режимом (документ 31), вели агитацию (документ 32), пытались установить связи с немцами (документ 33), использовали церковные праздники для пропаганды (документ 35), собирали подписи за освобождение Бандеры, требовали сформировать украинский легион (документ 35), вели переговоры с поляками (документ 36), устраивали своих людей в переводчики (там же), организовывали провокации (документ 38), распространяли слухи, формировали «Січ» (документ 39), распространяли листовки (документ 41), участвовали в самообороне (документ 43), расклеивали плакаты (документ 44), уничтожали коммунистов и евреев (документ 47), посылали письма

в местное гестапо с требованием независимой Украины (документ 49), смещали неугодных в местных органах власти (документ 54), собирали оружие и амуницию (документ 54), создавали формирования самообороны (документ 55), сотрудничали с мельниковцами (документ 55). В этом же источнике указаны – посылка своих людей в восточные районы Украины с твердыми заданиями, устраивались переводчиками в немецкой армии, наступавшей на восток. В документе 56 отмечены – различные ухищрения, осмотрительность, стремление проникнуть в районы боевых частей, готовили к взрывам мосты в случае восстания. Бандеровцы использовали немцев для борьбы со своими оппонентами (документ 57), создавали нелегальные организации с целью иметь в будущем партию по системе пятерок (документ 62), создавали террористические группы (документ 63), в листовках призывали к борьбе с оккупантами (документ 64), противодействовали набору рабочих в Германию, распространяли неправдоподобные рассказы (документ 67), создавали женские организации (документ 70), составляли инструкции о партизанской борьбе и подготовке восстания (документ 70), направляли преподавателей в оккупированный Киев (документ 72), создавали пропагандистские группы для работы в Восточной Украине (документ 73), вербовали себе сторонников среди интеллигенции (документ 74), допускали возможность сближения с США и Англией (документ 75), похищали для нужд движения немецкие деньги (документ 76), пускали в оборот карбованцы с дополнительными штампами ОУН и Бандеры (документ 79), допускали возможность компромиссов и уступок мельниковцам (документ 82), действовали против государственного имущества оккупантов, посылали письма с угрозами немцам (документ 86).

Сторонники А.Мельника применяли несколько иные формы борьбы. Они посылали письма Гитлеру со своими просьбами (документ 13), вели переговоры (документ 20), призывали делить землю, учить немецкий язык, создавать союз учителей (документ 32), вели негласную пропаганду (документ 39), выпускали листовки (документ 40), шли на сотрудничество с бандеровцами в вопросах антисемитизма (документ 55), содействовали освобождению арестованных (документ 56), использовали немцев против своих оппонентов (документ 57), поддерживали тесные связи с Англией (там же), распространяли листовки (документ 60), использовали студенческие квартиры для конспиративных явок, направляли меморандум Розенбергу (документ 70), вовлекали в свою работу священнослужителей (документ 71),

в условиях оккупации проводили конференции своих сторонников (документ 73), вырабатывали свой устав ОУН-М (документ 74), использовали письменную пропаганду (документ 75), допускали компромиссы в отношениях с бандеровцами (документ 82).

Некоторые методы сопротивления нацистскому режиму в документах показаны как борьба украинцев вообще. Это захват типографий и издание листовок (документы 16 и 17), убийство жандармов и бегство в горы (документ 23), отеснение поляков из учреждений (документ 22), создание комитетов помощи (документ 29), создание органов самоуправления и самообороны (документ 16 и 43), проявляли антисемитизм (документ 46), подрывали доверие к немецкой администрации (документ 51), вовлекали молодежь в «Січ» (документ 58).

3. Непосредственные боевые действия вооруженных формирований:

а) против немецких оккупационных властей и войск – не было;

б) против советских партизан или советских войск было одно сражение в окрестностях Костополя 2.4.43 г. (документ 84).

4. Большое внимание уделялось участниками движения пропагандистской деятельности, которая осуществлялась через «Інформаційний Листок» (документ 7), Украинскую газету (документы 11 и 24), «Львівські вісті» (документ 42), а также через листовки (документы 9, 17, 39, 40, 60, 63, 70, 73, 74, 76, 79).

5. В сборнике представлены 16 документов, в которых вообще не упоминаются какие-либо действия ОУН. Это документы 2, 4, 7, 12, 17, 22, 23, 25, 28, 48, 50, 58, 65, 68, 69, 83.

6. Этот вывод касается людских потерь участников движения. Здесь сосредоточены сведения о погибших, арестованных, а там где указаны фамилии жертв, то их имена. Причем, во многих случаях и здесь отдельно показаны бандеровцы и мельниковцы.

а) Расстреляны: 3.000 (документ 8), 2.000 (документ 12).

б) Уничтожены: 90 (документ 12), четыре человека (документ 61), один (документ 76), три самоубийства (документ 81).

в) Арестовано бандеровцев: пять человек (документ 6), 16 человек (документ 47), один (документ 53), 4 человека (документ 54), 12 человек (документ 59), два человека (документ 63), девять человек (документ 70), шесть человек (документ 71), четыре человека (документ 74), 18 человек (документ 76), 15 человек (документ 77), 65 человек (документ 78), два человека (документ 79), 25 человек (документ 80), 60 человек (документ 81).

г) Арестовано мельниковцев: один человек (документ 36), семь человек (документ 61), восемь человек (документ 72), три человека (документ 73), четыре человека (документ 74).

д) Без сторонников ОУН: вывезено 5000 человек (документ 12), замучено 2000 человек (документ 12), ранено 1000 человек (документ 12), арестовано две группы самообороны в Херсоне (документ 55), 13 человек (документ 71), 16 человек (документ 73), 15 человек (документ 76), десять человек (документ 79), сто семьдесят четыре человека (документ 82).

е) В источниках отмечены такие фамилии погибших: Сциборский и Сеник (документ 36) и Дмитрий Миронов (документ 81).

ж) Фамилии арестованных: Иван Осадчук (документ 53), Архипович, Владик, Ребенко, Здюбка, Тураш (документ 70), Гребенюк (документ 71), В. Кузьмик, Петренко (документ 72), Старух «Синий», Иван Клымив (документ 78), Василий Безхлибник «Беркут» (документ 79), Йозеф Петерс (документ 80), Станко и Гарабач (документ 81).

з) Фамилии освобожденных из под ареста: Климов, Лебедь (документ 27), Ребенок (документ 70).

и) Фамилии действовавших участников событий:

В. Стахов (документ 2), Т. Омельченко (документы 5 и 9), В. Горбовый (документ 6 и 7), Д. Андриевский (документы 6 и 7), С. Шухевич и В. Мудрый (документы 6 и 7), Стецько (документ 10), Мельник (документ 9), А. Шептицкий, С. Бандера, Полянский (документ 11), Федорович (документ 17), Огиенко (документ 18), Ленковский (документ 26), Вергун (документ 28), Дяченко (документ 30), Сушко, Гайвас, Кубийович, Лебедь, Равлик, Пришляк, Ярый (документ 38), Полищук (документ 39), Равлик и Старух (документ 41), Марцилинский и А. Вашук (документ 54), Дивнич-Лятвиха (там же), Конрад, Грице, Антоний (документ 55), Остап «Славко», Василий Щербак (документ 56), Кондыба, Величковский, Чудинов, Илларион (документ 57), Роман Марченко (документ 61).

7. Города, районы и населенные пункты, упоминаемые в источниках.

В 24 нацистских документах отмечаются события, происходившие в Киеве. Другие областные центры Украины фигурировали в источниках так: Львов – в 16 документах, Житомир – в 11, Николаев – 8, Днепропетровск – в трех, Ровно – в восьми, Луцк – в четырех, Винница – в трех, Запорожье – в двух, Харьков – в трех, Херсон – в трех, Кировоград – в двух, а такие областные

центры, как Тернополь, Чернигов, Станислав, Полтава, Симферополь и Одесса – отмечены в одном только источнике.

Другие города и населенные пункты отмечались в документах не особенно часто. Так, Костополь, Кривой Рог, Сарны в двух источниках, только Каменец-Подольск трижды назывался в материалах исследования. А однажды только упоминались Звягиль, Умань, Городище, Сяноци, Клевань, Остроги, Владимирец, Каминск, Знаменка, Горохов, Тиверово, Софиевка, Белая Церковь, Попельня, Холм, Ковель и Цумань.

По этим данным можно судить о напряженности борьбы.

Многие источники третьей книги также рассматривались исследователем В. Косиком. В документальной части его книги можно встретить, правда под другими номерами, такие материалы за 1941 год: документы 6, 8, 9, 16, 26, 49, 52. За 1942 год документы 55–57, 59–62, 71–73, 75–78. А за 1943 год источники 81 и 82. Из этого следует, что документальные сборники продолжали вызывать живой интерес у историков. Однако содержание документальных материалов подается читателю по-разному. Так, документ 1 от 14 апреля 1941 г. из первой книги у авторов резюме назван как «Меморандум про мету українського націоналістичного руху від Проводу українських націоналістів», а в книге В. Косика этот документ под той же датой проходит как «меморандум Організації Українських Націоналістів щодо вимоги Німеччини ліквідувати український уряд». В нем цель ОУН – только первый раздел источника. Авторы дали в название источника первый раздел и упустили такой важный раздел, как об украинско-немецком сотрудничестве (с. 521). Документ 55 от 14 января 1942 г. из третьей книги об ОУН в Херсоне имеет резюме на полторы страницы, а у Косика он уместился на десяти строчках. 81 источник есть и в резюме и у исследователя В. Сергийчука. Но в одном случае он на девяти строчках, а во втором – на двух страницах. Если Косик дает источники за 1939–1945 годы, то В. Сергийчук за один только год, с мая 1942 по май 1943 года, причем в переводе на русский язык.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Таким образом, многочисленный коллектив исследователей провел большую и ценную работу по поиску, изучению, систематизации, упорядочению и изданию нацистских источников об УПА. Используя архивные документы США и Германии, Тарас Гунчак собрал и упорядочил эти документы, а Юрий Лопатинский и Петро Потичный подготовили к каждому источнику соответствующий резюме на украинском языке, чем приблизили их к читателю, обеспечив выход в 1983 году сразу двух книг. Материалы третьей книги собрал и переписал доктор Омелян Антонович. Доктор Дмитро Зленко и доктор Мирослав Лабунько дополнили сборник источниками из своих личных архивов. Володимир Макар, Василь Безхлебник и Микола Кулик помогли в идентификации многих лиц, упомянутых в помещенных документах сборника. Антон Ивахнюк выправил тексты. Доктор Данило Гусар-Струк дополнил иллюстративным материалом, а Степан Шпак и Джерелд Берлинг подготовили указатель. Третья книга вышла в 1991 году.

Редакторскую работу в обоих случаях прекрасно выполнил Петро Й. Потичный, который обеспечил академический уровень этого издания, сумел привлечь для выпуска книг благотворительные средства украинской западной диаспоры и организовать распространение печатных экземпляров, один комплект из которых в подарочном варианте попал в Одесскую национальную библиотеку.

Об объеме научных исследований свидетельствуют такие цифровые данные: всего в трех книгах представлено 219 немецких документов об ОУН-УПА. В том числе в книге первой 70 источников, в книге второй – 62 и в книге третьей – 87. Из них за 1941 год – 56 источников, за 1942 год – 36, за 1943 – 25, за 1944 – 78 и за 1945 год – 24 источника. Вся документальную базу сборников можно выразить в такой таблице.

**Хронологические и количественные характеристики
германских документов об ОУН-УПА,
помещенных в трех книгах сборника**

Книги	Годы					
	1941	1942	1943	1944	1945	Всего
Первая (1983)	2	11	17	40	–	70
Вторая (1983)	–	–	–	38	24	62
Третья (1991)	54	25	8	–	–	87
Всего документальных источников	56	36	25	78	24	219

Из таблицы видно, что больше всего документов исследователи представили за 1941 и 1944 годы, на долю которых приходится 134 источника или 60% документальной базы. Это означает, что глубже и детальнее изучены год начала оккупации Украины и год ее освобождения от немецко-фашистских захватчиков. Беднее документальная основа об УПА за 1942 и 1943 годы, когда в Украине господствовал оккупационный режим и за 1945 год – год победы над фашизмом.

В выводе за 1941 год следует отметить, что были отобраны и рассмотрены 56 документов. Два из них были опубликованы в 1983 году в книге первой и 54 – в книге третьей, вышедшей в 1991 году. Хронологически источники датированы с 14 апреля по 8 декабря. По месяцам года документы поступали в такой последовательности: за апрель, май и июнь 1941 года – 4 источника, за июль – 20, август – 12, сентябрь – 8, октябрь – 7, ноябрь – 3, декабрь – 2. То есть в потоке документов заметна определенная тенденция сокращения информации.

Большая часть документов поступила в Берлин в первые три месяца начавшейся Отечественной войны – 32 источника из 56. Это было обусловлено, видимо, тем, что в первые месяцы войны велась активная переписка руководителей ОУН с немецкими властями по вопросам сотрудничества. Появились меморандум о целях украинских националистов, постановления Второго конгресса ОУН, письмо шефа СД в МИД Германии о намерении украинских организаций создать Всеукраинскую Раду, ме-

морандум ОУН-Б в МИД Германии с предложением создать украинское государство, меморандум Стахова с разъяснением разницы между ОУН-Б и ОУН-М, характеристика украинских политических группировок, письмо руководителей УНО в Вермахт с предложением организовать украинские воинские части и содержать советских военнопленных из украинцев в отдельных лагерях под опекой УНО, протокол допроса С. Бандеры и других руководителей Украинского национального комитета. Представлен также Информационный листок от 1 июля 1941 года с сообщением об Акте 30 июня 1941 года, то есть о попытке С. Бандеры провозгласить украинское государство и его аресте, источник о персональном составе правительства во главе с Я. Стецько и позитивном к нему отношении со стороны руководителей Вермахта, о перевозе Бандеры в Берлин для продолжения допроса и появлении во Львове первой украинской газеты с благодарностью митрополита А. Шептицкого за освобождение немцами Украины; о просьбе, адресованной Гитлеру, разрешить Мельнику и другим руководителям ОУН воевать вместе с немцами против советских коммунистов; о намерениях большой группы бандеровцев (30 человек) пробраться в Киев и создать там украинское правительство, о подготовке будущей администрации для Киева и другие документы.

По своей тематической направленности источники за 1941 год можно разделить на такие сюжеты:

- об обстановке и положении в различных сферах жизни свидетельствуют документы 18, 24, 35, 44, 45, 48, 51;
- о репрессиях против евреев в Луцке и Тернополе (документ 12);
- об использовании поляков в борьбе с коммунистами и евреями и подавлении коммунистами восстания во Львове 25 июня 1941 года (документ 8);
- о бесчинстве венгерских войск на оккупированных украинских землях (документ 15), а румын – в Буковине (документ 23);
- о провозглашении независимости в Тернополе и Луцке после вступления немецких войск и организации самоуправления (документ 16);
- об отрицательной реакции видных украинцев на расчленение немцами Украины (документы 19, 20, 22, 42);

- об особой опасности бандеровцев и необходимости их арестов и физического уничтожения (документы 37–40, 43, 47, 52, 54).

Характерными способами борьбы и сопротивления оуновцев в это время были: создание комитетов помощи (документ 27, 29) и городских или окружных управ (документ 50), организация украинской службы безопасности (документ 30), антинемецкая пропаганда и агитация (источники 17, 32, 41), посылка писем в местные структуры гестапо (документ 49).

За весь 1941 год мы не видим документальных подтверждений о деятельности украинской милиции, походных групп и непосредственных боевых столкновений подпольщиков и повстанцев с немецкими оккупационными войсками и администрацией.

За 1942 год оккупации Украины в сборниках опубликовано 36 источников, из которых одиннадцать находятся в первой книге и 25 – в третьей. Так, под одним заголовком представлены сведения из оккупированных территорий: в документе 3 – о движении сопротивления в Украине на 22 мая 1942 года, где отдельно давалась характеристика бандеровцам и мельниковцам; в документе 4 об этом же говорилось 19 июня 1942 года; в источнике 5 об украинском движении сопротивления на 3 июля 1942 года говорилось отдельно о бандеровцах и мельниковцах; в документе шестом мы видим характеристику этого движения на 10 июля, но уже о всем движении вместе. Нет ничего особенного в характеристике украинского движения сопротивления на 17 июля, которая дается в документе 7. Вот в восьмом источнике за 31 июля приводится фрагмент из бюллетеня бандеровцев об особенностях их тактики в этом 1942 году по сравнению с их отношением к новому режиму в 1941 году. Девятый документ от 7 августа 1942 года дает характеристику украинского движения сопротивления как единому целому, причем подчеркивается его распространение от Галиции и Полесья до Винницы и Харькова, отмечается создание украинской милиции, появление изданий с лозунгами за Украину. Десятый, одиннадцатый и двенадцатый источники за 14, 20 и 28 августа 1942 года не излагают ничего нового в характеристике украинского движения сопротивления. А документ 13 за 20 ноября 1942 года повторяет прежние оценки групп, сочувствующих Бандере, Мельнику и отмечает появление группы республиканцев в войсках сопротивления.

Видимо, эти обстоятельства в содержании документов и вынудили составителей резюме объединить их под одним номером

и не давать развернутого резюме по каждому из источников. А в 25 источниках за 1942 год из книги третьей большинство резюме отличается своей конкретностью. Так, документ 35 от 14 января 1942 года подтверждает появление ОУН в Херсоне и окрестностях, создание самообороны, а в действиях оуновцев выделяет такую работу бандеровцев, как внедрение в переводчики, участие добровольцев в походе на восток, ведение пропаганды. В документе 56 за 16 января того же года о действиях ОУН говорится, что ее сторонники собирали информацию, изымали деньги для нужд борьбы, проникали в районы действия частей, печатали и распространяли листовки за что подвергались арестам, в том числе и в Киеве. Отдельно рассматривается положение в Киевском районе в документе 57 от 4 февраля 1942 года, но без боевых действий. Четыре мартовских документа за 6, 20, 25 и 30 число свидетельствуют о таких событиях, как массовый расстрел в Кременчуге политактивистов, саботажников и евреев, в том числе городского мэра Синицы (58); об арестах сторонников движения в Киеве, Житомире, Сталино, Кременчуге (59); о захвате мельниковских листовок в Киеве, единичных арестах в Ровно и Кременчуге, о зарождении в Луцке польского движения сопротивления (60); о захвате в Житомире брошюр и листовок, аресте функционеров ОУН; захвате изданий мельниковцев в Киеве (документ 61). В источниках 62, 63, 64 за 10, 17 и 24 числа апреля в Берлин докладывалось о ситуации и настроениях в Западной и Восточной Украине, движение сопротивления показано без боевых действий, хотя и указаны такие города, как Киев, Полтава, Николаев, Винница. Проводились аресты бандеровцев в Житомире, Кременце. В районе Кривого Рога обнаружена типография, а в Торчино убита семья крестьянина. Единственный источник за май месяц 1942 года посвящен коварным замыслам польских подпольщиков (65).

За лето 1942 года в центр поступило четыре документа (66, 67, 68 и 69). В них сообщалось о таких событиях борьбы, как арест бандеровца в Кракове с листовкой о Шевченко, о запрете бандеровцам выезжать на работу в Германию, вести пропаганду против угона, о ситуации и настроениях в Западной Украине, о науке в Украине.

В сборнике представлены восемь источников за осенние месяцы 1942 года (с 70 по 77 включительно), в которых отражены такие события подпольной освободительной борьбы, как о бандеровском движении в Житомире, арестах в Киеве, мельников-

ском движении в Ровно и пропаганде в этом городе (источник за 11 сентября); характеристика движения Бандеры в городах Киеве, Каменец-Подольске и Николаеве, а также о сторонниках Мельника и Скоропадского в Киеве (18 сентября); о прибытии в Киев преподавателей из Ровно, которые поддерживали Бандеру, а у мельниковцев раскрыта типография и прошли групповые аресты в Киеве (источник за 2 октября). В документе 73 за 9 октября украинское движение сопротивления пережило такие события, как изъятие бандеровских листовок в Харькове, аресты в окрестностях Днепропетровска, прошедшие у мельниковцев конференции. 74-й источник за 18 октября излагает содержание бандеровской листовки, единичные аресты бандеровцев в Запорожье, Кривом Роге и Горохове, а также сторонников Мельника в Николаеве и Кировограде. 75-й источник за 23 октября отмечает усиление движения сторонников Бандеры в районах Сарны и Каменец-Подольска, об открытии ими фронта борьбы с Германией, но без примеров боевой деятельности. Два источника за ноябрь месяц (76, 77) сообщили об арестах во Львове, групповых арестах без сопротивления в Киеве, Харькове и Житомире, правда, в Харькове в момент обнаружения подпольной типографии возникла перестрелка. Сорок второй год закончился двумя сообщениями. Документ 78 от 11 декабря уведомлял о групповых арестах сторонников Бандеры во Львове, Киеве, Ровно, Станиславе и в самой Германии. А источник 79 за 23 декабря – об арестах в Берлине руководителей бандеровского движения, об арестах сторонников Бандеры в Полтаве и Николаеве. Сообщалось также о сражении между бандеровской группой и советскими парашютистами в районе Ракитно, в ходе которого было убито несколько десантников и захвачено современное советское вооружение.

Как видим, сведения о повстанцах и подпольщиках поступали в Берлин от ведомств безопасности почти ежемесячно, а в летние и осенние месяцы – еженедельно. Это свидетельствует о том, что движение сопротивления постоянно находилось под наблюдением и разработкой немецких карательных структур.

В содержании документов за 1942 год преобладает информация об обстановке на оккупированных землях, настроении населения и его отношении к нацистскому режиму, а также анализ сил сопротивления и их деятельность. При этом подчеркивается радикализм бандеровцев как по целям и задачам борьбы, так и по средствам и методам их достижения. В боевой деятельности по-

встанцев и подпольщиков преимущественно использовались такие способы борьбы, подтвержденные рассмотренными документами, как создание охранных структур как подчиненных оккупантам, так и автономно-национальных; формирование политических организаций легального и нелегального профиля; издание и распространение листовок, брошюр, газет, бюллетеней; проникновение в районы действия воинских частей для сбора оружия, амуниции, денег, информации; внедрения в качестве переводчиков; участие в миссионерской кампании на восток во взаимодействии с немцами и без них; использование административных структур оккупантов для вытеснения из них поляков и ненадежных; проведение нелегальных партийных форумов для координации действий и обмена опытом работы; обучение военному делу под видом спортивной работы; документально подтверждается только одна вооруженная схватка между бандеровским отрядом и советскими парашютистами в районе Ракитно в декабре 1942 года.

Ответными мерами, документально подтвержденными, были: индивидуальные, групповые и массовые аресты и расстрелы; режимные акции, конфискация типографий и изданий, поборы продовольствия, угон людей на работу в Германию.

В многотомной Летописи УПА 1942 год представлен в описаниях полковника М. Омелюсика как год, прошедший в селах сравнительно спокойно⁸⁶. Однако в городах, отмечает он, прошли массовые расстрелы украинских национальных элементов, людей науки и культуры, после чего отношения между немецкой администрацией и населением сильно ухудшились. Особенно после летнего массового уничтожения немцами еврейского населения. Эта часть воспоминаний участника движения документально подтверждается.

В выводах об источниках за 1943 год следует отметить, что всего за этот год в сборнике опубликовано 25 документов, из которых 17 источников в первой книге (с 14 по 30) и 8 – в третьей (с 80 по 87). В содержании источников выделим два главных тематических направления – борьба повстанцев с немецко-фашистскими захватчиками и их борьбу с советскими войсками и партизанами СССР. 1943 год по немецким источникам начался извещением полиции безопасности от 8 января об арестах бандеровцев в различных городах Германии. Всего тогда было схвачено 25 человек, докладывалось в документе 80. А 15 января в документе 82 сообщалось об арестах только в Берлине.

⁸⁶ См.: Летопис УПА. Т. 1: Волинь і Полісся. Кн. 1. – С. 32.

Тогда было схвачено 136 бандеровцев. В источнике указаны не только фамилии, но и время рождения, их псевдонимы. В документе 14 за 19 марта говорилось, что на сторону УПА перешли вооруженные формирования немецкой администрации, сформированные из украинцев. Об общей ситуации и настроениях в Украине докладывалось 26 марта в источнике 83. На странице 200 подчеркивалось, в частности, усиление ненависти населения к немецким оккупантам⁸⁷. Очень важное сообщение поступило в Берлин в документе 84 от 2 апреля. В нем сообщалось о схватке в районе Костополя «советских банд» с «национальными украинскими бандами Т. Бульбы», так называли немцы советских партизан и украинских повстанцев. Неделю спустя 9 апреля документом 85 сообщалось, что в районе Ковеля из лагерей были освобождены арестанты, которые вместе с охраной ушли в леса к повстанцам. А 24 апреля к предводителю повстанцев Тарасу Боровцу поступило письмо от немецких властей с предложением начать с ними переговоры. Это письмо представлено в документе 15. Документ 86 от 7 мая информировал центр об активности украинских национальных банд и пассивности советских банд. Неделю спустя 14 мая документом 87 уведомлялось, что центр активности украинских национальных банд находится в городах Ровно и Житомир, а также на Киевщине и Черниговщине. Восемнадцатый источник сборника от 19 мая был полностью посвящен предводителю повстанцев Боровцу. В нем помещалась его биография, история его повстанческого отряда. Под этой же датой даны документы: письменный ответ Боровца немецким властям (документ 16) и информация о действиях банд в окрестностях Городца (источник 17).

21 мая 1943 года информация о возникновении «банды» Боровца была повторена в документе 19. Кроме того, в ней подчеркивалось, что «Поліська Січ співпрацювала з Вермахтом у боротьбі з більшовицькими партизанами»⁸⁸. За лето того года поступило шесть документов, в которых излагались такие данные, как подтверждение факта сотрудничества отрядов Боровца с Вермахтом (источник 20 от 3 июня), о плюсах и минусах сотрудничества немецких войск с Боровцом (источник 21 от 11 июня), о действиях партизан Украины на 25 июня (документ 22) и потерях от них, о бандах и движениях сопротивления в северо-западной части Украины (источник 23 от 13 июля), о на-

⁸⁷ См.: УПА в світлі німецьких документів. Кн. 3. – С. 200.

⁸⁸ См.: УПА в світлі німецьких документів. Кн. 1. – С. 212.

циональных украинских бандах, украинском национальном повстанческом движении со списком командиров во главе с Т. Боровцом (документ 24 от 17 июля), перевод приказа по УПА о 24-й годовщине освобождения Киева украинскими армиями в 1919 году (источник 25 от 31.8.43). В документе 26 от 15 сентября содержалась информация о Третьем съезде ОУН-СД, где принимались решения о создании УПА, командирских школ повстанцев, задачах по пропаганде. 11 ноября в документе 27 называлась численность всей УПА и численность отряда Т. Боровца, а 22 ноября в источнике 28 опять повторно прошла информация о руководителе украинских партизан Т. Боровце. Два декабрьских источника за 1943 год посвящены организационной структуре УПА, оценке немцами ее сил, излагается история отрядов Т. Боровца, Лебеда и Р. Шухевича. Здесь подчеркивается, что УПА организована ОУН-СД (источник 29 от 23 декабря). В заключительном 30-м документе изложены постановления 3-го чрезвычайного съезда ОУН от 3 августа 1943 года.

Как видим, только об отряде Т. Боровца докладывалось в 11 документах и только в одном – о его столкновении с советскими партизанами. О фактах же вооруженной борьбы повстанцев с немецкими оккупантами не сообщается ни в одном из 24 документов. Причем, донесения о действиях украинского повстанческого движения сопротивления поступали ежемесячно, а иногда и дважды в месяц, но нигде не сообщалось, кроме одного источника 84, о конкретных боях. На картах, приложенных к источнику, обозначены подчеркиванием населенные пункты и даты расположения повстанцев.

Таким образом, в нацистских источниках за 1943 год нашли подтверждение такие события повстанческой борьбы, как решение 3-го чрезвычайного съезда ОУН-Б о создании УПА, факт возникновения и боевая деятельность повстанческих формирований Тараса Боровца, склоняющихся к сотрудничеству с немцами в борьбе с советскими партизанами на первых порах. Причем, фигурирует одна вооруженная схватка в районе Костополя на Ровенщине. Получили документальное подтверждение многочисленные аресты сторонников Бандеры и функционеров ОУН во многих городах Германии, Австрии и Украины. Вместе с тем, нацистскими источниками не подтверждаются боевые действия повстанцев против немецко-фашистских захватчиков, хотя численность, вооружение и обученность позволяли действовать более решительно.

Полковник УПА М. Омелюсик в статье «УПА на Волини в 1943 году» утверждает, что уже в марте 1943 года началось широкое организованное наступление УПА широким фронтом на немецкую администрацию. «Вже в другій чверті 1943 р. УПА володіла деякими теренами неподільно, туди не сміла заглянути німецька влада і де УПА могла свobodно розгортати свою організаційну і вишкілну працю. Увесь терен Волині вночі належав до УПА»⁸⁹. Другой участник повстанческой борьбы В. Новак в своих воспоминаниях «Бої з німцями»⁹⁰ описывает бой с немцами в районе Колки на Волини, где с немецкой полицией и жандармерией, располагавшими бронепоездом, танкетками и разведывательным самолетом, вступил в борьбу один из отрядов УПА. Этот бой не вошел в отчеты полиции безопасности. Как и разгром немцев в районе Камень-Каширка 19 августа 1943 года силами сотен Назара, Лисача и Кубика. В немецких источниках нет и такого крупного сражения с повстанцами под Радовичами, где автор воспоминаний В. Новак участвовал непосредственно 8–9 сентября и в котором участвовали девять сотен УПА, а с немецкой стороны более полутора тысяч солдат. Нуждается в документальном обосновании и такое событие 1943 года, как бой украинских повстанцев с немцами и поляками под селом Ядвиполем Ровенского района. Тогда немцы потеряли более 90 человек убитыми. Не удалось найти нацистских подтверждений боя на участке Рафаловка–Владимирец, когда повстанцы окружили 8 октября колонну немцев в 300 человек и разгромили ее, захватив исправный танк⁹¹.

Возможно еще лежат где-то в архивах немецкие источники о боях УНС с немецкими частями, которые вели сотни куреня «Гайдамаки» 26–29 сентября в Карпатах, а 27 ноября – сотни куреня «Черные черти», а также 30 ноября сотни куреня имени Кривоноса. О них подробно рассказывается в материалах тома 18 Летописи УПА. Пока что в немецких документах эти сражения не упоминаются. Это же относится и к сражению сотни «Серые волки» у села Коростянин Тернопольской области, которое произошло 16 декабря того же 1943 года и о котором

⁸⁹ См.: Літопис УПА. Т. 1: Волинь і Полісся. Кн. 1. – Торонто, 1978. – С. 26.

⁹⁰ См.: Літопис УПА. Т. 5: Волинь і Полісся. Німецька окупація. Кн. 3: Спомини учасників. – Торонто, 1984. – С. 116.

⁹¹ См.: Літопис УПА. Т. 2: Волинь і Полісся. Кн. 2. – Торонто, 1985. – С. 197.

есть рассказ участника того боя в томе 12 Летописи УПА на с. 27–28. Если учесть, что немецкие структуры безопасности регулярно докладывали даже о листовках, написанных от руки и перехваченных где-то в селе под Херсоном, то возникает вопрос почему такие крупные сражения, о которых рассказывается в томах Летописи, не попали в нацистские сводки? На наш взгляд, это могло произойти по двум причинам. Или эти сведения и рассказы вымышлены, или они попали в руки советских войск при взятии Берлина и, еще не опубликованные, хранятся в немецких архивах в Москве и Киеве.

В выводах по документам за 1944 год следует отметить, что всего исследователями было собрано и рассмотрено 78 нацистских источников об УПА. Это больше, чем за любой год войны. Из них в первой книге (1983 год) было опубликовано 40 документов и во второй – 38. Вот хронология поступления источников и их краткое содержание. За январь поступило три документа: о действиях «банд» в районе 13-го танкового корпуса немецкой армии и конфликте с местной администрацией и польскими партизанами (источник 31), об оценке действий УПА без самих акций (источник 32), об инструкции для войск в отношении к УПА и желании УПА сотрудничать с немцами в борьбе с советской армией и советскими партизанами (источник 33).

За февраль месяц в Берлин ушло пять документов такого содержания: о движении сопротивления в Польше (источник 34), о боях между УПА и советскими партизанами на Волыни (источник 35), о сотрудничестве частей немецкого корпуса с УПА в районе Кременца (источник 36), о перемирии УПА с венгерской армией (источник 37) и о стычках повстанцев с советскими партизанами и войсками и нейтралитете с немцами (источник 38). Из мартовских документов в сборник вошло 4 источника. Вот их краткое содержание: о лояльных показаниях пленного немецкого офицера (39), о боях повстанцев с войсками НКВД за линией фронта (40), о боях формирований УПА с советскими войсками и партизанами в районе Кременец – Броды, участия в них 2000 повстанцев, об обращении Президиума Верховного Совета Украины к повстанцам от 12 февраля 1944 года (источник 42).

Семь документов поступило в апреле того года: об активизации отрядов УПА в тылах советских войск (43), о письме одного из командиров УПА к немецкому командованию в Галиции с условиями сотрудничества (44), о контактах УПА с сербскими националистическими партизанами (45), о ситуации в Галичине,

одобрении интеллигенцией создания украинских частей, подчиненных германской армии и одобрении сотрудничества с ними (46), о содержании листовки повстанцев с обращением к советским воинам, критикой сталинизма, действий советских парашютистов и сожжением украинских сел (47), об обращении Верховного Совета Украины к УПА и УНРА и комментариями к нему (48), о приказе по советской части с указанием следить за украинскими солдатами (49).

Четыре майских источника посвящены обзору действий УПА в Галичине и Карпатах с оценкой численности повстанцев (документ 50 от 17 мая), подтверждению немцами народной поддержки ОУН-УПА (документ 51 от 23 мая), действиям УПА в районах Станиславщины (д. 52), действиям УПА, советских и польских партизан в районах расположения четвертой танковой армии Германии (д. 53).

В шести июньских источниках в Берлин докладывалось: о конечных целях борьбы украинских националистических «банд» и их согласии вести переговоры о сотрудничестве на конкретных условиях (д. 54): совместная борьба против СССР, взаимопомощь, толерантность, не касаться политического и военного сотрудничества; о заинтересованности немцев в информации от УПА о движении советских войск за линией фронта (д. 55), о работе референта УПА в Тернопольской области (д. 56), о советском приказе по установлению надзора за солдатами призванными из тех сел Житомирщины, где действовали отряды повстанцев (д. 57), о районах концентрации частей УПА, их численности, планах операций против них и потерях с обеих сторон (д. 58), об отношении населения и УПА к немцам с выводом о реальности сотрудничества с повстанцами (д. 59).

Больше всего поступило донесений в июле того года – 11. В них докладывалось об опыте сотрудничества УПА в борьбе с советскими войсками (источник 60), о концентрации сил УПА в тылу советских войск на восток от Буга (источник 61), о срыве встречи представителей повстанцев и немцев по вине первых (документ 62), о хронике событий из газет, освещавших террор немцев и бои повстанцев и с немцами и с советскими частями (источник 63), о материалах из газет с информацией о боях УПА с частями НКВД (источник 64), о нападениях повстанцев и на польских партизан и на немецкую администрацию в районе Люблина (источник 65), об умолчании в советской прессе и радио вооруженных акций УПА (источник 66), о планах УПА

закрепиться в карпатских лесах и поддерживать оттуда связь с Венгрией, Словакией и вермахтом через специальный штаб (источник 67), о группировках повстанцев численностью более тысячи бойцов, оказавшихся за линией фронта с немецкой стороны с предложением продолжать сотрудничество путем обмена за информацию о советских частях снабжать повстанцев оружием и медикаментами (источник 68), об оценке сил советских и польских партизан, а также сил УПА в 40 000 человек (документ 69) и документ 70 от 31 июля с информацией о стычках между подразделениями польской и украинской армий с обоснованием необходимости их использования против СССР.

Эти сорок источников за 1944 год из первой книги дополняют 38 документов из второй, вышедших, как известно, в один, 1983 год. За август месяц исследователи включили в сборник четыре источника, посвященных отношениям УПА и вермахта с информацией о единичных случаях нападения повстанцев на мелкие группы немцев (д. 1), о немецкой инструкции с предложением корректно относиться к УПА и не называть их бандитами и сотрудничать с ними на местном уровне (источник 2 от 18 августа), о выработке временных условий сотрудничества (источник 3), перечню советского оружия, которое немцы могут передать УПА посвящен источник 4 от 29 августа.

В восьми источниках за сентябрь месяц содержится такая информация: о масштабах украинского национального движения (д. 5), о готовности одного из подразделений УПА вместе с немцами и венграми действовать против войск СССР и партизан (д. 5), об активных действиях юго-западных частей УПА против войск НКВД (д. 7), о попытке объединить национальные движения путем проведения конференции народов Восточной Европы и Азии (д. 8), об инструкции, в которой подчеркивается антисоветская направленность украинских «банд», их нейтралитет к вермахту и разрешении из Берлина вступать в контакты с повстанцами (д. 9), о деятельности УПА на советской и немецкой территории, предложении создать группу наблюдения за УПА, оказания ей помощи в ослаблении советского фронта (источник 10), о деятельности УПА за десять дней в тылу советских войск (документ 11), о необходимости контактов УПА с немцами и Англией (источник 12).

Октябрьские источники за 1944 год содержат характеристику таких событий, как действия самообороны населения и УПА против акций НКВД (д. 13), перевод двух документов УГВР (ис-

точник 14), призыв главкома УПА к украинцам хорошо учиться в советской армии для будущей открытой борьбы с СССР его бывших союзников (д. 15), показания дезертира о действиях УПА в Киеве, Житомире и Каменец-Подольске (д. 16), о структуре, обученности, вооружении и районах действий УПА, ее численности и поддержке населения особенно в Западной Украине (д. 17), о численности советских войск, брошенных против УПА (д. 18) и о советском терроре в ответ на действия повстанцев (источник 19 за 24 октября).

Почти через день поступала информация в ноябре месяце. В сборник вошли источники о таких событиях: Обращение Президиума Верховного Совета Украины к участникам так называемой УПА и УНРА от 12 февраля 1944 года (источник 20), о больших потерях советских войск в боях с УПА и возможном снятии дополнительных частей с фронта на борьбу с ними (источник 21), о переброске в район Луцка 30 тысяч советских войск для борьбы с повстанцами (источник 22), о сотысячной численности УПА и приказе наладить связи с ней, а за разведданные вооружать ее и обучать (документ 23), о составе группировки советских войск, брошенных против повстанцев (документ 24). В источнике 25 дается обзор действий «банд» в советском подполье, где отмечается тенденция расширения действий, но опять же без реальных событий по месту, времени и результатам. Источник 26 содержит показания пленного советского офицера о повстанцах Бандеры, Мельника и Боровца и подчеркивает необходимость взаимодействия. И тут же в источнике 27 извещается о создании Всеукраинского политического центра – «Союза освобождения Украины» с целью объединить все партии и движения в единую полумиллионную силу с сетью подпольных организаций. Документ 28 отмечает рост числа советских частей, участвующих в боях с УПА в октябре по сравнению с апрелем. Источник за номером 30 от 17 ноября отмечает, уже в который раз, о создании УГВР и подчинении ей ОУН и УПА, приводя слова обращения и универсала нового центра. В этом же документе дается цифра численности УПА в 60 тыс. бойцов. А 21 ноября, отмечается в документе 31, польские подпольщики искали контакты с украинскими повстанцами для совместной борьбы с советскими войсками и партизанами. Документы 32 и 33, поступившие 27 и 28 ноября, содержали информацию немецкой разведгруппы в советском тылу с описанием сильных и слабых сторон УПА.

Разнообразную информацию содержат декабрьские источники сборника: о подслушанном телефонном разговоре, в котором говорилось о разгроме повстанцами целого полка советских войск (д. 34), о выходе отрядов УПА из Карпат и действиях против НКВД на Львовщине, Станиславщине и Перемышине (д. 35), переводы листовок и брошюр УПА и УГВР (д. 36). Об отрицательном отношении УПА у Власову и его войскам докладывается в источнике 37. Материалы допроса военнопленных об УПА содержатся в последнем, 38-м документе.

Таким образом, о боях повстанцев с немецкими войсками в 1944 году сообщалось в двух документах (65 и 1). О боях с советскими войсками – в шести (31, 35, 38, 40, 41, 64). О сотрудничестве докладывалось в одиннадцати источниках: в семи документах из первой книги и четырех – во второй.

Не вошел в немецкие сводки бой повстанцев, описанный в 12-м томе Летописи УПА. Сражение произошло 25 июня 1944 года. Тогда с немецкой стороны в бою участвовало около 3000 солдат, в том числе венгры, две сотни власовцев. В бою применялись все виды легкого и тяжелого оружия, включая артиллерию, танки, гранатометы, разведывательные самолеты⁹². Немецкими источниками за 1944 год подтверждается только два случая сражения повстанцев с ними. Это нападение на них в районе Люблино (источник 65 от 14 июня) и нападение на мелкие группы фашистов (документ 1 от 18 августа).

Выводы по документам за 1945 год. Всего в сборнике представлено 24 источника с 39 по 62 во второй книге. Они датированы, начиная с 6 января и заканчиваются 1 апреля. За январь в документе 39 докладывалось о действиях отрядов УПА, но без конкретных примеров по месту, времени и результатам, хотя отчет делался за полгода. В источнике 40 говорится о росте движения сопротивления между Бугом и Днестром, но также без конкретных действий. Документ 41 – о боях УПА с советскими войсками в районах Самбора и Стрия на Львовщине без конкретики. Документ 42 содержал характеристику обстановки в районе Коломыйи на основе допросов пленного. В источнике 42 излагается история украинского движения сопротивления, начиная с 1918 года с указанием численности УПА и ее нейтралитета в отношении к немцам. 44-й источник посвящен УГВР, а 45-й – листовке с обзором опыта борьбы. Движению сопротивления

⁹² См.: Літопис УПА. Т. 12: Дії за час від 13.03.1944 до 31.12.1948 рр. – Торонто, 1985. – С. 30-31.

в советском подполье отведен 46-й документ. В сорок седьмом – дословно повторяется источник 44 об УГВР. Полумесячный отчет о частях УПА содержится в 48 документе, но с указанием одного действия – об освобождении пятнадцати эсэсовцев. В отчете посольства в Братиславе, который представлен в документе 49, дается оценка численности УПА. Январские документы заканчиваются документом 50, в котором говорится о движении сопротивления против СССР в окрестностях Львова с указанием численности повстанцев.

Февральские документы об УПА выделили такие события, как выселение польского населения с Украины (д. 51), дезертирство украинцев из советских войск (д. 52), перевод двух листовок (дд. 53, 54), контакты УГВР с альянтами с указанием численности УПА-Запад (д. 55), бои с немцами и венграми и оборона сел от НКВД (д. 56).

В пяти мартовских документах за 1945 год извещалось о таких данных, как отчет за 15 дней об УПА в 1944 году (д. 57), показания перебежчиков о боях в Черном лесу (д. 58), отчет абвера об итогах за январь (д. 59), существование двух течений в УГВР (д. 60), переселение поляков из Галичины за реку Сан (д. 61).

В самом последнем документе за 1 апреля 1945 года опубликован отчет о 15-дневной деятельности УПА в советском подполье (д. 62).

Из этих данных видно, что четыре документа посвящены были УГВР, три – переводу листовок, три – показаниям перебежчиков и военнопленных, два – переселению поляков, четыре – антисоветскому движению, два – боям с советскими войсками и один – бою с немцами.

Таким образом, опубликованные в сборнике нацистские источники за январь–апрель 1945 г., не подтверждают боевых действий подразделений УПА против немецко-фашистских войск и их союзников. А в документе 43 даже подчеркивается: «УПА не нищить німецькі сили своїми акціями»⁹³.

Значение рассмотренных сборников состоит в том, что их опубликование обогатило историографию УПА и оказало положительное влияние на содержание всех точек зрения об этом освободительном движении. Обнародовав важные материалы противника о себе, участники движения заложили в документальный фундамент своей концепции убедительные аргументы,

⁹³ См.: УПА в світлі німецьких документів. Кн. 3. – С. 218.

достоверно свидетельствующие о сложных перепетиях суровой борьбы за независимую Украину⁹⁴. Убежденные в своей правоте, они тем самым смело позволили своим оппонентам сопоставить свой многолетний опыт борьбы с его немецкой оценкой, не опасаясь обвинений в фальсификации информации. При этом исследователи этой точки зрения продолжали наращивать документальные материалы, дополняя историографию последующими изданиями. Уже через год после выхода третьей книги нацистских документов об УПА выходит 22 том Летописи, в котором история движения подкрепляется польскими документами⁹⁵. В 1992 году увидели свет материалы медицинского обеспечения в армии повстанцев⁹⁶. В этой книге содержатся очерки, статьи и воспоминания участников санитарно-медицинской службы, а также биографические справки о лечивших врачах УПА. В последующие годы выпуск книг Летописи продолжался. В 1995 году вышли в свет еще два тома Летописи УПА: 24-й том, включивший в себя издания подпольного журнала⁹⁷ и том 28-й с воспоминаниями Марии Савчин, которая работала в советском подполье с 1944 по лето 1953 года⁹⁸.

Однако некоторые события, описанные в Летописи, немецкими источниками сборников не подтверждаются. Так, в томе 12 отмечается, что на Тернопольщине за период с 16 декабря 1943 года по август 1945 года произошло 83 боя, стычек, сражений, засад и нападений УПА на советские войска и советских партизан⁹⁹. А в немецких источниках за 1945 год сообщалось о боях только в районе Самбора и Сарны Львовской области (см. документ 41).

После выхода немецких документов об УПА ученые западной диаспоры первыми обратились к этим источникам, видя в них документальное подтверждение своим суждениям и оценкам. В 1986 году, когда уже вышли две первые книги, в Париже выходит исследование Володимира Косика, переведенное позже

⁹⁴ О различных точках зрения об УПА см.: Нагайцев А. Е. Украинская Повстанческая Армия. – К, 1999. – 255 с. – Деп. рукопись.

⁹⁵ См.: УПА в світлі польських документів. Кн. 1: Військовий суд Оперативної групи "Вісла". – Торонто, 1992. – 630 с.

⁹⁶ См.: Медична опіка в УПА. – Торонто, 1992. – 480 с.

⁹⁷ См.: Ідея і чин: Орган Проводу ОУН, 1942-1946. – Торонто, 1985. – 590 с.

⁹⁸ См.: Савчин М. Тисяча доріг: Спогади. – Торонто, 1985. – 598 с.

⁹⁹ См.: Про третю Подільську воєнну округу // Літопис УПА. – Торонто, 1989. – Т. 12. – С. 27-72.

в Украине, в котором опубликовано 194 документальных материала, в том числе немало новых немецких источников об УПА¹⁰⁰. Среди них: Рапорт Гросскопфа для Минстерства закордонних справ Райху щодо меморандуму ОУН (1941); Наказ Кайтеля про вжиття крайніх заходів проти опору (1941); Думки Гітлера з приводу України. Три документи (1941); Уривки із донесень про події з окупованих районів Сходу №15–18, 20–24, 26, 30–32 (1942); Уривок із донесень з окупованих територій Сходу № 37, 41, 46, 54 (1943); Уривок із німецького донесення про сутичку між УПА і німцями від 26 червня 1944 року (с. 620–621); уривок із німецького донесення про напад УПА на загін СД від 11 липня 1944 року (с. 621).

В этих источниках документально подтверждаются некоторые бои повстанцев с немецко-фашистскими оккупантами, о которых не было информации в трехтомном сборнике. Например, секретный документ 158 от 4 декабря 1942 года из донесения с оккупированных территорий Востока отмечает, что только в секторе СД Ровно и Житомира за последние восемь дней зарегистрировано 150 «бандитських нападів». В ходе боевых действий было убито 594 «бандитів», разрушено 2 земляных бункера и 13 лагерей. В документе 165 от 22 января 1943 года отмечено, что за последнее время произошло 37 боевых столкновений на Волини и Подоле, 29 на Житомирщине, 39 нападений на транспортные коммуникации (с. 601).

Ощущается влияние документальных сборников об УПА и на книгу канадского историка украинского происхождения Ореста Субтельного, которая вышла в Торонто в 1988 году и которая была переведена в Украине и переиздана в 1994 году¹⁰¹. Большинство суждений автора об УПА подтверждаются немецкими источниками. Это касается раскола в ОУН, провозглашения во Львове украинского государства и создания правительства, рождения движения сопротивления и УПА, деятельности УГВР и других сторон повстанческого движения.

Особое влияние оказала зарубежная историография об УПА на отечественных историков, ищущих истину. Однако, не имея должной материальной поддержки от государства чтобы проводить самостоятельные исследования, историки страны пошли на творческое сотрудничество с зарубежными учеными. Сначала

¹⁰⁰ См.: Косик В. Україна і Німеччина у другій світовій війні. – Париж; Нью-Йорк; Л., 1993. – С. 465-626.

¹⁰¹ См.: Субтельний О. Україна: Історія. – К., 1994. – С. 569-602.

главным направлением их работы были переиздание и перевод зарубежных популярных выпусков. Так, в 1991 году Львовская областная рада «Товариства української мови імені Т. Г. Шевченка «Просвіта» переиздала книгу Петра Мирчука¹⁰², а в 1993 году Львовское издательство «Червона калина» выпустила сборник «Вбивство Степана Бандери», изданный в Мюнхене в 1965 году под редакцией Д. Чайковского¹⁰³. В том же году с французского была переведена книга В. Косика, а через год массовым тиражом вышла переведенная с английского история Украины в концепции О. Субтельного. Затем опираясь на материальную помощь западной диаспоры, стали выпускаться отечественные труды. В 1995 году Национальная академия наук Украины совместно с издательством «Літопис УПА» начала выпуск новой серии Летописи УПА. В первом томе, который подготовили составители Ю. Черченко, В. Кук, В. Галяса и О. Вовк на спонсорские средства ныне покойных В. Макара и его супруги Парани Тересы Макара, были опубликованы издания главного командования УПА «До зброї», «Повстанець», «Український перець», «Бойовий правільник піхоти»¹⁰⁴. Основные задачи новой серии издатели сформулировали так: публиковать исторические документы об УПА, которые не были опубликованы; материалы, публикации подполья и другие материалы о деятельности УПА; стимулировать издания; публиковать рецензии на книги об УПА и отработать библиографию изданий.

Темы об УПА начали вводиться историками в первые учебники по истории Украины с 1993 года, когда исследователи С. Кульчицкий, Ю. Курносков и М. Коваль, используя отечественные архивные материалы, привели такие важные данные: с 1944 года по 1952 год повстанцами было совершено 14 500 диверсионных и террористических актов¹⁰⁵. Историк В. Г. Турченко в своем труде о новейшей истории Украины, вышедшей в 1995 году, также целый раздел отводит данной теме. Основываясь на отечественных архивных данных, он приводит такие факты: только в апреле 1943 года УПА уничтожила 600 гитлеровцев. А в июле–

¹⁰² См.: Мирчук П. Українська Повстанська Армія 1942-1952. – Мюнхен; Л., 1953. – 448 с.

¹⁰³ См.: Вбивство Степана Бандери. – Мюнхен, 1965. – 353 с.

¹⁰⁴ См.: Видання Головного Командування УПА. – К.; Торонто, 1995. – 282 с.

¹⁰⁵ См.: Кульчицкий С. В. та ін. Історія України: Проб. підруч. для 10-11 кл. серед. шк. Ч. II. – 2-е вид., із змінами. – К., 1995. – 143 с.

ноябре 1943 года УПА провела 120 боев, уничтожив, по неполным данным, 4500 солдат и офицеров противника¹⁰⁶. Под объективным влиянием обнародованных документов об УПА написан военный раздел в коллективной работе историков Ф. Г. Турченко, П. П. Панченко и С. М. Тимченко¹⁰⁷.

Заметным явлением в научной жизни стал выход в 1996 году книги Володимира Сергійчука¹⁰⁸. Примечательная особенность этой важной работы состоит в том, что впервые новые документы об ОУН-УПА представлены сразу в трех – измерениях, то есть опубликованы сразу вместе советские документы, немецкие и документы ОУН-УПА. Причем эти материалы представлены читателю в украино-русском изложении с использованием источников из Центрального государственного архива общественных объединений Украины. Эти документы, отмечает автор, дают возможность получить объективную оценку деятельности ОУН-УПА, в частности в 1941–1944 гг. К счастью, они сохранились в украинских архивах, пролежав не один десяток лет под грифом «совершенно секретно». В этой работе также есть документы, свидетельствующие, например, о налете повстанцев Бандеры на Ровно (документ 6 от 26 марта 1943 года, с. 27). В конце документа 13 (Донесения из штаба партизанских отрядов Житомирской области) отмечается также, что в Ковеле, когда немцы хотели помешать бандеровцам и полицейским выйти из города, завязалась перестрелка и было убито 18 немцев. Потом бандеровцы освободили узников из тюрем и лагерей трудовой повинности (с. 53).

Выход в свет нацистских документов об УПА будет содействовать процессу завершения реабилитации участников движения и примирению в украинском обществе. Как это не парадоксально, но реабилитация воинов УПА впервые началась в советское время, когда в ответ на Обращение Президиума Верховной Рады УССР и Совнаркома Украины «К участникам так называемых УПА и УНРА» от 12 февраля 1944 года, многие повстанцы добровольно сложили оружие и после изгнания немецко-фашистских захватчиков из Украины, были амнистиро-

¹⁰⁶ См.: Турченко В. Г. Новейшая история Украины. Ч. 1: 1917-1945: Учеб. для 10-го кл. сред. шк.: Пер. с укр. – К.: Генеза, 1995. – 344 с.

¹⁰⁷ См.: Турченко Ф. П., Панченко П. П., Тимченко С. М. Новейшая история Украины. Ч. 2: 1945-1995 гг.: Учеб. для 11-го кл. сред. шк. – К.: Генеза, 1995. – 344 с.

¹⁰⁸ См.: Сергійчук В. ОУН-УПА в роки війни. – К., 1996. – 496 с.

ваны. В годы хрущевской «оттепели» реабилитация сторонников движения продолжалась. С 1956 по 1959 годы были полностью реабилитированы 250 000 человек, преимущественно по-смертно. К марту 1957 года из лагерей и ссылок вернулись 65 000 человек. В 1961 году был амнистирован преемник главкома УПА Романа Шухевича Василь Кук, его жена и их сын, с 1949 года находившийся в заложниках и выросший в детдоме под русской фамилией Чеботарев. В 90-е годы официальные власти независимой Украины не только продолжили реабилитацию, но и узаконили статус участников движения, приравняв их к участникам боевых действий, взяли их под свою социальную защиту. В стране начали выходить исследования по истории репрессий в годы советской власти. Так, в 1997 году вышел первый том книг «Одесский Мартиролог», посвященный истории репрессий в Одессе и Одесской области¹⁰⁹. В нем содержатся краткие данные более чем о 26 тысячах репрессированных сограждан. Такие же исследования ведутся в других областях и выход подобных книг не за горами.

Возможно, что новая и обширная информация об ОУН-УПА стимулировала творческие поиски видного одесского писателя Богдана Сушинского, который многие годы работает над этой темой. Печать сообщала о выходе таких его романов, как «Путь воина», «Последний из группы Беркута», «Черный легион» и другие. В 1998–1999 годах газета «Думська площа» публиковала главы его нового романа «Лицарський хрест» про опытного боевика Ордаша, организовавшего вызволение С. Бандеры из польской тюрьмы в Бресте. И все же первыми, кто начал вводить в научный оборот немецкие документы об УПА, стали Т. Гунчак (1983), В. Косик (1986), О. Антонович (1991), В. Сергийчук (1996).

¹⁰⁹ См.: Одесский мартиролог. – О., 1997. – 752 с.

Перечень нацистских документов

По книге первой

1. «Меморандум про мету українського націоналістичного руху від проводу українських націоналістів» від 14 квітня 1941 року.
2. «Постанови Другого конгресу ОУН» з кінця травня 1941 року.
3. «Повідомлення з окупованих східних районів» від 22 травня 1942 року: «Рух спротиву в Україні».
4. «Повідомлення з окупованих східних районів» від 19 червня 1942 року: «Рух спротиву в Україні».
5. «Повідомлення з окупованих східних районів» від 3 липня 1943 року: «Український рух спротиву».
6. «Повідомлення з окупованих східних районів» від 10 липня 1942 року: «Український рух спротиву».
7. «Повідомлення з окупованих східних районів» від 17 липня 1942 року: «Український рух спротиву».
8. «Повідомлення з окупованих східних районів» від 31 липня 1942 року.
9. «Повідомлення з окупованих східних районів» від 7.8.1942 року: «Український рух спротиву».
10. «Повідомлення з окупованих східних районів» від 14.8.1942: «Український рух спротиву».
11. «Повідомлення з окупованих східних районів» від 20.8.1942: «Український рух спротиву».
12. «Повідомлення з окупованих східних районів» від 28.8.1942: «Український рух спротиву».
13. «Повідомлення з окупованих східних районів» від 20.11.1942 «Групи спротиву».
14. «Повідомлення з окупованих східних районів» від 19 березня 1943 року: «Український рух спротиву».
- 15–16. Обмін листами між шефом СД Волині та Поділля, д-ром Пюцом і отаманом Т. Боровцем. Лист Пюца від 24 квітня 1943 року. Лист Боровця від 19 травня 1943 року.
17. «Загальний звіт про дії банд в околиці Городця» від 19 травня 1943 року.
18. Звіт Абверу від 19 травня 1943 року.
19. Звіт шефа поліції безпеки та СД в Берліні «Виникнення та розбудова української банди Боровця», кличка «Тарас Бульба» від 21 травня 1943 року.
20. Звіт відділу Абверу «Схід» під назвою: Зустріч між працівниками Валлі та Тарасом Бульбою» від 3 червня 1943 року.
21. Звіт Абверу, ч. 21 «До питання руху Тараса Бульби» від 11 червня 1943 року.
22. Частина листа райхскомісара України Еріха «До пана райхсміністра Альфреда Розенберга» від 25 червня 1943 року.

23. «Банди та рухи спротиву в північнозахідній Україні», звіт відділу Абверу «Схід» від 13 липня 1943 року.
24. Звіт у двох розділах: «Національні українські банди», та «Український національний повстанський рух» від 17 червня та 30 червня 1943 року.
25. Наказ головного командира УПА Кліма Савура (Дмитра Клячківського) від 31 серпня 1943 року.
26. «Український націоналістичний рух» звіт відділу Абверу «Україна» від 15 вересня 1943 року.
27. «Національний український повстанський рух», звіт відділу Абверу «Схід» від 11 листопада 1943 року.
28. «Керівник українських партизанів Тарас Бульба», звіт відділу Абверу від 22 листопада 1943 року.
29. «Звіт Абверу про національну українську армію» від 23 грудня 1943 року.
30. «Постанови Третього надзвичайного збору ОУН» від 3 серпня 1943 року.
31. «Дії банд у районі корпусу», повідомлення розвідки 13 армійського корпусу від 21 січня 1944 року.
32. «Звіт відділу Абверу «Схід» від 25 січня 1944 року.
33. Інструкція XIII корпусу «Ставлення до УПА» від 29 січня 1944 року.
34. «Про рух спротиву в колишній Польщі», звіт Абверу при Головному Командуванні армії від 9 лютого 1944 року.
35. Звіт 13 армійського корпусу «Бойова група Прюцмана» від 12 лютого 1944 року.
36. «Про ставлення до загонів УПА», звіт командування 13 армійського корпусу від 15 лютого 1944 року.
37. «Ставлення угорців до УПА», звіт Абверу від 16 лютого 1944 року.
38. «Національні українські банди», звіт Абверу від 28 лютого 1944 року.
39. Звіт Абверу «Українська Повстанська Армія (УПА)» від 3 березня 1944 року.
40. Звіт командування 13 армійського корпусу «Дії УПА в районі корпусу» від 8 березня 1944 року.
41. «Звіт відділу Абверу 104», повідомлення розвідки 13 корпусу від 22 березня 1944 року.
42. «Національні українські банди», повідомлення розвідки 13 корпусу від 28 березня 1944 року.
43. Звіт розвідки Четвертої танкової армії «Дії УПА в тилу Червоної армії» від 1 квітня 1944 року.
44. «До Головного Командування Німецького війська у Галичині», лист командира «Охріма» групи УПА від 2 квітня 1944 року до командування армійської групи «Північна Україна» від 18 квітня 1944 року.
45. Повідомлення Абверу про «Контакти між УПА і сербськими націоналістичними партизанами» від 21 квітня 1944 року.

46. Звіт Абверу «До питання національного руху в Галичині» від 22 квітня 1944 року.
47. «До вояків і старшин Червоної армії», листівка українських повстанців від квітня 1944 року.
48. «До учасників так званої УПА й УНРА», звернення Верховної Ради УРСР від 12 лютого 1944 року.
49. Наказ 258 стрілецького полку ЧА від 14 січня 1944 року про заходи безпеки на території дій українських повстанців.
50. Звіт СС і поліції Генеральної Губернії «УПА в Галичині» від 17 травня 1944 року.
51. Звіт уповноваженого Військової групи «Північна Україна» від 23 травня 1944 року.
52. Уривок місячного звіту Головної польової комендатури 365 від 19 травня 1944 року.
53. З повідомлення розвідки Четвертої танкової армії за травень 1944 року.
54. Звіт східного відділу Абверу «Національна українська партизанка» від 1 червня 1944 року.
55. Звіт про зустріч представника Абверу д-ра Штарка з неназваним представником Команди УПА у Львові 3 червня 1944 року.
56. «Звіт про працю пропаганди» 24 танкового корпусу від 5 червня 1944 року.
57. Наказ капітана-начальника СМЕРШу 226 дивізії ЧА від 8 січня 1944 року.
58. Уривок з місячного звіту Головної польової комендатури про дії УПА за час від 16 травня до 15 червня 1944 року.
59. Уривок з піврічного звіту Третього танкового корпусу від 30.6.44 року.
60. «Меморандум про поведінку щодо УПА», звернений до командування Групи військ «Північна Україна» від липня 1944 року.
61. Звіт команди четвертої танкової армії до командування Групи військ «Північна Україна» від 2 липня 1944 року.
62. Звіт III відділу «Схід» від 5 липня 1944 року.
- 63–64. Хроніка подій на Україні, взята Абвером з волинських газет УПА «Вільна Україна» з вересня 1943 року і «Стрілецькі вісті» з 14 липня 1944 року.
65. Уривок тижневого звіту начальника поліції від 15 липня 1944 року.
66. Звіт розвідки командування Вермахту «Оцінка ворожих сил» від 18 липня 1944 року.
67. Звіт відділу для роз'яснення становища на фронті при командуванні Групи військ «Південна Україна» від 21 липня 1944 року.
68. Звіт Абверу про УПА від 22 липня 1944 року.
69. Оцінка штабом командування Східного фронту сил проти німецької партизанки за станом від 25 липня 1944 року.
70. Витяг з місячного звіту штабу сухопутних військ «Північна Україна» від 31 липня 1944 року.

По книге второй

1. Уривок з місячного звіту польової служби від 18 серпня 1944 року.
2. Інструкція командування Армійської групи «Північна Україна» від 18 серпня 1944 року «Про поведінку щодо УПА».
3. Документ командування Армійської групи «Північна Україна» про «Переговори з УПА» від 18 серпня 1944 року.
4. Документ «Озброєння УПА» від 29 серпня 1944 року Головного Командування армії, адресований командуванню Армійської групи «Північна Україна».
5. «Звіт агента «Оленя» про розвиток українського питання» фронтово-розвідувального відділу ч. 324 від 1 вересня 1944 року.
6. Звіт 111 відділу «Схід» від 9 вересня 1944 року.
7. «Звіт Абверу про дії банд у серпні 1944 року» шефа СС й поліції Генеральної Губернії від 10 вересня 1944 року.
8. «Спроба політичного об'єднання національних рухів малих народів», звіт III відділу «Схід» від 12 вересня 1944 року.
9. Інструкція Міністерства для окупованих східних теренів від 18 вересня 1944 року.
10. «Дії українського національного руху спротиву (УПА)» від 19 вересня 1944 року.
11. Звіт фронтово-розвідувального відділу ч.202 при командуванні Армійської групи «Північна Україна» від 20 вересня 1944 року.
12. Звіт фронтово-розвідувального відділу ч.305 при Армійській групі «Північна Україна» від 21 вересня 1944 року.
13. Німецький переклад видання ОУН «Вісті з України», ч. 2.
14. Звіт гауптштурмбаннфюрера СС Байдера від 5 жовтня 1944 року.
15. Повідомлення райхсфюрера СС від 11 жовтня 1944 року.
16. «Переслухання військовополонених» від 12 жовтня 1944 року.
17. «УПА-Українська Повстанська Армія», звіт 6 відділу Уряду безпеки від 16 жовтня 1944 року.
18. «Червона армія і НКВД в боротьбі проти УПА», звіт Абверу від 21 жовтня 1944 року.
19. Звіт III відділу «Схід» фронтової розвідки від 24 жовтня 1944 року.
20. Повний переклад звернення Верховної Ради УРСР «До учасників так званої УПА і УНР».
21. Звіт неназваного командування танкової армії за листопад 1944 року.
22. Звіт незієдентифікованої групи за листопад 1944 року.
23. Звіт відділу Абверу «Український національний рух спротиву-УПА» від 1 листопада 1944 року.
24. Звіт відділу Абверу «ОУН-УПА» від 3 листопада 1944 року.
25. Частина «Огляду про дії банд у радянському заїпллі» від 5 до 31 жовтня 1944 року.
26. «Партизанський рух в Україні» переклад зізнань полоненого лейтенанта ЧА Шевелева.

27. Звіт III фронтово-розвідувального відділу «Схід» від 9 листопада 1944 року про розвиток протирадянського руху спротиву в Україні.
28. Звіт Головного Командування армії від 9 листопада 1944 року.
29. Витяг зі звіту відділу 11 «Схід» фронтової розвідки від 11 листопада 1944 року про «Ставлення поляків до українців».
30. Звіт д-ра Арльба з Міністерства для окупованих східних теренів від 17 листопада 1944 року.
31. Звіт оберштурмбаннфюрера СС Вітискі, керівника СД групи «Г» у Братіславі від 21 листопада 1944 року.
32. Звіт капітана Кірна, командира фронтово-розвідувальної групи ч. 202 при армійській групі «А» від 27 листопада 1944 року.
33. Звіт капітана Кірна від 22 листопада 1944 року.
34. Повідомлення від 1 грудня 1944 року.
35. Звіт Головного Командування армії від 5 грудня 1944 року про «Рухи спротиву в російському заплілі».
36. Звіт оберштурмбаннфюрера Вітиски до генерала Мюллера в Берліні від 17 грудня 1944 року.
37. Звіт Вітиски від 12 грудня 1944 року «УПА і відділи Власова».
38. Витяги з переслухань військовополонених про банди в радянському заплілі та їх боротьбу проти НКВД і цивільної адміністрації.
39. «Короткі звіти про УПА 1944–1945 рр. від 17 серпня 1944 до 20 березня 1945 року.
40. Звіт Головного Командування армії від 6 січня 1945 року про «Український національний рух спротиву-УПА».
41. Звіт оберштурмбаннфюрера Вітиски від 17 січня 1945 року про «Бої УПА з ЧА» .
42. Звіт фронтово-розвідувального відділу «Схід» про «Становище та настрої на фронтівому відтинку біля Коломиї» від 19 січня 1945 року.
43. Огляд про «Український рух» Головного Командування летунства від 22 січня 1945 року.
44. Звіт оберштурмбаннфюрера Вітиски ген.-лейт. Мюллерові від 24 січня 1945 року.
45. Короткий зміст летючки УПА від 21.1.45 року.
46. «Рух спротиву в радянському заплілі», витяг зі звіту Головного командування летунства від 25 січня 1945 року.
47. Звіт оберштурмбаннфюрера Вітиски штандартенфюрерові СС Егліху від 26 січня 1945 року.
48. «15-ти денний звіт про частини УПА у ворожому заплілі» від серпня 1944 року до січня 1945 року.
49. Звіт німецького посольства в Братіславі від 2 лютого 1945 року до МЗС про «Українську Повстанську Армію-УПА».
50. Звіт фронтово-розвідувального 111 відділу «Схід» від 28 лютого 1945 року.
51. Огляд зі звіту німецького посольства в Братіславі від 2 лютого 1945 року.

52. «До положення в Україні», звіт фронтово-розвідувального відділу III «Схід» від 15 лютого 1945 року.
53. Летючка УГВР «Німецька так звана нова політика на Сході і наше ставлення до неї» від 16 лютого 1945 року.
54. Летючка УПА від 17 лютого 1945 року «Боротьба українського народу проти окупантів».
55. Звіт оберштандартенфюрера Вітиски від 20 лютого 1945 року про «Правдоподібні контакти УГВР з альянтами».
56. Звіт з Братислави від 24 лютого 1945 року.
57. «15-ти денний звіт про відділи УПА у ворожому запіллі» фронтово-розвідувального відділу ч. 202 при Армійській групі «Середина» від 1 березня 1945 року.
58. Огляд штандартенфюрера Вітиски від 1 березня 1945 року.
59. Звіт Абверу «Діяльність УПА в січні 1945 року», датований 7 березня 1945 року.
60. Звіт зі Словаччини від 8 березня 1945 року, адресований ген.-лейт. Мюллерові.
61. Звіт Головного Командування армії від 18 березня 1945 року.
62. «15-ти денний звіт про діяльність відділів УПА у ворожому запіллі» від 1 квітня 1945 року.

По книге третьей

1. Лист Міллера, шефа СД у Берліні до МЗС з 21 червня 1941 року.
2. Лист та Меморандум В. Стахова, керівника політичного бюро ОУН-Б, до МЗС Йоахіма фон Рібентропа від 24 червня 1941 року.
3. Резюме меморандуму Стахова з 1 липня 1941 року.
4. Рапорт від 29 березня 1941 року.
5. Письмо Голови УНО полк. Тиміша Омельченка до Головного Командування вермахту з 2 липня 1941 року.
6. Протокол з переслухання Степана Бандери і членів Українського Національного Комітету в Кракові з 3 липня 1941.
7. Інформаційний листок, ч.1, з дня 1 липня 1941 року.
8. Звіт шефа поліції безпеки і служби безпеки в Берліні з 2 липня 1941 року.
9. Звіт ч. 11 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 3 липня 1941 року.
10. Звіт ч. 12 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 4 липня 1941 року.
11. Звіт ч. 13 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 5 липня 1941 року.
12. Звіт ч. 14 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 6 липня 1941 року.
13. Звіт ч. 15 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 7 липня 1941 року.
14. Звіт ч. 20 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 12 липня 1941 року.
15. Звіт ч. 23 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 15 липня 1941 року.
16. Звіт ч. 25 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 17 липня 1941 року.
17. Звіт ч. 26 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 18 липня 1941 року.
18. Звіт ч. 30 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 22 липня 1941 року.
19. Звіт ч. 32 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 24 липня 1941 року.

20. Звіт ч. 34 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 26 липня 1941 року.
21. Звіт ч. 38 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 30 липня 1941 року.
22. Звіт ч. 39 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 31 липня 1941 року.
23. Звіт ч. 40 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 1 серпня 1941 року.
24. Звіт ч. 44 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 6 серпня 1941 року.
25. Звіт ч. 45 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 7 серпня 1941 року.
26. Звіт ч. 47 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 9 серпня 1941 року.
27. Звіт ч. 50 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 12 серпня 1941 року.
28. Звіт ч. 52 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 14 серпня 1941 року.
29. Звіт ч. 54 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 16 серпня 1941 року.
30. Звіт ч. 56 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 18 серпня 1941 року.
31. Звіт ч. 57 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 19 серпня 1941 року.
32. Звіт ч. 58 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 19 серпня 1941 року.
33. Звіт ч. 58 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 20 серпня 1941 року.
34. Звіт ч. 66 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 28 серпня 1941 року.
35. Звіт ч. 78 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 9 вересня 1941 року.
36. Звіт ч. 79 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 10 вересня 1941 року.
37. Звіт ч. 81 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 12 вересня 1941 року.
38. Звіт ч. 86 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 17 вересня 1941 року.
39. Звіт ч. 87 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 18 вересня 1941 року.
40. Звіт ч. 96 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 27 вересня 1941 року.
41. Звіт ч. 98 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 29 вересня 1941 року.
42. Звіт ч. 99 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 30 вересня 1941 року.
43. Звіт ч. 101 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 2 жовтня 1941 року.
44. Звіт ч. 106 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 7 жовтня 1941 року.
45. Звіт ч. 107 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 8 жовтня 1941 року.
46. Звіт ч. 112 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 13 жовтня 1941 року.
47. Звіт ч. 117 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 18 жовтня 1941 року.
48. Звіт ч. 125 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 26 жовтня 1941 року.
49. Звіт ч. 126 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 29 жовтня 1941 року.
50. Звіт ч. 132 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 12 листопада 1941 року.
51. Звіт ч. 133 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 14 листопада 1941 року.
52. Наказ оперативної групи с /5 поліції безпеки і служби безпеки з 25 листопада 1941 року.
53. Звіт ч. 142 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 5 грудня 1941 року.
54. Звіт ч. 143 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 8 грудня 1941 року.
55. Звіт ч. 155 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 14 січня 1942 року.
56. Звіт ч. 156 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 16 січня 1942 року.
57. Звіт ч. 164 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 4 лютого 1942 року.
58. Звіт ч. 177 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 6 березня 1942 року.
59. Звіт ч. 183 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 20 березня 1942 року.
60. Звіт ч. 185 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 25 березня 1942 року.
61. Звіт ч. 187 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 30 березня 1942 року.

62. Звіт ч. 191 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 10 квітня 1942 року.
63. Звіт ч. 193 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 17 квітня 1942 року.
64. Звіт ч. 195 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 24 квітня 1942 року.
65. Звіт ч. 5 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 29 травня 1942 року.
66. Звіт ч. 6 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 5 червня 1942 року.
67. Звіт ч. 7 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 12 червня 1942 року.
68. Звіт ч. 11 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 10 липня 1942 року.
69. Звіт ч. 13 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 24 липня 1942 року.
70. Звіт ч. 20 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 11 вересня 1942 року.
71. Звіт ч. 21 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 18 вересня 1942 року.
72. Звіт ч. 23 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 2 жовтня 1942 року.
73. Звіт ч. 24 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 9 жовтня 1942 року.
74. Звіт ч. 25 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 18 жовтня 1942 року.
75. Звіт ч. 26 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 23 жовтня 1942 року.
76. Звіт ч. 29 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 13 листопада 1942 року.
77. Звіт ч. 31 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 27 листопада 1942 року.
78. Звіт ч. 33 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 11 грудня 1942 року.
79. Звіт ч. 35 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 23 грудня 1942 року.
80. Звіт ч. 36 шефа поліції і служби безпеки поліції з 8 січня 1943 року.
81. Звіт ч. 37 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 15 січня 1943 року.
82. Звіт ч. 41 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 12 лютого 1943 року.
83. Звіт ч. 47 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 26 березня 1943 року.
84. Звіт ч. 48 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 2 квітня 1943 року.
85. Звіт ч. 49 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 9 квітня 1943 року.
86. Звіт ч. 53 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 7 травня 1943 року.
87. Звіт ч. 54 шефа поліції безпеки і служби безпеки з 14 травня 1943 року.

Источники и литература

1. Видання Головного Командування УПА / Упоряд.: Ю. Черченко, В. Кук, В. Галяса, О. Вовк. – К.; Торонто: Літопис УПА, 1995. – 282 с. – (Нова серія Літопису УПА).
2. Волинь і Полісся. Книга перша. – Торонто: Літопис УПА, 1978. – 256 с. – (Літопис УПА; Т. 1).
3. Дії за час від 13.3.1944 до 31.12.1948 рр. – Торонто: Літопис УПА, 1995. – 590 с. – (Літопис УПА; Т. 12).
4. Ідея і чин: Орган Проводу ОУН, 1942–1946: Передрук підпільного журналу / Ред.: Ю. Маївський, Є. Штендера. – Торонто: Літопис УПА, 1995. – 590 с. – (Літопис УПА; Т. 24).
5. Косик В. Україна і Німеччина у другій світовій війні. – Париж; Нью-Йорк; Л., 1993. – 660 с.
6. Краткий словарь иностранных слов / Сост. С. М. Локшина. – Изд. 5-е, стереотип. – М.: Рус. язык, 1997. – 351 с.
7. Матеріали першої конференції поневолених народів сходу Європи і Азії // Літопис УПА. – Торонто, 1978. – Т. 1. – С. 190–206.

8. Мірчук П. Українська Повстанська Армія 1942–1952. – Мюнхен: Док. і матеріали; Л.: Книгозбірня «Просвіти», 1991. – 448 с.
9. Медична опіка в УПА / Ред. М. Ріпецький. – Торонто; Л.: Літопис УПА, 1992. – 480 с. – (Літопис УПА; Т. 23).
10. Нагайцев А. Е. Украинская Повстанческая Армия: Исследования, документы, точки зрения. – К., 1999. – 255 с. – Деп. рукопись в ГНТБ Украины 10.11.99, № 309–Ук.–99.
11. Найбільший бій сотні «Сірі вовки» під командою командира «Бистрого» з німцями коло с. Зутулина // Літопис УПА. – 1995. – Т. 12. – С. 30–31.
12. Народная война в тылу фашистских оккупантов на Украине: 1941–1944 годы. – К.: Наук. думка, 1985.
13. Новак В. Бої з німцями // Літопис УПА. – Т. 5. – С. 109–116.
14. Одесский мученик: Данные о репрессированных Одессы и Одесской области за годы советской власти. Т. 1. – О., 1997. – 752 с.
15. Омелюсик М. УПА на Волині в 1943 році // Літопис УПА. – 1978. – Т. 1. – С. 27.
16. Сергійчук В. ОУН-УПА в роки війни: Нові док. і матеріали. – К.: Дніпро, 1996. – 496 с.
17. Спомини учасників // Літопис УПА. – Т. 5: Волинь і Полісся. – С. 197.
18. Субтельний О. Україна: Історія. – К.: Либідь, 1994. – 736 с.
19. Савчин М. Тисяча доріг: Спогади // Літопис УПА. – Торонто; Л., 1995. – Т. 28. – 598 с.
20. Тинченко Я. Летописец поражения или победы? // Столич. новости. – 1998. – 6-13 окт.
21. УПА в світлі німецьких документів. Книга перша: 1942 – червень 1944. – Торонто: Літопис УПА, 1983. – 270 с. – (Літопис УПА; Т. 6).
22. УПА в світлі німецьких документів. Книга друга: червень 1944 – квітень 1945. – Торонто: Літопис УПА, 1983. – 270 с. – (Літопис УПА; Т. 7).
23. УПА в світлі німецьких документів. Книга третя: червень 1941 – травень 1943. – Торонто: Літопис УПА, 1991. – 271 с. – (Літопис УПА; Т. 21).
24. УПА в світлі польських документів. Книга перша: Військовий суд Оперативної групи «Вісла». – Торонто: Літопис УПА. – 1992. – 630 с.
25. Штолько А. Последняя тайна «генерала-предателя» Андрея Власова // Киев. ведомости. – 1998. – 20 нояб.

Наукове видання

ГОНЧАРУК Григорій Іванович,
НАГАЙЦЕВ Олександр Юхимович

НАЦИСТСЬКІ ДОКУМЕНТИ ПРО УПА
Різночитання

Російською мовою

Зав. редакцією *Т. М. Забанова*
Технічні редактори: *Р. М. Кучинська, Т. В. Іванова*
Коректор *Г. С. Ворона*

Здано у виробництво 24.04.2003. Підписано до друку 15.09.2003.
Формат 60×84/16. Папір офсетний. Гарнітура Times.
Ум. друк. арк. 12,56. Тираж 300 прим. Зам. № 319.

Видавництво і друкарня «Астропринт»
(Свідоцтво ДК № 1373 від 28.05.03 р.)
65026, м. Одеса, вул. Преображенська, 24,
Тел./факс: (0482) 26-98-82, 26-96-82, 37-14-25

www.astroprint.odessa.ua

Гончарук Г. І., Нагайцев О. Ю.

Г 657 **Нацистські документи про УПА: Різночитання.** — Одеса: Астропринт, 2003. — 216 с.

Рос. мовою.

ISBN 966—549—976—9.

Уперше німецькі документи про УПА було опубліковано у Канаді у 1983 і 1991 роках у трьох книгах. Кожна з них містить три частини: німецьку, документальну частину; українську – у вигляді резюме до кожного документу і англійську – у формі перекладу цих резюме.

В історіографічному огляді зроблена спроба подати без виправлень і змін зміст кожного резюме, перекласти і критично розглянути найбільш принципіальні джерела відносно достовірності і неупередженого тлумачення, показати значення опублікованих документів, що пов'язані з історією УПА, багато учасників якої, усі, хто співчуває і допомагає їй, реабілітовані законами України у 1991 і 1993 роках.

Розрахована на істориків, викладачів, студентів, учасників суспільних рухів і організацій, усіх, хто цікавиться героїчним минулим України.

Г 0503020902—118
549—2003 **Без оголош.**

ББК 63.3(4Ук)624
УДК 94(477)“19”